

KAJA PLADO • KRISTA SUNTS

EESTI KEELE

LUGEMIK-TÖÖRAAMAT

VII KLASSILE

4. OSA

KAJA PLADO

KRISTA SUNTS

**EESTI KEELE
LUGEMIK-TÖÖRAAMAT
VII KLASSILE**

4. OSA

2014

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine

Kaja Plado, Krista Sunts

Eesti keele lugemik-tööraamat VII klassile. 4. osa

Tööraamat vastab põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppele.

Retsenseerinud *Reet Lill, Elve Voltein*

Toimetanud ja küljendanud *Tiina Helekivi*

Kaane kujundanud *Eve Kurm*

Illustreerinud *Vilve Aavik-Vadi, Ülle Meister*

Tehniliselt toimetanud *Andero Kurm*

Fotod: *Tiina Helekivi, Wikimedia Commons*

Õpetaja juhendmaterjal „Lugemik-tööraamatu kasutamine lihtsustatud õppetasele 7. klassis. Abiks õpetajale” on alla laetav portaalist www.hev.edu.ee

Raamatu väljaandmist on toetanud Euroopa Sotsiaalfond ja Eesti riik programmi „Hariduslike erivajadustega õpilaste õppevara arendamine” kaudu.

Programmi viib ellu SA Innove.

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

Autoriõigus: SA Innove, Kaja Plado, Krista Sunts, 2014

ISBN 978-9949-513-20-8 (kogu teos)

ISBN 978-9949-513-21-5 (kogu teos : pdf)

ISBN 978-9949-513-22-2 (1. osa)

ISBN 978-9949-513-23-9 (1. osa : pdf)

ISBN 978-9949-513-24-6 (2. osa)

ISBN 978-9949-513-25-3 (2. osa : pdf)

ISBN 978-9949-513-26-0 (3. osa)

ISBN 978-9949-513-27-7 (3. osa : pdf)

ISBN 978-9949-513-28-4 (4. osa)

ISBN 978-9949-513-29-1 (4. osa : pdf)

ISBN 978-9949-513-30-7 (õpetaja juhendmaterjal)

ISBN 978-9949-513-31-4 (õpetaja juhendmaterjal : pdf)

Trükievalmistus:

Kirjastus Studium

Riia 15b, 51010 Tartu

Tel 7343 735, www.studium.ee

Järeltrükk:

AS Atlex

SISUKORD

1. Kevade saabumine	5
Tulen, tulen! J. Liiv	5
Märts E. Niit	5
2. Sinilill ja võsaülane	8
Sinilill.....	8
Võsaülane	9
3. Lumikelluke A. Sakse järgi	12
4. Varakevadel H. Runnel	19
5. Naljandid.....	21
6. Eesti rahvaluule	26
7. Kuidas üks lurjus mind kimbatusse viis O. Domma järgi	28
8. Suitsetamas O. Luts	34
9. Ebameeldiv kohtumine koduteel M. Keräneni järgi	36
10. Lagastaja! I. Maran	42
11. Teeme ära!.....	45
12. Tiigritiimi liige röövitakse T. Berzina järgi	50
13. Minu ema K. Merilaas	58
14. Mammapoeg Mammastest V. Kruut	61
15. Leiutajad ja leiutised	65
16. Esimesed autod	71
17. Vihmavari	76
18. Kevad lindudega M. Raud	80
19. Marise sünnipäev	83

20. Põlletäis kuldraha Eesti muinasjutt	87
21. Tulukesed jaaniöös	92
22. Koolikevad H. Runnel.....	95
Meenutame loetut.....	98
Nuputamist.....	100
Sõnaseletusi	114

1. KEVADE SAABUMINE

TULEN, TULEN!

Juhan Liiv

1 Paju otsast patsatas
lobjakuda*,
lepa otsas latsatas*
sula lunda.

2 Hüüti õhus üleval:
Kuulen, kuulen!
Mina tulen, kevade,
tulen, tulen!

Eesti lasteluule valimik I. 2000, lk 52

MÄRTS

Ellen Niit

1 Kes see sealt tuleb
üle kohruse* lume,
karbus* kuklas
ja nina vesine?

2 Tulla annab,
sest lumi kannab.
Kuni äkki –
jalg vajub läbi plärts!

3 Vana tuttavat te ei tunne!
See ju märts!
Ja juba
näe, lumest puhtaks
saab päikese poolt ukseesine.

E. Niit. Suur suislepapuu. 1983, lk 145

1. Arutle.

1. Seleta, kuidas saad aru ütlusest: *õhus on tunda kevadet*?
2. Kuidas luuletajad on seda väljendanud?
3. Mis kevadhääli on luuletajad tähele pannud?
4. Missugusena on kevadet kirjeldanud luuletaja Ellen Niit?

2. Leia ja loe read, milles luuletajad väljendavad

- salapära,
- vallatust,
- muutusi looduses.

3. Sõnasta sama mõte teisiti.

1. Paju otsast patsatas lobjakuda. – *Pajupuult kukkus maha vesist lund.*
2. Lepa otsas latsatas sula lunda.
3. Kes see sealt tuleb üle kohruse lume, karbus kuklas ja nina vesine?
4. Tulla annab, sest lumi kannab.
5. Kuni äkki – jalg vajub läbi plärts!
6. Lumest puhtaks saab päikese poolt ukseesine.

4. Leia näiteid luuletusest. Kirjuta.

On kasutatud vanaaegset keelt:

Esitatakse mitu korda ühte mõtet, aga erinevas sõnastuses:

.....
.....

Korduvad sõnade algushäälikud (algriim):

.....
.....

Miks luuletus „Tulen, Tulen!” ei ole rahvalaul? Põhjenda.

5. Leia luuletusest „Märts” riimuvaid sõnu:

vesine – (ukse)esine

tuleb –

annab –

märts –

6. Leia hüüumärgiga lõppevad laused. Harjuta nende lausete ilmekat lugemist.

2. SINILILL JA VÕSAÜLANE

SINILILL

LEVIK Väga levinud kevadlill. Õitseb aprillis ja mais 8–10 päeva, mõnikord sügisel veel teist korda.

KASVUKOHT Leht- ja segametsad, põõsastikud, pargid. Istutatakse ka aedadesse.

ÕIS Õie tupplehti on 5–7, taevassinised, harvem roosad või valged, paiknevad vartel üksikult. Sulguvad öösel ja halva ilmaga.

VILI Väikesed, pikliku kujuga pähklikesed, valmivad juunis ja levivad sipelgate abil.

LEHT Noored lehed tekivad kevadel peale õitsemist, on algul karvased, hiljem muutuvad siledateks. Pealt tumerohelised, alt punakaslillad.

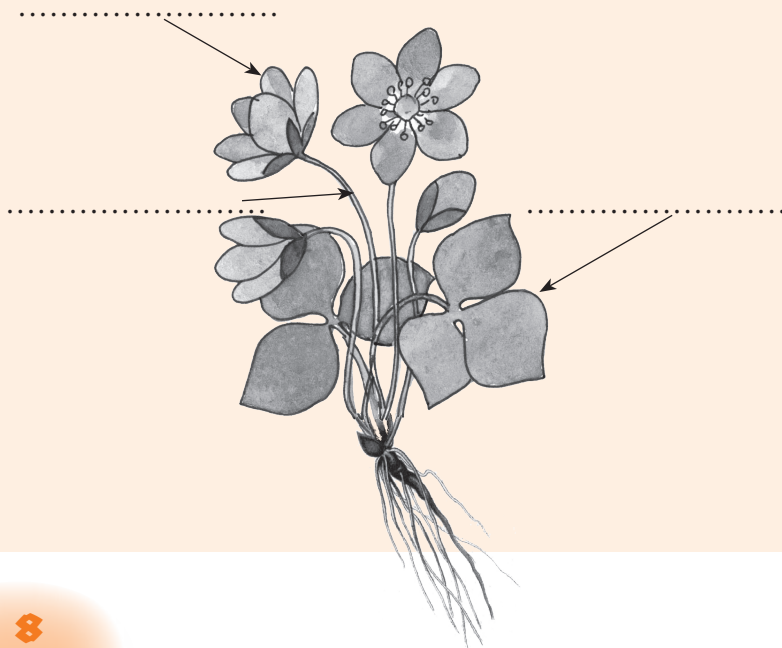
VARS Õisi kandvad varred on peenikesed, punakaspruunid ja karvased.

Maa-alune osa on risoom, mis on lühike, tumepruun ja peenikeste lisajuurtega.

KASUTAMINE Ilutaim. Ravimtaimena kasutatakse õisi, noori lehti ja karvaseid varsi. Risoom on mürgine, nahale sattunud mahl võib põhjustada villide teket. Ei soovitata mürgisuse tõttu ravimiseks kasutada.

RAHVAPÄRASED NIMETUSED keltsalill, talilill, lumelill, külmaülane, siniülane.

bio.edu.ee/taimed/oistaim/sinilill.htm

VÕSAÜLANE

LEVIK Väga levinud kevadlill. Õitseb aprillis-mais, 10–15 päeva.

KASVUKOHT Leht- ja segametsad, võsa, põõsastikud, pargid.

ÕIS Valged, tagumiselt küljel roosakad tupplehed (6-8). Öösel ja halva ilmaga on õied longus.

VILI Väikesed (4–5 mm) pähklikesed, valmivad mai lõpul, juunis, levivad sipelgate abil.

LEHT Ereroheline, juurmine leht pika rootsuga. Kolm harulist kõrglehte kinnituvad õierao ülemisele osale.

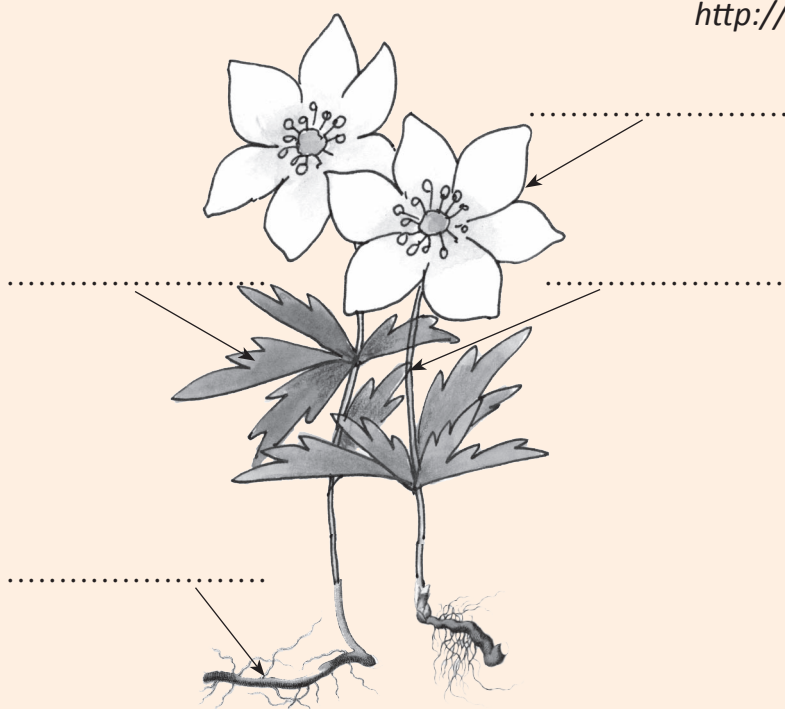
VARS 8–25 cm kõrge, paljas või vähe karvane.

Maa-alune osa on risoom, haruline, kollakas või pruun. Külgharude pungadest arenevad uued maapealsed võsud, peened lisajuured.

KASUTAMINE Ilutaim. On kasutatud ravimtaimena, kuid taimemahl on mürgine. Mahl ärritab nahka ja põhjustab punetust, sügelemist, villide ja haavandite teket. Loomad seda ei söö ebameeldiva maitse tõttu.

RAHVAPÄRASED NIMETUSED lumelill, külmalill, haraklill, lumekelluke, valge lill, vareselill, varesjalg.

<http://bio.edu.ee/taimed/oistaim/vylane.htm>

1. Täida loetu abil lüngad.

Sinilillede ja ülaste õitsele puhkemine teatab meile
saabumisest.

Eestikeelse nime on sinilill saanud õite

Kuid sinilillel võivad olla ka või õied.

Ka sinilille lehed on erineva värvusega. Talve jooksul on mõned lehed üsna pruuniks
tõmbunud. Uued lehed kasvavad alles

Looduses pole sinilille kaua otsida tarvis – siniseid õiesilmi kohtame leht- ja segametsas,
..... ja

Sinilill paljuneb
kahel viisil. Risoomi külgpungadest arenenud harudele kasvab peale uus maapealne
osa ja taim paljuneb ka Seemneid kannavad laiali
..... Sinilille risoom on, seepärast tuleb
kasutamisel olla ettevaatlik.

Metsaservas hakkavad sinililledest paar nädalat hiljem õitsema

Metsaserval ja võsa all on palju valgeid laiike. Seetõttu nimetas rahvas ülast ka

..... Ülastekimpu ei tohi kaua käes hoida, sest taimemahl on

..... ja kätele võivad tekkida raskesti paranevad

Tihti on õitega võsaülaste kõrval näha ka kollase üläse
kogumikke.

2. Loe saadud jutt.

3. Moodusta erinevaid lauseid.

1. Sinilille lehed tekivad kevadel peale öitsemist.

Enne seda, kui lehed tekivad, öitseb sinilill.

Pärast seda, kui

2. Sinilille ja ülase õied sulguvad öösel ning halva ilmaga.

Siis, kui

Siis, kui

3. Võsaülase ja sinilille taimemahl on mürgine. Taimemahl võib põhjustada villide tekkimist.

Võsaülase ja sinilille korjamisel tuleb olla ettevaatlik, sest

.....

Kuna taimemahl on mürgine, siis

.....

3. LUMIKELLUKE

Anna Sakse järgi

- 1 Lume-ema sündis tütreirts. Ta mõtles kaua, mis pisikesele nimeks panna. Mõtles ja mõtles ning pani lapsele hellitusnime – Helbeke. Helbeke oli lumevalge näo ja valgete juustega. Ta magas valges voodikeses, milles olid valged pilvelinad.
- 2 Kui Helbeke suureks kasvas, hakkasid tal käima kosilased*. Tuli Kuu, kuid Helbekesele ta ei meeldinud. Kiilaspäine öö-hulgu*, päeval ronib pilve alla ja magab, mõtles Helbeke. Tuli Päikesekiir, aga sellegi saatis Helbeke tagasi. Päikesekiire armastus oli lumetütrele liiga kuum.
- 3 Lumeisa vihastas ja ütles tütrele: „Kui sa ise ei mõista endale meest valida, siis teen seda mina.” Ta saatis sõnumi Tuulele, kelle neli poega olid veel poissmehed*. Tuul tuli kirjatud* saaniga ja looga külge kinnitatud külmunud jääpurikad helisesid nagu kellukesed. Helbeke kihlati* Tuule vanima poja Põhjatuulega.
- 4 Õnnelik Lume-ema hakkas tütrele veimevakka* valmistama. Ta toppis sulekotid ja padjad täis pehmeid lumeebemeid.* Siis õmbles ja palistas valgeid pilvepalakaid* ja tegi säravaist jääpärlleist kaelakeesid.
- 5 Kui pulmalised kohale jõudsid, nägi Helbeke välja ilus nagu printsess. Sugulased rõõmustasid, soovisid õnne ja kiitsid noorpaari ilu.
- 6 Pulmalaua juures karjuti: „Kibe! Kibe!” ja tema suud puudutasid Põhjatuule külmad huuled. Helbeke ei tundnud, et ta süda oleks kiiremini tuksuma hakanud. „Ma ei saa teda armastada,” ohkas Helbeke tasa. Pulmapidu oli juba täies hoos. Värske abielumees* hüüdis oma vennale Lõunatuulele, et löögu lahti* üks tantsulugu.
- 7 Lõunatuul istus pilveservale, tõmbas põuest välja vilepilli ning hakkas puhuma. Mahedalt helises lauluviis ja Helbeke läks tantsima. Lõunatuul tõstis oma sinised silmad Helbekese poole. Tema pilk kohtus Helbekese säravate silmadega. Lõunatuule vilepill hakkas helisema veel õrnemini ja see laulis üksnes Helbekesele. Helbeke aga tantsis ainuüksi Lõunatuulele.

8 Põhjatuul vestis Lumeisaga juttu ja ei märganud midagi. Läänetuul müksas teda ja sõnas õelalt: „Sinu Helbeke sulab Lõunatuule kuumadest pilkudest varsti ära.” Vihane Põhjatuul virutas rusikaga vastu lauda ja kisendas Lõunatuulele: „Topi oma pill põue või muidu ma murran selle tükkideks!” Vilepill jäi vait ja Helbeke vaatas kohmetult Lõunatuule sinistesse silmadesse.

1. Esita küsimusi (4) Helbekese tegevuse kohta enne kosilaste saabumist. Kasuta küsisõnu ja vasta teksti abil.

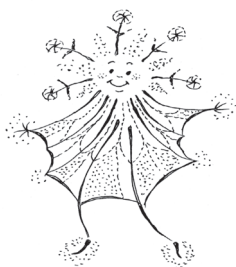
KELLEL? MIDA? MISSUGUNE? MISSUGUSED? MISSUGUSES?

1. ?
2. ?
3. ?
4. ?

2. Leia ja jooni tekstis. Kirjuta olulised sõnad või sõnaühendid.

- Helbekese iseloomustus *lumivalge nägu*

.....

.....

.....

.....

- Helbekese kosilased

.....

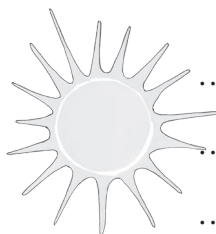
.....

.....

Ei meeldinud Helbekesele, sest

.....

.....

.....

.....

.....

Ei sobinud Helbekesele, sest

.....

.....

3. Iseloomusta Põhjatuult ja Lõunatuult. Ühenda joonega.

LÕUNATUUL

jäine
karm
soe
külm
mahe
musikaalne
õrn
kuri

PÕHJATUUL

4. Otsusta, keda Helbeke armastas. Põhjenda.

Helbeke armastas, sest

5. Loe lõikude kaupa. Pealkirjasta I osa lõigud.

1. Väike Helbeke.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8. Pulmapeol on järsk lõpp.

6. Jutusta kava (ül 5) abil.

- 1 Põhjatuul kargas püsti ja möirgas: „Ära unusta, et see ei ole sinu naine! Nüüd, Helbeke, tantsid sa minu pilli järgi*!” Põhjatuul toppis sõrmed suhu ja vilistas nii, et kõigil jooksis judin* üle keha. “Tantsi! Tantsi!” käratas Põhjatuul Helbekesele, kes seisis Lõunatuule väljasirutatud käte vastas. Tütarlaps püüdis ümber pöörduda, kuid jalad olid jääpurikateks muutunud ega kuulanud sõna. „Nüüd, vennas Lõunatuul, ei hoia ma enam su roosipeenraid ja õunaaedu! Juba täna öösel puhun nende peale oma külma hingust*. Siis võid homme kuivanud okstel kiikuda ja sooje pisaraid nutta,” ähvardas Põhjatuul venda.
- 2 Küllap armastus oskab kõige paremini nõu anda, kuidas päästa armastust. Lõunatuul rebis kiiresti valla Helbekese kaasavaraks* saadud sulekotid. Silmapilkselt kattis aedu lume valge vaip. Põhjatuule jäine hingus ei saanud enam kahju teha ei roosidele ega õunapuudele.
- 3 Põhjatuul oli nagu arust ära* ja püüdis Helbekesele kätte maksta. Ta vihistas tema poole oma piitsa, kuid Helbeke hoidis osavasti kõrvale. Siis tormas ta Helbekesele kallale. „Pulmad on läbi! Nüüd viin ma su koju ja panen pimedasse keldrisse kinni. Seal närivad hiired ja rotid su puruks, sa sõnakuulmatu naine!” kisendas Põhjatuul.
- 4 Lõunatuul otsustas päästa talle kalliks saanud Helbekese. Ta surus Helbekese oma rinna vastu ja lendas koos temaga oma aedadesse. Põhjatuul ulus ja kihutas neile järele. Aga kuhu peita Helbeke Põhjatuule raevu* eest? Lõunatuul pani Helbekese roosipõõsa alla ja käskis seal oodata. „Suudle mind enne kui lähed, mu kallis. Ma ootan sind kas või eluaeg.” Lõunatuul suudles Helbekest õrnalt ja kaua. Ta tundis, et kallim vajub tema embuses kokku. Helbeke veeres kastetilgana alla ja sulas ühte maamullaga.
- 5 „Kus ta on? Kuhu ta jäi?” nõudis kohale tormanud Põhjatuul. “Ma nägin, et nüüdsama suudlesid teda.” „Ah, vend, ei maksa meil enam teineteise peale viha kanda,” vastas Lõunatuul nukralt. „Näe, seal ta lebab. Nagu kastetilk, on ta maamullaga üheks saanud.” „Et ta enam kunagi ei saaks üles tõusta, tõmban talle jääkaane peale,” vastas Põhjatuul.

6 Aeg-ajalt läheb Lõunatuul oma roosipõõsaid ja õunaaedu vaatama. Olgu sügav talv või varakevad, ikka tunneb Helbeke armastatu lähedust. Ta sulatab hingeõhuga jääkaande väikese akna. Helbeke pistab pea välja, et vaadata oma armsama sinistesse silmadesse. Inimesed, kes märkavad väikest valgepead, muutuvad rõõmsaks ja kuulutavad üksteisele: „Tead, aias õitseb juba lumikelluke!”

A. Sakse. *Lillemuinasjutud*. 1989, lk 8–12.

7. Esita küsimusi pulmade kohta.

KUS? MILLAL? MISSUGUSEKS? MILLEKS? MIKS?

1. Mida ?
2. ?
3. ?
4. ?
5. ?

8. Kasuta tekstis esinenud väljendeid lausetes.

tantsiks minu pilli järgi, olin nagu arust ära, lõi lahti, judin jooksis üle selja, viha kanda, sulasid ühte maapinnaga.

1. Kui orkester hoogsa pilliloo, täitus põrand tantsijatest.
2. Küll oleks hea meel, kui väikevend
.....
3., sest olin metsa eksinud ja kodutee kaotanud.
4. Selle mõne euro pärast pole mõtet
5. Lumehelbed langesid märjale murule ja
.....
6. Järsku kuulsin kännu juures sisinat ja
.....

9. Loe lõikude kaupa. Pealkirjasta II osa lõigud.

1. Põhjatuule ähvardused.

2.

3.

4.

5.

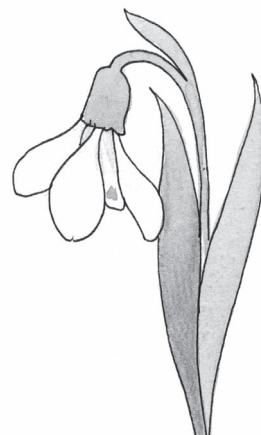
6. Armastajad kohtuvad igal kevadel.

10. Tuule-isal oli neli poega. Mis olid nende nimed?

11. Arutle.

1. Missugune oleks olnud Helbekese elu Lõunatuule naisena?
2. Missugune oleks olnud Helbekese elu Põhjatuule naisena?
3. Mis olid Põhjatuule ja Lõunatuule head omadused?
4. Mis vigu tegid Põhjatuul ja Lõunatuul?
5. Mis põhjustas Helbekese hukkumise?
6. Mida see muinasjutt inimestele võiks õpetada?

12. Tee muinasjutust kokkuvõte.

Põhjatuule armastus oli (*missugune?*)
.....

Lõunatuule armastus oli (*missugune?*)
.....

Helbeke armastas, sest
.....

Muinasjutt on väljamõeldud lugu, millel võib olla autor. Muinasjutu „Lumikelluke” on kirjutanud Läti kirjanik

Muinasjutus „Lumikelluke”

- pole märgitud sündmuse toimumise ;
- on tegevuskohad ilma ;
- on muinasjutulised tegelased ,
..... ;
- loodusnähtustele (tuul, lumi) on antud võime ;
- võitlevad headus – Lõunatuul – ja kurjus – ,
- headus ja armastus

13. Järjesta laused. Loe kokkuvõtlik jutustus.

- ☐ Kui Helbeke suureks sai, siis tulid talle kosilased.
- ☐ Oma pulmas oli Helbeke kurb, sest ta ei armastanud külma Põhjatuult.
- ☐ Helbekesele meeldis leebe Lõunatuul ja tema pillimäng.
- ☐ Lõunatuule kuum suudlus muutis Helbekese veetilgaks, mis mulda imbus.
- ☐ Kõle Põhjatuul oli vihane ja ähvardas Helbekese pimedasse keldrisse panna.
- ☐ Lõunatuul peitis Helbekese roosipõõsa alla, et Põhjatuul teda kätte ei saaks.
- ☐ Helbekesele ei meeldinud Kuu ega Päikesekiir.
- ☐ Igal kevadel pistab Helbeke oma valge pea mullast välja ja vaatab Lõunatuule silmadesse.
- ☐ Isa soovil sai Helbekese peigmeheks Põhjatuul.
- ☐ Lõunatuul otsustas päästa talle kalliks saanud Helbekese.
- ☐ Inimesed märkavad väikest lumikellukest ja tunnevad lillekesest rõõmu.

14. Jutusta kava (ül 5, 9) ja kokkuvõtliku jutustuse (ül 13) abil.

4. VARAKEVADEL

Hando Runnel

1 Äkitselt* ärkan üles:
sinililled mul süles,
just nagu tähetätrad*
ülased ümberringi.

2 Sinililled mu süles,
veeloigus varsakabjad –
kust nad nii äkki küll tulid?
Istun ja hõõrun silmi.

3 Oi seda päikesehelki!
Vulavees* kilgendab* kevad.
Poisid tikkavad* kaske.
Õhtud helisevad.

1. Leia ja loe, mis kevadlilli luuletaja varakevadel märkas.
Kirjuta pildi alla nimetused.

2. Leia luuletusest read, milles luuletaja

- väljendab imestust,
- näeb kevadlilli,
- märkab kevadist sädelust,
- kuuleb kevadhääli.

3. Lõpeta laused luuletuse ja oma kogemuste põhjal. Pealkirjasta.

.....

Mõnel aastal saabub kevad üsna (äkitselt)

Keskpäeval soojendab päike maad ja sulatab

Kraavides hakkavad veed

Mahl hakkab lehtpuudes liikuma ja inimesed

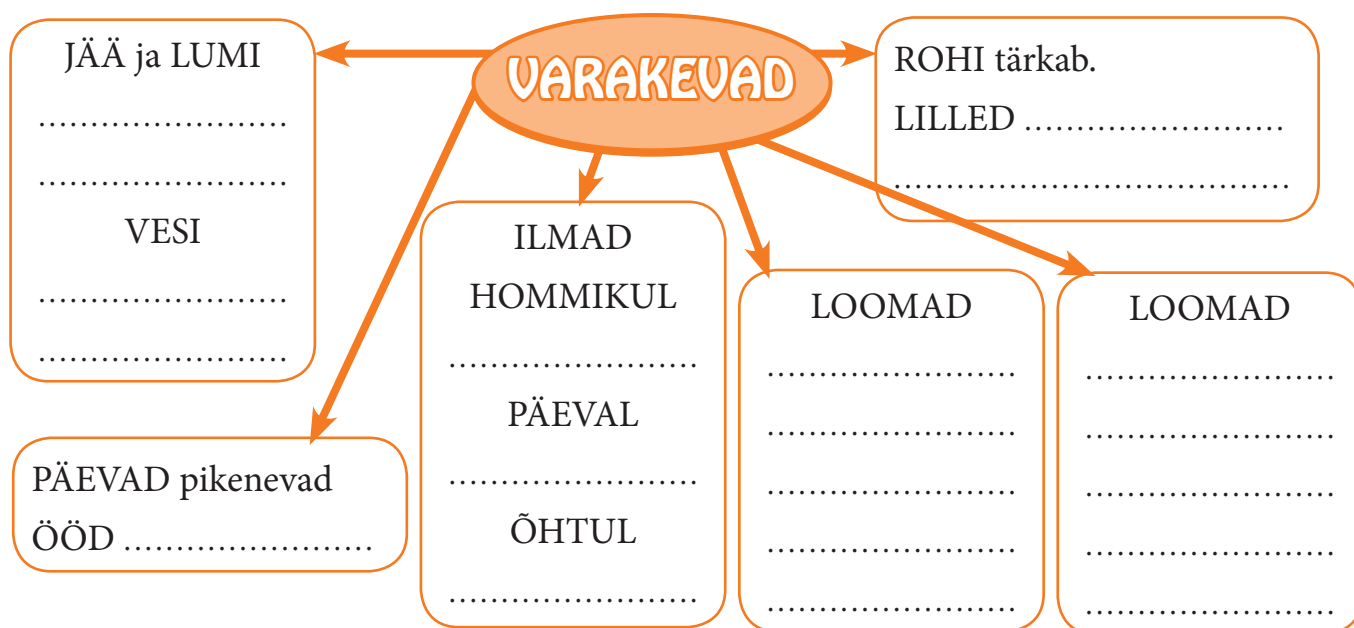
.....

Soojade ilmade saabumisel hakkavad õitsema kevadlilled:

..... ja

4. Loe saadud jutuke.

5. Täienda teabekaarti oma kogemuste põhjal. Vajadusel otsi abi.

6. Loe luuletust erinevalt:

- sosinal, kiirustades,
- vaikse häälega, täpselt hääldades,
- kõva häälega, sõnu rõhutades,
- aeglaselt, sõnu rõhutades,
- vuristades.

Missugune esitusviis annab kõige paremini edasi selle luuletuse meeleolu?

5. NALJANDID

1 HOBUNE ON KADUNUD

Peipsi-ääres elaval venelasel kadus Eesti külas hobune ära. Mees ei osanud eesti keelt rääkida. Ka külarahvas ei saanud aru, mis venelasel tarvis.

Viimaks võttis murelik mees ühte kätte heinatüki, teise kuiva hobusesõnnikut. Ta läks ja näitas külarahvale heina ning ütles: „Sjeda sjööb.” Siis näitas mees sõnnikut ja lausus: „Sjeda ljoobib.”

Nüüd sai ka külarahvas aru, et venelasel on hobune kadunud.

Narva

2 HOBUSEGA KIRIKUS

Takisauna taat tuleb pühapäeva õhtul naabri talusse.

„Eks istu ka, jalad ju kirikus käimisega ära väsinud!” ütleb peremees.

„Ei ole täna jalad väsinud. Ma käisin täna hobusega kirikus!” vastab taat.

Mats ütleb ahju pealt: “Mis sa tühja luiskad*! Kes sind hobusega kirikusse sisse laskis. Mul oli korra väike põrsas kotiga kaasas. Põrsas viiksatas* ja mind aeti kohe kirikust välja.”

Ruila

3 HÄÄ SÖÖK

Pühapäeval läks kogu talu rahvas kirikusse. Peremees jäi üksi koju. Ta tahtis omaette olles hästi head sööki saada. Mees võttis liha ja koort, võid ja moosi, kapsaid ja maasikaid, kurki, mett ja sinepit. Ta lisas maitseks ka suhkrut ja soola. Peremees segas kõik segi ja hakkas sööma. Toit oli kibe ja ajas oksele. Peremees aga ütles: „Ole sa, mis sa olet, aga hääst kraamist* olet sa tettu*” ja sõi kõik ära. Veel paar päeva kannatas mees kõhuvalude käes.

Sangaste

4 VANATÜDRUKU MÕTTED

Vanatüdrukul* oli üks kana, keda ta hoolega söötis. Kana munes hästi ja peagi sai korv mune täis. Munakorv seisis tüdruku voodi jalutsis.

Ühel hommikul oli tüdruk voodis pikali ja mõtles:

„Munadest kogun nii palju raha, et võin endale lamba osta. Lammas toob kaks poega, siis saan hulga villa. Müün lamba ära ja ostan lehma. Lehm toob vasika, siis müün lehma ja vasika ära ning ostan hobuse. Hobune toob varsa, varsa müün jälle ära ja ostan endale maja. Siis võtan endale mehe ja saan kaks poega. Neile panen nimeks Mats ja Mart. Hommikul lähen poisse üles ajama. Esmalt hüüan tasa ja hellalt: „Matsi, Marti, tulge üles, puder keedetud!” Kui poisid ei tule, hüüan valjusti: „Matsi, Marti, maast üles!” Kui poisid ei tule, lähen kolmandat korda ja virutan neile hea müraka!”

Nüüd virutaski vanatüdruk jalaga munakorvi pihta. Munad kõik puruks ja vanatüdruku plaan läks luhta*.

Halliste

5 KUIDAS LASTE ARVU TEADA SAADA?

Kirikuõpetaja läks tallu ja nägi, et seal on palju lapsi. Ta küsis peremehelt: „Kuule Jaan, millal sul need lapsed on sündind? Kui palju sul neid on?”

„Kaits tükki om naise latsi. Peep om Paabust vanõmb. Jüri om Mari järgmine. Kaits paari katsikid, olid mullu, ülemullu ja tinave aasta.”

„Millal nad siis sündinud on?” tahtis kirikuõpetaja teada.

„Naisõ latsõ omma üits rüakülvi aigu, tõnõ linaropsmise aigu. Peep sündü piitripääväl, Paap paavlipääväl, Jüri jüripääväl, Mari maarjapääväl. Edimäne paar katsikid katrepääväl, tõnõ paar tõnnispääväl. Mullunõ paar oll mihklipääväl, ülemullunõ madisepääväl, tinavunõ jaanipääväl. Kirikuõpetaja vangutas pead ja jätkas teekonda.

Urvaste

www.folklore.ee/rl/pubte/ee/nali/

Rahvanaljand on vanal ajal välja mõeldud lühilugu, mille autor pole teada. Jutul on naljakas sisu ja tihti ka üllatuslik lõpp. Eesti rahvanaljandite tegelased on talumehed, sulased, mõisahärra, mõisa ametnikud jne.

Praeguse aja lühikest naljalugu nimetame **anekdoodiks**. Anekdoodi väljamõtteleja pole teada. Populaarsed anekdooditegelased on Juku ja blondiin.

1. Kirjuta lühivastused.

1. Kes on naljandite tegelased?

1 venelane, eestlastest külamehed

2

3

4

5

2. Kes nendest tegelastest on

• tark?

• segase jutuga?

• rumal?

•

3. Mitmenda naljandi sisuks on

• inimeste rumalus ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

• keelelised arusaamatused ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

• ebaõnnestunud plaan ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

• arukas tegutsemine ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

2. Arutle. Märki rea lõppu naljandi number.

1. Mis lugu oli sinu arvates kõige naljakam? Miks? ☐
2. Miks väljend *käis hobusega kirikus* põhjustas arusaamatust? ☐
3. Miks tuli peremehel enda poolt kokkusegatud söök ära süüa? ☐
4. Mis lugu oli raske lugeda ja mõista? ☐
5. Miks kõik naljad ei ole naljakad. Mida on tarvis, et naljast aru saada?
6. Seleta, kuidas saad aru naljast:

JUKU: „Õpetaja, te olete selles tualetis väga ilus!“

ÕPETAJA: „Juku, paha poiss! Pane kohe tualeti uks kinni!“

3. Viiendas naljandis räägib talumees Jaan Urvaste (Võrumaa) murdes. Loe selle loo „tõlget“.

5 „Kaks tükki on naise lapsed. Peep on Paabust vanem. Jüri on Marist järgmine. Kaks paari kaksikuid, need olid eelmisel, üle-eelmisel ja tänavu*.”

„Naise lapsed on üks rukkikülvi ajal, teine linaropsimise ajal. Peep sündis peetripäeval (22. veebruar), Paap paavlipäeval (25. jaanuar), Jüri jüripäeval (23. aprill), Mari maarjapäeval (25. märts). Esimene paar kaksikuid kadripäeval (25. november), teine paar tõnisepäeval (17. jaanuar). Eelmise aasta paar oli mihklipäeval (29. september), üleelmine madisepäeval (24. veebruar), tänavune jaanipäeval (24. juuni).

Kas sina said teada, mitu last oli Jaanil?

4. Tee kokkuvõtte naljanditest. Tõmba vale sõna maha.

Rahvanaljand on inimeste poolt väljamõeldud *lühijutt* / *muinasjutt*. Naljajutte räägiti üksteisele ja nende autor on *teada* / *pole teada*. Vanade naljandite tegelasteks olid *väljamõeldud olendid* / *tavalised inimesed*. Jutul on *naljaks* / *arukas* sisu ja tihi ka *õnnelik* / *üllatuslik* lõpp.

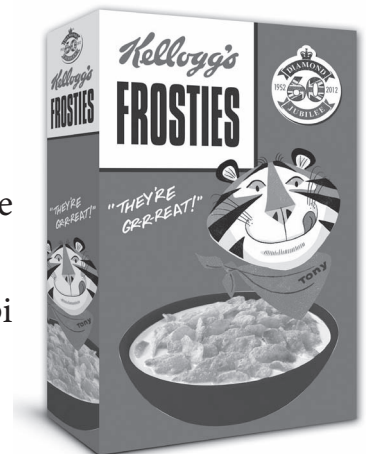
Tänapäeval jutustatud naljalugusid nimetame *aneksiooniks* / *anekdoodiks*. Ka anekdootide autor/helilooja pole teada. Anekdootide tegelasteks on

.....

Loe tekst uuesti.

5. Nummerda laused nii, et saad jutu.

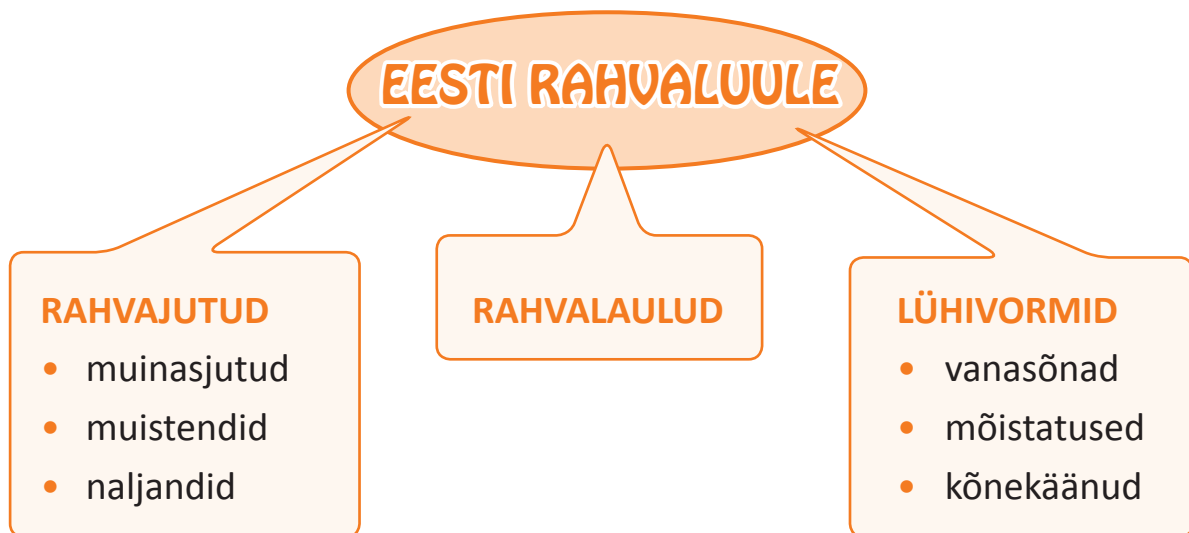
- 1 Blondiin helistas sõbrannale: „Tule palun siia ja aita mind! Mul on siin üks raske pusle. Ma ei tea, kust otsast alustada!”
- _____ „Otsustades pildi järgi karbil, on see tiiger,” ütles blondiin.
- _____ „Mis pusle see on?” küsis sõbranna.
- _____ Lõpuks pöördus ta blondiini poole: „Mina pole suuteline sulle näitama, kuidas nendest tükkidest saab kokku panna selle tiigri pildi.”
- _____ Sõbranna vaatas lauale ja heitis siis pilgu karbile.
- _____ Sõbranna tuligi varsti kohale.
- _____ Blondiin kutsus ta tuppa ja näitas lauda, mis oli täis pusle osakesi.
- 8 „Soovitan sul rahuneda ja panna need maisihelbed karpi tagasi,” lausus sõbranna.

6. Loe anekdoot. Mis oli selles loos naljakat?

7. Räägi kaaslastele anekdoot.

6. EESTI RAHVALUULE

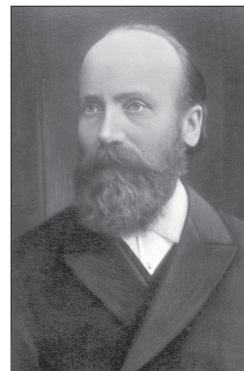

Vanal ajal ei kirjutanud inimesed oma lugusid ja laule paberile. Nad rääkisid ja laulsid töö juures, kodudes ning pidustustel. Nii liikusid lood edasi inimeselt inimesele. Iga uus esitaja muutis neid lugusid: pani juurde või võttis midagi ära. Lapsed kuulsid jutte ja laule vanavanematelt. Nad jätsid lood ja laulud meelde ning esitasid neid oma lastele.

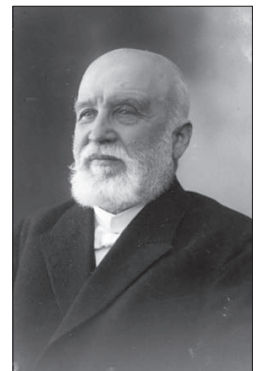
Üle saja aasta tagasi hakkasid eestlased rahvaluulet üles kirjutama. Nüüd on kirjandus-muuseumis väga palju jutte, laule ja muud rahvaloomingut. Eestlaste rahvaluule-kogu on suurimaid maailmas:

- 370 000 rahvalaulu
- 105 000 rahvajuttu
- 110 000 mõistatust
- 250 000 vanasõna ja kõnekäändu.

Eesti tuntumad rahvaluule kogujad olid Jakob Hurt ja Matthias Johann Eisen.

J. Hurt

M. J. Eisen

1. Otsusta, kas järgnev tekst on: *muinasjutt, muistend, naljand, rahvalaul, mõistatus, vanasõna*. Kirjuta kasti sisse.

1 Laisk sulane

Mõisasulane heitis tööajal puu alla päikese varju magama. Mõisnik juhtus magava teomehe juurde. Ta hakkas karjuma: „Maast üles! Sa ei ole seda väärt, et päike su peale paistaks!” Teomees kostis: „Seda arvan minagi.

Sellepärast ma just päikese eest ära põgenesin!”

.....

2 Aasin mina karja arudele,

kerisin karja kesadele,

muutsin karja murudele.

Isi mina istsin ilu pääle,

suure kivi kül'le alla,

halli kivi ääre alla,

sinilille silma pääle,

kullerkupu kulmu pääle,

angervaksa varre pääle.

.....

3 Üks tamm, kaksteist haru,

igas harus neli linnupesa,

igas pesas seitse muna?

.....

4 Näe palju, kuule palju, ära palju pajata.

.....

5 Sääsk ja hobune

Hobune sõi koplis. Sääsk tuli lennates alt luha poolt. Hobune ei pannud sääske tähele. Sääsk küsis:

„Külamees, kas sa mind ei näegi?”

Sääsk vaatas hobust väga tähelepanelikult – vaatas saba, vaatas selga, vaatas kapju, vaatas jalgu, vaatas keha, vaatas kõrvu. Väänutas imestades pead ja ütles:

„Oi, oi, oled ikka, vennas, suur küll.”

„Olen suur,” noogutas hobune.

.....

6 Tartu Toomkiriku võtmete hoidja

Muiste hakati Tartus Toomemäele kirikut ehitama. Sakslased juhatasid, eestlased ehitasid. Talurahvas vedas kive tuhandete koormate kaupa Toomemäele kokku.

Aga kiriku ehitamine ei taha õnnestuda. Mehed ehitavad, ehitavad päevad otsa. Lähevad teisel hommikul tööle, eilne ehitus on lagunenenud. Nii täna, nii homme, nii iga päev. Meistrid olid mures, mis teha, et ehitus seisma ei jääks.

.....

7. KUIDAS ÜKS LURJUS MIND KIMBATUSSE VIIS

Ottokar Domma järgi

See lugu juhtus paar päeva enne kooli algust. Pikk Schücht [šüht] pidas meile kõnet: kes veel ei suitseta, pole mees, vaid argpüks! Tehku me aga pealegi edasi püksi, ütles ta. Pärast seda selgitust läksime parki ja otsisime koha. Seal saime näidata, et me oleme juba mehed.

1 Pikk Schücht tõmbas suitsupaki püksitaskust välja. Ta ütles, et ei suuda esimest mahvi ära oodata. Ta andis igaühele meist sigareti ja pani esimesena suitsule tuld.

2 Kui ma siis sigaretti tõmbasin, pidin ma kohe kõvasti köhima. See ei maitse- nud mulle üldsegi. Pikk Schücht arvas: kohe näha, et ma olen algaja ja mul jääb mehest veel palju puudu. Ja siis ta selgitas meile, kuidas suitsu õigesti kopsu tõmmata. Ta näitas seda ka paar korda ette. Korraga läks ta näost lubivalgeks. Ma imetlesin, kuidas pikk Schücht suitsu alla tõmbab ja ütlesin seda ka talle. Selle üle oli pikk Schücht hiigla uhke ja tõmbas lubivalge näoga kõva mahvi.

3 Äkki ütles pikk Schücht, et ta unustas küülikute söötmise täitsa ära. Oma sigaretid kinkis ta meile, sest tal olevat kodus neid veel. Ja siis pani ta kähku ajama. Ta ei jõudnud kuigi kaugele, kui krabas kohe puust kinni. Seal ta köötsis. Ka meil polnud enam lusti mehed olla. Me viskasime sigaretid koos pakiga ojja. Ma hüüdsin pikale Schüchtile, et homme teeme jälle paar suitsu. Tema lõi ainult loiult käega.

4 Kui ema mind kodus nägi, küsis ta, et kas ma ei hakka mitte haigeks jääma. Ma nägin vist kahvatu välja. Vastasin, et see võib olla seentest, mida ma sõin. Kindlasti oli mõni mürgine hulgas. Minu ema ütles, et seda tema küll ei usu. Sest ta oli kõik hoolikalt üle kontrollinud. Need olid ainult kasepuravikud, kivipuravikud ja võiseened. Aga sellest hoolimata pidin ma kohe pikali heitma.

5 Läksin joonelt oma tuppa. Ja oligi viimane aeg. Äkki lõi mul silmade ees udu-seks ja põlvedki hakkasid võbisema. Aga see kõik läks kiiresti üle, ainult süda oli paha. Nüüd sain pika Schüchti peale hiiglama vihaseks. Küll ma talle homme näitan, va vilets lurjus. Aga ma ei jõudnud veel selle üle järele mõelda, kuidas ma teda karistan.

6 Tuppa astus minu ema suure klaasitäie piimaga. Ta ütles, et ma pean selle kohe ära jooma. Tema arvates on piim kõige parem rohi mürgiste seente vastu. Siis pani ema oma parema käe minu otsaesisele ja käskis keelt näidata. Ema vaatas suhu. Korraga nuusutas ta ja hüüdis, et ma olen suitsetanud. Et ta oleks pidanud kohe aru saama, et minuga on midagi viltu.

Siis ma alles saan, kui isa koju tuleb.

Ottokar Domma. *Usin õpilane Ottokar. Rüblik Ottokar. Maailmaparandaja Ottokar*. 1985, lk 146–148

1. Vasta küsimustele teksti abil.

1. Mis väitega pikk Schücht poisse suitsetama meelitas?
2. Mis juhtus Schüchtiga, kui ta suitsu kopsu tõmbas? Miks?
3. Mis juhtus mina-tegelase Ottokariga kodus?
4. Kuidas ema aru sai, et Ottokar oli suitsetanud?

2. Loe tekst ja jooni sulle tundmatud sõnad. Kirjuta need joonele.

kimbatus –
..... –
..... –
..... –
..... –

3. Leia sõnastikust nende sõnade tähendus ja kirjuta.

4. Moodusta küsimusi ja esita kaaslastele vastamiseks.

Mida tundis?

Mida arvas?

Mida seletas?

Mida näitas?

Mida nägi?

Mida ütles?

Mida taipas?

5. Koosta lauseid. Vajadusel kasuta teksti abi.

MINA-tegelane = OTTOKAR

1

SCHÜCHT

tõmbas välja

andis

pani tuld

2

OTTOKAR

tõmbas

kõhis

ei maitsenud

imetles

ütles

SCHÜCHT

arvas

selgitas

näitas ette

läks lubivalgeks

oli uhke

tõmbas kõva mahvi

3

SCHÜCHT

ütles, et unustas

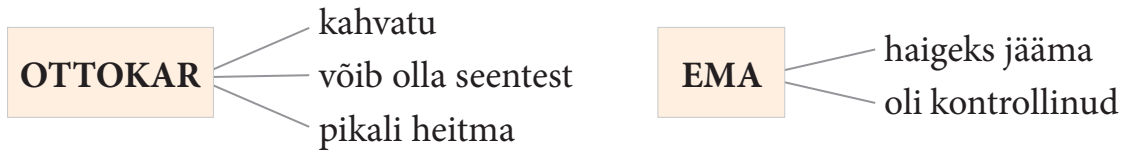
kinkis sigaretid

kiirustas lahkuma

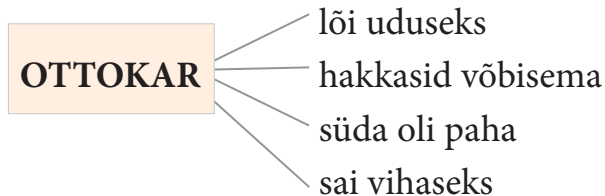
krabas kinni

oksendas

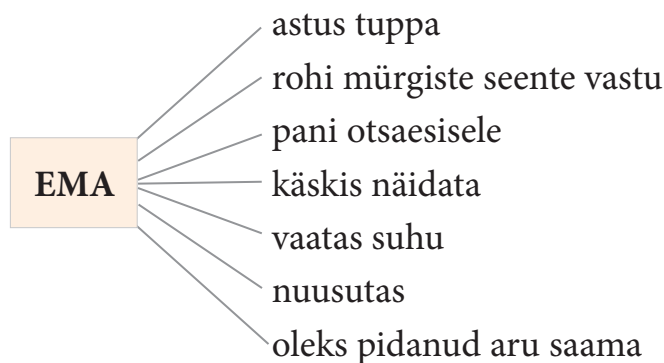
4

5

6

6. Jutusta saadud kava abil.

7. Arutle.

1. Mis oli poiste arvates mehelikkuse tunnus?
2. Mida pikk Schücht poistele näidata soovis?
3. Kuidas said aru, et Schücht ei talunud sigaretisuitsu?
4. Mida arvas Schücht poiste ettepanekust järgmisel päeval koos suitsu teha?
5. Miks ei olnud Schücht poiste ettepanekust vaimustatud?
6. Mis on sinu arvates mehelikud omadused?
7. Miks sinu arvates hakkavad noored suitsetama?
8. Kuidas saab vältida olukordi, mis võivad kimbatust tekitada?
9. Kuidas on loo pealkiri: „Kuidas üks lurjus mind kimbatusse viis?” seotud jutustuse mõttega?

8. Kujutle, kuidas mina-tegelane võis isale seda lugu jutustada.

Pikk Schücht kutsus meid parki. Ta ütles meile, et me oleme argpüksid ja titad, kui ei suitseta.

Schücht pakkus ...

Ma tõmbasin ühe mahvi, kuid ...

Siis näitas Schücht, kuidas ...

Ta läks näost ... ja kiirustas ...

Schücht jõudis ühe puu juurde ja ...

Me viskasime ... ja siis ma ...

Kodus hakkas ... ja ema ...

Luban, et ma ...

9. Loe Schüchti seletuskirja. Otsusta, kas poiss kirjutas õigust. Muuda teksti ja loe uuesti.

Seletuskiri

Poisid kutsusid mind parki suitsu tegema. Ottokar tõmbas suitsupaki püksitaskust välja. Ottokar andis igaiühele meist sigareti ja pani esimesena suitsule tuld. Kui ma siis sigaretti tõmbasin, hakkasin kohe kõvasti köhima. Suits ei maitsenud mulle üldse, aga ma ei saanud seda ju teistele öelda. Siis tuli mul meelde, et unustasin küülikute söötmise täitsa ära. Ma poetasin pooliku sigareti vaikselt prügikasti ja läksin koju. Teised poisid jäid veel parki suitsu tegema.

Ulrich Schücht

10. Arutle, miks Schücht sellise seletuskirja koostas.

11. Kujutle, et oled (Ottokar, Schücht, keegi poistest, juhuslik mööduja, ...). Kirjuta seletuskiri.

Seletuskiri

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12. Kujutle, kuidas võiks selle jutu põhjal näidendi või filmi lavastada. Jaota jutt kaheks pildiks ehk stseeniks.

1. pilt

Tegelased:

.....

.....

Tegevuskoht:

.....

2. pilt

Tegelased:

.....

Tegevuskoht:

.....

8. SUITSETAMAS

Oskar Luts

„Tõmba veel, tõmba veel! Ega keegi ei tea:
isa magab. Ema aidas* ja ... tubak* on hea!” –

„Ei tea, juba tõmbasin.... süda nagu paha
ja pea käib ringi. Ei, ei, ma enam ei taha.”

„Mis sa räägid – süda paha! Vaata, loll, kuidas mina
sülgan plirtsti ja pahinal lasen läbi nina.
Habet silitan hõk oeh, oksele a’ab*.
Ära kellelegi ütle – naha pääle* saab.”

1. Arutle. Põhjenda oma arvamust.

1. Kui vanad võisid olla suitsetajad?
2. Milleks poisid suitsu proovisid?
3. Mis võimaldas poistel suitsetamist proovida?
4. Mida väikesed suitsetajad püüdsid endale tõestada?
5. Millest saad aru, et poisid matkisid täiskasvanud mehi.
Leia ja loe luuletusest need read.
6. Kumb poistest on sinu arvates noorem, kumb vanem?
7. Mille poolest luuletus on sarnane jutuga „Kuidas üks lurjus mind kimbatusse viis”?

2. Mõtle poistele nimed. Leia luuletusest vastavad ütlused ja kirjuta tabelisse.

TEGELANE	Ütluse eesmärk	Ütlus
.....	käskimine	Tõmba veel, tõmba veel!
	venna julgustamine	Ega keegi
	meelitamine	
	kõhklemine	
	põhjendamine	
	keeldumise tahe	
	halvustamine	
	tunnistamine	
	palumine	
	kartmine	

3. Märki õpetaja abiga

- rõhutamist vajavad sõnad,
- pausid,
- hääle tõusud (↑) ja langused (↓).

4. Loe lugu kahekõnena.

Kas see lugu sarnaneb rohkem luuletusele või jutule?

9. EBAMEELDIV KOHTUMINE KODUTEEL

Mika Keräneni järgi

Olav ja Anton sammusid hoogsalt kodu poole. Nad ei pannud tähelegi, et kõndisid otse sülle* kolmele kohalikule suurele poisile.

„Oot-oot-oot!” ütles neist keskmine, kes oli Olavist peajagu pikem ja kõhn nagu pilbas*. Poisi juuksed olid viimseni maha lõigatud, nagu kriimuline ja mustaiguline nagu korstnapühkijal. Ainult selle vahega, et korstnapühkijal on see põhjustatud sagedasest kokkupuutest tahma* ja nõega*, sel poisil aga harvast kokkupuutest seebi ja veega. Poisi lühikesed püksid ja mustad ketsid olid igast otsast kulunud. Musta nahktagi* varrukad olid vähemalt 10 senti liiga pikad. Temast vasakul ja paremal pool seisis veel kaks sama hirmuäratavat noorkaaki*. Ühel oli seljas must dressipluus, teisel sama värvi teksatagi.

„Kes teie olete? Mis te siit otsite?” nõudis nahktagis pilbas Olavilt ja Antonilt ninahäälel. „Kelle loal te siin liigute?”

„Enda loal. See on vaba maa,” ütles Olav näiliselt rahulikult.

„Kuule, Leo, need tatid on küll Supilinnast,” ütles teksatagiga poiss.

„Jaa-jaa,” ütles nahktagis pilbas nimega Leo. Olav ja Anton valmistusid põgenema. Kuid nad said väga hästi aru, et need tüübid siin jooksevad neist raudselt kiiremini.

„Molli tahate saada*?” küsis Leo järsult. Ta puuris Olavit ja Antonit oma tigedate silmadega*. Olav ja Anton ei öelnud midagi. Nad ootasid, mis pöörde asjade kulg võtab. Suuremate poiste isu väiksematele molli anda ei ole alati ühesugune, vahel nad ei hakka sõnadest kaugemale minema. Aga seekord tüürisid* asjalood küll ainult halvemuse poole.

„Raha on?” jätkas Leo samal toonil ja astus sammu Olavile lähemale.

„Ei ole. Ja kui oleks, ega ma seda sulle ei annaks,” vastas Olav näiliselt rahulikult. Ta otsis mõttes olukorrast palavikuliselt väljapääsu. Paar laksu* kirja saada pole just hea, aga pole ka väga halb. Palju halvem oleks lasta ennast rahast tööpoolest lagedaks tõsta*... Pista siiski jooksu? Või... või proovida virutada? Liiga

palju temast vanemad need tüübid* ka ei ole... Supilinna tüübid nad ei ole, vaevalt nendega niipea enam kokku satub....

„Ei annaks? Miks siis ei annaks?” teeskles Leo üllatunud olemist. „Ma ei usu oma kõrvu*, kas sina usud?” pöördus ta oma sõprade poole. Need vedasid näole üllatusegrimassi* ja raputasid pead.

„Mis sa arvad, kas need tatid* teavad, kus nad tolgendavad?*” küsis Leo musta dressipluusiga sõbralt.

„Hmm...” tegi see jälle paljuütleva häälistsuse. „Peaksid teadma...”

Nüüd tuli Olavile meelde, et seda Leod on ka Supilinnas näha olnud. Ei olnud hea kuulsusega tüüp.

„On sul raha või ei ole!” pöördus Leo siis jälle Olavi poole. Olav sai aru, et tähtsam kui raha on tüüpidele tegelikult see, kui nad saavad ilkuda* endast nooremate kallal.

„Me tahame lihtsalt koju minna,” proovis Olav heaga. Pole võrdsete mäng, peaasi et ükskord minema saaks.

„Lihtsalt koju mineku eest peab maksma 25 krooni,” ütles Leo ja hõõrus parema käe rusikat vasaku käe peos. „Ei ole midagi teha, kõik maksab. Elu on selline,” lisas Leo.

„Ma ütlesin, et pole raha!” hüüatas Olav.

„Neile, kellel pole raha, on meil kindel karistus,” ütles Leo karmilt ja lasi pilgul üle muruplatsi libiseda. „Näe! Paras suutäis teile kahele!” naeris ta põlglikult. Ta osutas käega ühele koerahunnikule.

Olgu aususe mõttes mainitud, et see hunnik polnud Mati oma.

„Hakkate sööma?” küsis ta kurjalt.

„Mämm-mämm,” itsitas teksatagis tüüp kõrval.

„Kui ei maitse, siis peab veidi aitama, küll siis alla läheb,” ütles Leo kurjalt, sõprade jätkuva itsitamise* saatel. Leo sirutas käed pikkade tagivarrukate seest välja ja haaras Olavist kinni.

Sel hetkel kostis üle muruplatsi kile hää!: „Lõpeta!”

See oli Mari.

Selle raamatukatkendi tegelased on juba tuttavad Tartu salaselts RAMPS liikmed:
Mari, Reilika, Sadu, Olav ja Anton ning prantsuse bulldog Mati.

Kuidas lõpeb kohtumine ebameeldivate noormeestega, loe raamatust.

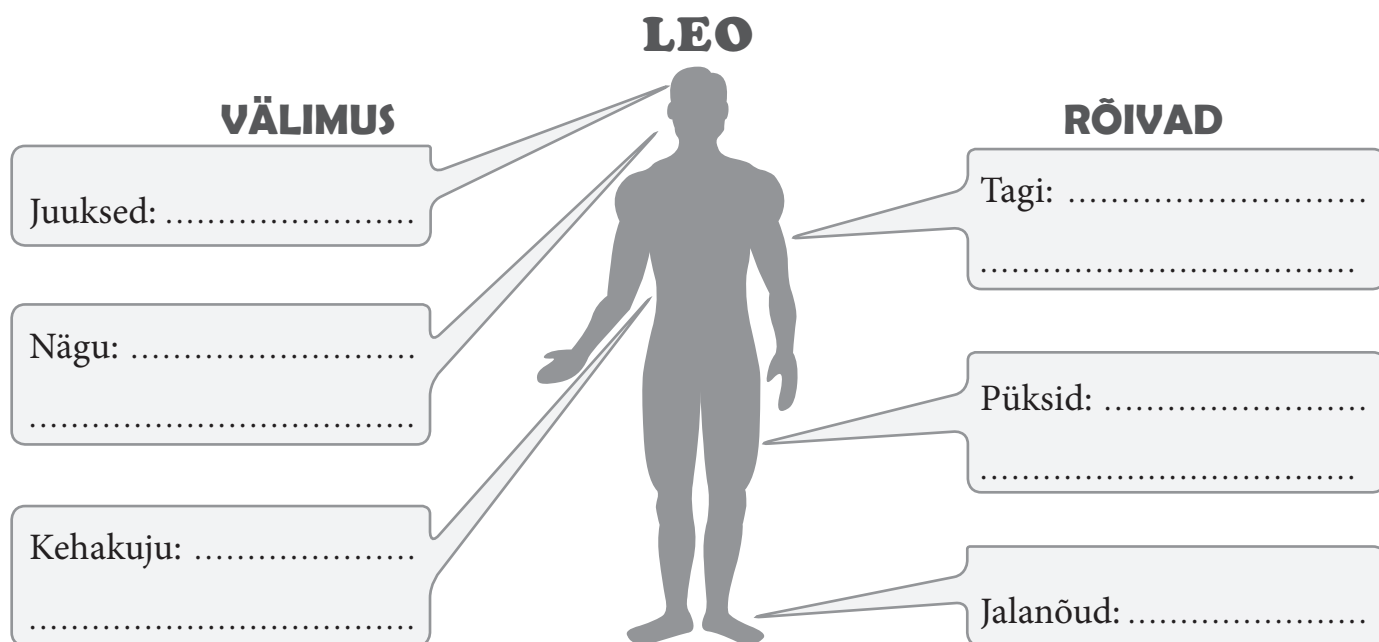
1. Tuleta eelnevalt loetut meelde.

1. Mis lugemispalas olid tegelasteks Mari, Sadu, Olav ja Anton?
2. Kuidas lapsed oma salaseltsi nimetasid?
3. Mis linnas jalgrattavaraste kamp tegutses?
4. Mis kuritegu aitasid lapsed lahendada?
5. Kuidas RAMPSi abi jalgrattavaraste tabamisel võis laste elu mõjutada?
Kas sinu arvates on väited õiged või valed. Põhjenda.

VÄIDE	JAH	EI
1. Lapsed said kuulsaks ja muutusid upsakaks.		
2. Lapsed tundsid oma teo üle uhkust.		
3. RAMPS-lased arvasid, et nad pole midagi erakordset teinud.		
4. Lapsed olid iga korrarikkumise suhtes ka edaspidi tähelepanelikud.		
5. Salaseltsi liikmed rääkisid kõigile oma julgest teost.		
6.		

2. Leia tekstist Leo kirjeldus ja täienda skeemi

3. Kirjanik on kasutanud huvitavaid väljendeid ja võrdlusi.

Täienda lauseid ja räägi, kuidas neist aru saad.

1. Leo oli Olavist peajagu ja kõhn
2. Poisi nägu oli kriimuline
3. Leo Olavit ja Antonit oma
4. Nooremad poisid said aru, et seekord asjalood küll
5. Olav ja Anton kartsid, et poisid võivad nad rahast
6. Olav mõttes olukorrast

7. Leo üllatust ja ütles, et ei usu
.....

8. Leo sõbrad näole
ja raputasid pead.

4. Loe poiste jutuajamist. Pööra tähelepanu tumedas kirjas olevatele väljenditele.

„Kes teie olete? Mis te siit otsite? Kelle loal te siin liigute?” **nõudis** nahktagis pilbas Olavilt ja Antonilt **ninahäälel**.

„Enda loal. See on vaba maa,” ütles Olav **näiliselt rahulikult**.

„Kuule, Leo, need tatid on küll Supilinnast,” ütles teksatagiga poiss.

„Jaa-jaa,” ütles nahktagis pilbas nimega Leo.

„Molli tahate saada?” **küsis** Leo **järsult**.

„Raha on?” **jätkas** Leo **samal toonil** ja **astus sammu** Olavile lähemale.

„Ei ole. Ja kui oleks, ega ma seda sulle ei annaks,” vastas Olav **näiliselt rahulikult**.

„Ei annaks? Miks siis ei annaks?” **teeskles** Leo **üllatunud olemist**. „Ma ei usu oma kõrvu, kas sina usud?” pöördus ta oma sõprade poole.

„Mis sa arvad, kas need tatid teavad, kus nad tolgendavad?” **küsis** Leo musta dressipluusiga sõbralt.

„Hmm...” **tegi** see jälle **paljuütleva häälistsuse**. „Peaksid teadma...”

„On sul raha või ei ole!” pöördus Leo siis jälle Olavi poole.

„Me tahame lihtsalt koju minna,” **proovis** Olav **heaga**.

„Lihtsalt koju mineku eest peab maksma 25 krooni,” ütles Leo ja hõõrus parema käe rusikat vasaku käe peos. „Ei ole midagi teha, kõik maksab. Elu on selline,” lisas Leo.

„Ma ütlesin, et pole raha!” hüüatas Olav.

„Neile, kellel pole raha, on meil kindel karistus,” ütles Leo **karmilt**.

„Näe! Paras suutäis teile kahele!” **naeris** ta **põlglikult**.

„Hakkate sööma?” **küsis** ta **kurjalt**.

„Mämm-mämm,” **itsitas** teksatagis tüüp kõrval.

„Kui ei maitse, siis peab veidi aitama, küll siis alla läheb,” ütles Leo kurjalt, sõprade jätkuva itsitamise saatel. Leo sirutas käed pikkade tagivarrukate seest välja ja haaras Olavist kinni.

5. Loe neljandast ülesandest, kuidas kirjanik iseloomustab

- suurte poiste kõnet.
- Olavi ja Antoni kõnet.
- kõnelejate kehakeelt.

nõudlik	üleolev
rahulik	teesklev
põlglik	üllatunud
järsk	heatahtlik
kuri	karm

Loe teksti (ül 4) ilmekalt.

6. Arutle.

1. Kes alustas jutuajamist? Mis eemärgil? Mis sõnadega?
2. Kas Olav ja Anton olid valmis suurte poistega rääkima? Mida nad võisid tunda?
3. Mis võimalused olid Olavil ja Antonil ebameeldiv jutuajamine katkestada?
Miks nad seda ei teinud?
4. Mida tahtsid suured poisid Olavi ja Antoni käest saada?
Kuidas nad oma soovi väljendasid?
5. Kuidas suured poisid nooremaid ähvardasid?
6. Kuidas lahenes ebameeldiv olukord?
7. Mil viisil Olav ja Anton suurte poiste ilkumisest pääsesid?
8. Kas vanasõna: „Kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem”
sobib olukorra lahenduse kokkuvõtteks?

7. Mis oli loetud jutus sinu jaoks õpetlikku?

.....

.....

.....

.....

10. LAGASTAJA!

Iko Maran

Kus tema ükskord ringi käis,
on ümbrus hirmsaid jälgi täis:
siin põõsad laasitud* ja puud,
maas vorstinahad, kalaluud,
papptopsid, lehed, leivanukid
ja suitsukonid, tuletukid;
seal jalus traat või kilepael,
et komista ja murra kael;
teal* pudel kildudeks, ja klaas,
kui astud – kand ja varbad maas.

See kole elukas ei või
nõu terveks jätta, millest jõi.
Kui kurvalt põõsa varju istud –
tsärr! püksid kohe lõhki kistud
on vastu roostes karbi servi.
Koll mugis–pugis siin konservi!

Kui mõtled lagastaja* tööd,
siis kurvalt pilgu maha lööd*.
On tõesti hirmsad kombed tal
nii metsa all

kui lagedal.

I. Maran. *Läki metsa!.* 1980, lk 24–25

1. Vasta luuletuse põhjal küsimustele.

1. Missuguseid inimese poolt mahajäetud jälgi luuletaja märkas?
2. Mida oli lagastaja teinud puude ja põõsastega?
3. Mis luuletaja poolt loetletud prügist
 - kõduneb looduses?
 - reostab loodust kaua aega?
 - võib inimestele ja loomadele viga teha?

2. Kuidas luuletaja on nimetanud looduses hoolimatult käituvat inimest. Leia luuletusest ja jooni.

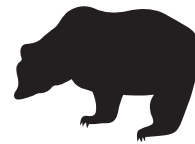
3. Tee luuletuse põhjal kokkuvõte.

LAGASTAJA =

Kes nendest?

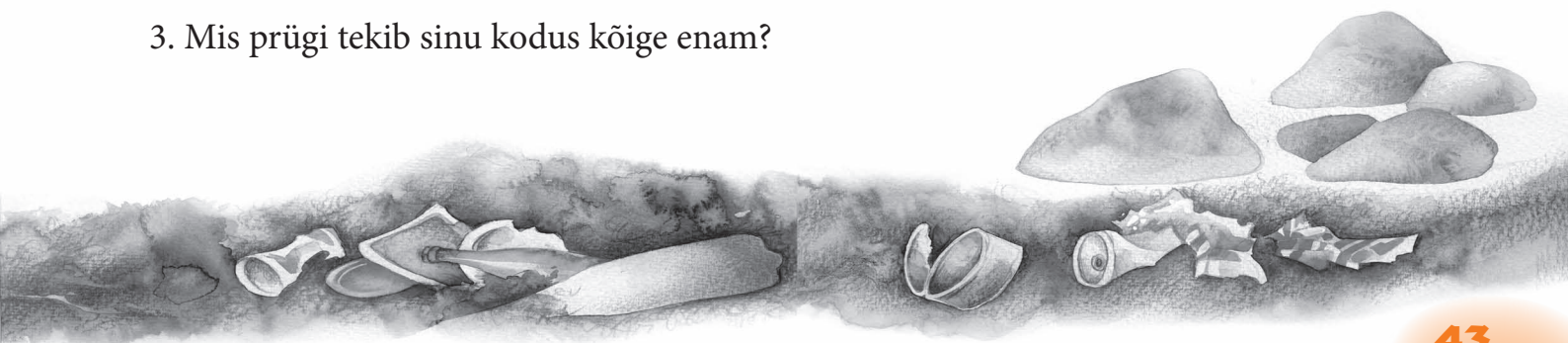

Tõsiseks ohuks loodusele on, kes

.....

4. Arutle.

1. Kes sinu arvates tunneb häbi looduse reostamise pärast, kas
 - lagastaja ise?
 - inimesed, kes näevad metsas vedelevat prügi?
2. Kas oled kohanud reostamise jälgi looduses? Kus? Millal?
3. Mis prügi tekib sinu kodus kõige enam?

KAS TEAD, ET Eestis tekib prügi iga elaniku kohta

- ühes päevas rohkem kui üks kilo,
- aastas 300–400 kilo.

4. Räägi, mida teeb sinu pere

- toidujäätmetega?
- joogipudelite ja -purkidega?
- toiduainete pakenditega?
- vanade ajalehtede ja muu paberiga?
- ohtlike jäätmetega (patareid, ravimite ülejäägid, ...)?
-?
-?

5. Mida teed selleks, et hoida loodust puhtana? Sõnasta kolm reeglit.

1.

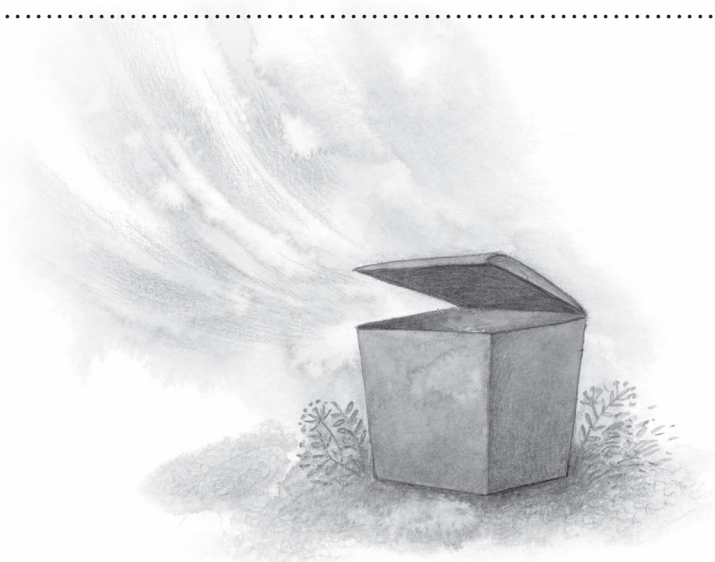
.....

2.

.....

3.

.....

11. Teeme Ära!

Ühel sügispäeval said kokku kaks sõpra: Rainer ja Toomas. Nad olid prügihunnikute nägemisest väsinud ja otsustasid midagi ette võtta. „Ma ei suutnud vaadata, et prügi rannas ja metsas vedeles,” ütles Rainer. Meestel tuli mõte koristada loodusesse visatud prügi ühe päevaga. Sellest kohtumisest saidki alguse prügikoristus-talgud „Teeme Ära!” Ettevõtmise idee* levis kiiresti inimeselt inimesele. Koristuspäevast teatati samuti teleris ja kirjutati ajalehtedes.

Esimesel üle-eestilisel koristuspäeval, 2008. aasta 3. mail, korjas rämpsü üle 50 000 eestlase. Viie tunni jooksul kogusid vabatahtlikud Eestimaa metsadest ja teeäärtest kokku rohkem kui 10 000 tonni rämpsü.

Meie koristustalgutest on eeskujü saanud paljud teised riigid. Üle-eestilistest talgutest on saamas üle-maailmsed koristuspäevad. „Teeme Ära!” meeskond on ellu kutsunud uue rahvusvahelise algatuse – „Maailmakoristus.” Eestlased kutsusid “Teeme Ära!” („Let’s do it!”) kõiki riike koristustöödel kaasa lööma.

1. Vasta küsimustele.

1. Millest tuli mõte hakata korraldama üle-eestilisi koristustalguid?
2. Millal toimusid esimesed prügikoristus-talgud?
3. Kui kaua inimesed esimesel koristuspäeval töötasid?
4. Kui palju prügi Eestimaalt kokku koguti?
6. Mitu aastat on koristustalguid peetud?
5. Mis eeskujü näitasid eestlased kogu maailmale?

2. Täienda lauseid.

Ühiselt koos töö tegemist nimetatakse

Talgutel inimesed vabatahtlikult.

Talgutöö eest ei maksta.

3. Loe järgmisi teateid. Koosta nende põhjal küsimusi ja esita kaaslastele vastamiseks.

Sipsiku lasteaia lapsed teevad täna lasteaias prügist puhtaks oma liivakastid. Nad töötavad täpselt nii nagu suured inimesed üle kogu Eesti.

Liivakastidest ja õuelt leitud prügi sorteeritakse eraldi kottidesse. Traktoriga viiakse kottidesse kokku korjatud prügi lasteaia õuel olevatesse prügikastidesse. Õpetajad räägivad lastele, mis kokku korjata-vast prügist edasi saab.

„Teeme Ära!” meeskond tahab, et Eestimaad koormava prügi hulk hakkaks vähenema. Nende soov on, et inimesed ei viiks prahti metsa alla ega viskaks rämpsautoaknast tee äärde.

.....

.....

.....

.....

.....

7. mail kell 11 koguneme kooliõuele

TALGUTÖÖD: pargi, jalgpalliplatsi ja kooliümbruse
korrastus, pinkide parandamine.

VÕTA KAASA: reha, labidas, töökindad, lastevanematel
saed ja kirved.

**Pärast talgutööd koguneme palliplatsi äärde hernesupile,
koogile ja tee.**

**Lisainfo: tel 795 6888
talgujuht Ene**

.....

.....

.....

.....

Igasugune tarbimine toob kaasa ka prügi tekke. Et hoida elukeskkonda puhtana, tuleb vähendada jäätmete tekkimist ja koguda tekkinud prügi kokku. Kogutud jäätmeid tuleks võimalikult palju taaskasutusse anda. Jäätmete taaskasutus on viimastel aastatel järjest enam laienenud. Eestis on ettevõtteid, kes tegelevad elektroonika-seadmete, kodutehnika, sõidukite, rehvide ja pakendite kogumise ja taaskasutusse andmisega.

KAS TEAD, ET...

- ... ühe plekkpurgi ümbertöötamisel säästetud energiaga võib 60 W pirn laes põleda terve päeva.
- ... ühest konteinerist klaastarast saab valmistada umbes 200 uut pudelit.
- ... ühest tonnist (1000 kg) kilest saab teha 55 000 kilekotti.
- ... üks tonn vanapaberit säästab 16 puud.

PRÜGI UUS ELU

PABER, KARTONG, PAKENDID

töödeldakse ümber.

- vihikukaaned ja -mapid
- WC-paber
- munakarbid
- lainepapp

PLASTTAARA

(ketšupi- ja majoneesipudelid)
töödeldakse ümber.

- uued plasttooted
- puitu asendav ehitusmaterjal
- fliiskangas

METALLPAKENDID

sulatatakse ümber.

- uued tooted

TAASKASUTUSSE SOBIMATU MATERJAL

(nt määrdunud pakendid)
pressitakse kokku.

- jäätmekütus

KLAAS

töödeldakse ümber.

- uus joogitaara
- klaaspurgud

www.teemeara.ee/et
Postimees 01.02.2011
Eesti Ekspress 09.06.2011
www.envir.ee

4. Märki tabelisse, mis liiki jäätmetega on tegemist. Otsusta eelneva skeemi põhjal, kas seda prügi on võimalik taaskasutada.

PRÜGI nimetus	PABER ja PAPP	PLASTIK	KLAAS	METALL	TAAS- KASUTUS
ajakiri	X				pabertooted
coca-cola purk					
vorstikile					
klaasikillud					
puhas majoneesipudel					
klaaspurk					
pappkarp					
salatikarp					
limonaadipudel					

5. Loe, kui kaua asjad lagunevad. Arvuta, mis aastaks laguneb täna minema visatud prügi.

Kui kaua asjad prügilas lagunevad?

- Paber 2,5 kuud.
- Piimapakk (kartong) 5 aastat.
- Plastpudel 50–80 aastat.
- Kilekott 20 aastat.
- Joogipurk 200–500 aastat.
- Mähkmed 500 aastat.

piimapakk (kile) – $2014 + 20 = 2034$. a

ajaleht –

limonaadipurk –

veepudel –

kilest vihmakeep –

jogurtitops –

.....

.....

12. TIIGRITIIMI LIIGE RÖÖVITAKSE

T. Brezina järgi

Tere! Meie oleme Tiigritiim!

Nimi: Patrick

Vanus: 12

Tugevad küljed: varem olin ma paks, kuid nüüd olen musklis*.

Ma treenin iga päev. Mõned räägivad, et olen aeglase taibuga* – see on jama!

Minu suurim puudus: aeg-ajalt kaotan kannatuse!

Mis mulle meeldivad: märulifilmid, naljakad asjad, sport, minu küülik Benny.

Tundemärgid: ma kannan peaaegu alati dresse.

Nimi: Biggi (tegelikult Birgit)

Vanus: 12

Tugevad küljed: ma kogun kõike ja ajan hea meelega ise asjad korda. Poisid on mõnikord nii kohutavalt kohad*!

Minu suurim puudus: ma olen põikpäine* ja see käib teistele tihti närvidele*.

Mis mulle meeldivad: sportlikud riided, pähklijäätis, maiustused, hobused, söögitegemine.

Tundemärgid: mul on alati midagi näksimiseks* kaasas.

Nimi: Luk (tegelikult Lukas)

Vanus: 11

Tugevad küljed: minu kireks* on katsed, arvutid ja kaugjuhitavad seadmed.

Minu suurim puudus: minu ümber valitseb alati kaos*: ma leiutan midagi.

Mis mulle meeldivad: hamburger, minu märkmik-arvuti, põnevad raamatud (viikingitest, avastustest ja muust sellisest).

Tundemärgid: ma kannan alati kotti kaasas.

Kolm vaprat ja nutikat sõpra: Biggi, Patrick ja Luk asuvad koos lahendama kapten Bolleri mõistatust. Teel saladuslikku Kõuetemplisse saab lastele osaks palju põnevust ja katsumusi. Neid ähvardavad mitmesugused ohud, kuid ühte hoides ja raskusi ületades õnnestub Tiigritiimil lahendada templis varjul olnud saladus.

Vaevalt oli Biggi oma toa ukse avanud, kui tal tekkis tunne, et midagi on valesti. Või kujutas ta seda endale ette? Ta lasi pilgul mööda päikeseküllast tuba ringi käia, kuid ei märganud midagi kahtlast. Ta võttis kotist raamatu ning kuulis kõrvalt poiste toast mingeid hääli. Ta piilus poolpaakil vaheuksest sisse ja karjatas tasakesi. Keegi oli poiste kohvrid avanud ja nendes tuhninud. Samal silmapilgul sulges kellegi raske käsi ta suu ja nina. „Tule nüüd, ja ei ainsatki valeliigutust – või muidu jääb sul õhku väga väheseks!” sisistas keegi talle kõrva.

Tüdruk ei saanud pead keerata, et näha, kellega on tegemist. Tundmatu lohistas teda koridori pidi treppideni, mida kasutasid ainult hotelli töötajad.

Kui Biggi tunni aja pärast ikka tagasi randa polnud jõudnud, muutusid sõbrad rahutuks.

„Kuhu ta ometi jääb?” imestas Patrick.

„Tule, lähme uurime,” tõusis Lukas. Ta tegi endale etteheiteid, et nad ülepea nii kaua ootasid. Kui mõlemad Tiigrid tuppa astusid ja oma läbituulatud kohvreid nägid, ohkasid nad peaaegu korraga: „Oh ei, ega ometi jälle!” Samal hetkel helises öökapil telefon.

„Kes meile võiks helistada?” imestas Luk ja võttis toru. „Halloo?” lausus ta.

„Teie sõbratar on minu käes,” teatas hääl juhtme teisest otsast. „Nüüd kas kraamite aardekaardid lagedale või te ei näe teda enam kunagi. Selge?”

Lukas oli nii ehmunud, et ei suutnud sõnagi kuuldavale tuua.

„Kui te mind ei usu, siis peab ta seda teile ise ütlema,” rääkis hääl edasi.

Kohe oli kuulda Biggi häält. „Palun, tehke n... nagu ta ütleb,” habises ta. „Muidu ... kukub midagi rõdult alla ...!”

Seepeale kõne katkestati. Poisid vaatasid teineteisele nõutult otsa.

„Mida Biggi selle rõdult allakukkumisega võis mõtelda?” tahtis Luk teada.

Patrick ei mõelnud kaua, vaid sööstis rõdule. Seal oli väike laud, kaks korvtooli, mõned lilled ja ... paberinutsakas! Poiss tõstis selle üles, avas ettevaatlikult ja silus laua peal sirgeks. Ometi polnud seal muud kui lehekülg „Valgekihvast”.

„Mis... mis see on?” päris Luk, kes samuti rõdule tuli.

Lukas silmitses sama paberit ja arvas lõpuks: „See on üks tähtis teade Biggilt.”

„Mida, kas see peab olema mingi salakiri?” imestas segadusse aetud Patrick.

Lukas aga haaras lehe ja asus seda innukalt uurima.

Tõld liikus edasi ja **Collie** sulges jällegi Valgekihvale tee. Valgekihv katsus sõiduteelt lahkudes ja üle muru ringi tehes temast mööda pääseda, aga **Collie** jooksis seesmist, lühemat ringi mööda, jõudis temast ette ning astus talle vastu, **kaks** rida helendavaid hambaid irevil. Valgekihv jooksis tagasi — üle tee teisele muruväljakule —, kuid jällegi oli Collie tal ees.

Sõiduk viis isanda ära. Aeg-ajalt silmas Valgekihv seda veel puude vahelt. Olukord oli meeleheitlik. Ta katsus uuesti ringi teha. Collie järgnes kiiresti joostes. Ja siis sööstis **Valgekihv** äkki talle peale. See oli tema vana võitlusvõte. Ta tabas õlaga otse vastu õlga. Collie paiskus ümber, ja vähe sellest — ta oli nii kiiresti jooksnud, et veeres hooga üle selja edasi; kõigest väest peatuda püüdes küünistas ta käppadega kruusa ja kiljus heledalt solvatud uhkusest ning nõrdimusest.

Valgekihv ei jäänud ootama. Tee oli vaba ja muud ta ei tahtnudki. Collie ruttas talle järele, ise lakkamatult kilades. Tee oli nüüd sirge, ja kui oli tegemist tõelise jooksmisega, võis **Valgekihv** talle jälle mõndagi õpetada. Collie jooksis meeletult, hüsteeriliselt, end ülimal määral pingutades, iga hüppe juures kuulutades, missuguseid ponnistusi ta teeb.

250

1. Vasta küsimustele.

1. Kes on selle jutu tegelased? Mida sa nendest tead?
2. Kus tegevus toimub?
3. Kust Biggi rööviti?
4. Kus olid Biggi sõbrad sel ajal kui tüdruk rööviti?
5. Millal muutusid poisid rahutuks?
6. Mis oli poiste äraolekul nende toas toimunud?
7. Milleks Biggi rööviti?
8. Mil viisi Biggi oma olemasolust märku andis?

2. Jooni tekstis sulle tundmatud sõnad ja kirjuta.

..... –

..... –

..... –

..... –

..... –

..... –

..... –

3. Leia sõnastikust nende tähendus ja kirjuta. Vajadusel otsi abi.

4. Asenda sulgudes olevad sõnad tekstist leituga.

1. Kurjategijat huvitasid poiste käes olevad (*peidetud varanduse*) kaardid.
2. Tundmatu mees (*otsis midagi põhjalikult*) poiste kohvrites.
3. Biggi märkas (*veidi avatud*) ukse vahelt läbi(*tuhlatud*)kohvreid.
4. Mees sulges käega Biggi suu ja (*vedas enda järel*) tüdruku teisele korrusele.
5. Tüdruk ei suutnud midagi öelda, sest (*värises*) hirmust.

5. Moodusta pikast lausest mitu lühikest.

1. Vaevalt oli Biggi oma toa ukse avanud, kui tal tekkis tunne, et midagi on valesti.
Biggi avas oma toa ukse. Ta
2. Ta lasi pilgul mööda päikeseküllast tuba ringi käia, kuid ei märganud midagi kahtlast.
3. Tundmatu lohistas Biggi koridori pidi treppideni, mida kasutasid ainult hotelli töötajad.

4. Kui Biggi tunni aja pärast ikka tagasi randa polnud jõudnud, muutusid sõbrad rahutuks.
5. Poiss tõstis paberinutsaka üles, avas ettevaatlikult ja silus laua peal sirgeks.

6. Räägi juhtunust.

Lukas ja Patrick

olid rannas

jäid randa

muutusid rahutuks
läksid vaatama
nägid avatud kohvreid
kuulsid helinat
said teada
taheti aardekaarte
olid ehmunud

leidsid paberinutsaku
sai aru
asus uurima

Biggi

läks toast raamatut tooma
kuulis hääli
piilus ukse vahelt
keegi sulges suu
tundis, et lohistati

värises hirmust
viskas rõdule

7. Mida said poisid Biggi saadetud salakirjast teada? Lahenda mõistatus.

„Ja mis me nüüd teeme?” nõudis Patrick Lukalt vastust. Biggi asus ju nii lähedal ja nad pidid teda ilmtingimata aitama. Aga kuidas?

Poisid püüdsid lahendust leida. Lõpuks tegi Patrick ettepaneku. Luk oli sellega kohe nõus.

Lukas otsis oma kotist välja kaks vana raadiosaajat. Need töötasid küll üsna viletsalt, aga selleks otstarbeks nad veel kõlbasid. Patrick pistis ühe aparaadi enesele põue ja astus rõdule. Samal ajal hiilis Luk ülemisele korrusele. Patrick avastas rõdu kõrvalt tuletõrje-redeli, mis viis just täpselt korrus kõrgemal asuvasse tuppa.

Ta lülitas aparaadi sisse, Lukas vastas. Tema häält küll peaaegu polnudki kuulda, kuid Patrick sai siiski aru, mis Luk ütles:

„Õhk on puhas! Tempo!”

Aega viitmata ronis sportlik poiss redelit mööda ülemisele korrusele. Ta vinnas end üle rõduserva sisse ja astus tuppa. Biggi oli voodi külge kinni seotud, suur rätik tropiks suus. Patrick sidus ta kiiresti lahti. Kuid enne, kui ta midagi öelda jõudis, krabises raadiosaatja taas.

„Ta tuleb tagasi!” kandis Luk ette.

Patrick viipas Biggile, et ta tasa oleks. Siis võttis poiss ukse taga koha sisse. Keegi lõgistas võtmega ja lükkas ukse sissepoole lahti. Seda oligi Patrick oodanud. Ta viskus kogu jõust vastu ust, mis kopsas tundmatule kõvasti vastu pead. Valju oigega vajus mees põrandale.

Kohe tuli Luk sõpradele appi. Nad lohistasid mehe tuppa ja sidusid tal käed jalad kinni ning toppisid tropi suhu.

„See on uus, teda me veel ei tunne”, teadis Patrick kindlalt.

Biggi noogutas. „Ta kogu aeg helistas ja küsis, mida ta peab edasi tegema. Kahel korral jättis ta mind lihtsalt tuppa luku taha. Siis saatsingi teile salakirja, sest ma polnud päris kindel, kas teie tuba täpselt siin all on. Aga kui see mees kolmandal korral tuli, siis sidus mu kinni.”

Korraga hüüatas Luk: „Tulge, kaome siit! Me peame nii ruttu kui võimalik siit ära saarele saama. Ehk õnnestub meil kõik jälitajad maha raputada.”

Thomas Brezina. *Kõuetemplis. Mõistatus-kriminull.*
2001, lk 4–6, 57–68

8. Vasta küsimustele.

1. Mis oli Biggiga juhtunud?
2. Kuidas said Patrick ja Lukas tüdruku asukoha teada?
3. Mil viisil Patrick Biggi juurde pääses?

4. Mis abi sai Patrick Luka käest?
5. Mis sidevahendit poisid kasutasid?
6. Mida oli röövija Biggiga teinud?
7. Mida tegid Patrick ja Lukas tüdrukut valvama pidanud mehega?
8. Mida poisid Biggi käest teada said?

9. Jooni tekstis sulle tundmatud sõnad ja kirjuta.

..... –

..... –

..... –

..... –

10. Leia sõnastikust nende sõnade tähendus ja kirjuta. Vajadusel otsi abi.

11. Jooni esimesele sõnale lähedase tähendusega sõna või väljend.

vinnas – tiris, vedas end jõuga edasi, nõudis, pani rõdule

tropp – praht, riidenutsak, rühm inimesi, trügija

viipama – teretama, lehvitama, käega märku andma, teed andma

tempo – kiirus, hokimängija, detektiiv, hoog, peitusemäng

12. Räägi, mida tegid Patrick ja Lukas, et päästa Biggi.

Patrick

Lukas

püüdsid leida

tegi ettepaneku

oli nõus

võttis raadiosaatjad

pistis põue

ronis rõdule

hiilis ülemisele korrusele

nägi redelit

teatas Patrickule

ronis ülemisele rõdule

astus tuppa

sidus lahti
viipas Biggile
peitis ukse taha
viskus jõuga

andis teada

tuli appi

lohistasid tuppa
sidusid kinni
panid tropi suhu
said Biggi käest uut teavet
kiirustasid minema

13. Loe Tiigritiimi esitlust (lk 50). Esitle end.

Nimi:.....

Vanus:.....

Tugevad küljed:.....

.....

.....

Minu suurim puudus:.....

.....

Mis mulle meeldivad:

.....

.....

Tundemärgid:.....

.....

.....

13. MINU EMA

Kersti Merilaas

1 Mu ema on usin. Kui uni mu laugelt*
kaob peljates* päikese sära,
juba kaevu teel tulemas näen teda kaugelt.
Ja köögis on kastruli*kära.
Ta pühib ja rühib* ja kõike teeb tema.
Kes oleks nii hoolas kui ema?

2 Mu ema on rikas: mis kastid ja kotid
tal keldris ja sahvis on koos!
Tal pliidi peal auravad pajad ja potid,
ja laual on mesi ja moos.
Siis tuligi lõbusalt tantsu lööb lõukas*.
Ah, küll minu ema on jõukas!

3 Mu ema on osav. Ta nõelub mu sokki,
et kannad ei välgataks* sammust,
ta lapib mu kulunud küünarnukki
ja harjab mu tolmunud vammust*.
Kui katki kandnud ma kingad või kuue*,
saan ema käest jällegi uue.

4 Mu ema on tugev. Ei olegi ohtu,
mis oleks liig raske ta silmas.
Teab murele lohtu* , teab valule rohtu,
teab kõiki asju maailmas.
Ükskõik, mida küsin — teab vastata tema.
Kes oleks nii tark nagu ema?

K. Merilaas. *Kui vanaema noor oli*. 1983, lk 13

1. Leia luuletusest, mis sõnadega kirjeldab luuletaja ema tegevusi.

- EMA
- tõuseb hommikul vara ja asub toimetama.
 - teeb perele süüa.
 - valmistab hoidiseid.
 - hoolitseb lapse rõivaste eest.
 - lohutab ja ravib last.
 - vestleb lapsega ja vastab tema küsimustele.

2. Jooni igas salmis omadussõnad (*missugune?*), mida on luuletaja ema iseloomustamiseks kasutanud. Kirjuta:

.....

3. Leia tähenduselt lähedased sõnapaarid. Mõtle veel sõnapaare.

usin – rikas –

.....

.....

4. Kirjuta luuletuse põhjal jutuke. Kasuta abiks esimest ülesannet ja lisa juurde omi mõtteid. Pealkirjasta oma jutuke.

.....

Ema tõuseb hommikul vara ja hakkab toimetama.

.....

.....

.....

.....

Minu ema on (*missugune?*)

.....

Mina

5. Arutle.

1. Luuletaja Leelo Tungal kirjutas oma luuletuses „Kes on meie ema”

- (4. klassi tööraamatus), et ema on
- koristaja,
 - kokk,
 - õpetaja,
 - arst,
 - õmbleja,
 - pesunaine.

Too veel näiteid ema eri ametite kohta.

2. Luuletaja Leelo Tungal on lisanud, et ema käib tööl. Mis tööd luuletaja on mõelnud?

3. Mis mõtted on kahel luuletajal sarnased? Täienda tabelit Kersti Merilaasi luuletuse põhjal.

Amet	Leelo Tungal	Kersti Merilaas
koristaja	kraamib tube, kraamib kööki	ta pühib ja rühib
kokk	kogu perele teeb sööki, ema keedab toitu.	
õpetaja	koos meil tähed selgeks saavad	
arst	ravib terveks muhud-haavad, kui me grippi jääme talvel istus öösilgi valvel	
õmbleja	uued pluusid temalt saime	
pesunaine	vanad puhtaks pesi eile	
MISSUGUNE ON EMA?	virk, väle	

4. Kas sinu emal on veel mõni ülesanne peale eelpool nimetatute? Räägi sellest.

5. Nimeta vähemalt viis tegevust, milles oskad ema aidata.

6. Kuidas saad aru vanasõnadest:

Lapsel valutab sõrm, emal süda.

Lapsest kasvab hiljem lapse vanem.

Hea laps on ikka ema abi.

14. MAMMAPOEG MAMMASTEST

Valter Kruut

1 Paks mamma elas Mammastes,
suu üleni kuldhammastes.
Ta validooli* neelas
ja poega muudkui keelas.

2 Kui Lui tahtis Malloga matkama minna,
ta kunagi poega ei lubanud sinna.
„Oi, jessas! Seal köha ja nohu saad, poju.
Sind šokolaad ootab, jää ilusti koju!”

3 Kui Lui tahtis Uinega ujuma minna,
ta kunagi poega ei lubanud sinna.
„Oi, jessas! Seal ära võid uppuda, poju.
Sind vahveltort ootab, jää ilusti koju!”

4 Kui Lui tahtis jalgpalli mängima minna,
ta kunagi poega ei lubanud sinna:
„Oi, jessas! Seal vigaseks löövad su, poju.
Sind vahukoor ootab, jää ilusti koju!”

5 Lui trullaks* läks kodus, sest tööd ta ei teinud,
ta sõpru ei näinud, sest väljas ei käinud.

Mis sõpradest sai, tead sa, Luikene pai?
Mallost matkaja sai, Uinest ujuja sai
ja Jollist üks väga hea jalgpallur sai.

Mis sust enesest sai, kallis Luikene pai?
Minust mammale väga hea mammapoeg sai!

Jutupaunik. 1986, lk 229

1. Vasta küsimustele.

1. Kus elas mammapoeg Lui?
2. Mida mamma kõige enam kartis?
3. Miks mamma ei lubanud pojale
 - matkama minna?
 - ujuda?
 - jalgpalli mängida?
4. Millega mamma meelitas poega koju jääma?
5. Mis oli mamma keelamise tulemus?

2. Leia luuletusest

- iga salmi riimuvad sõnad,
- teise, kolmanda ja neljanda salmi korduvad read ja väljendid,
- mamma keelud oma pojale.

3. Koosta luuletuse põhjal jutukesed.

Mammapoeg Lui

Lui elas koos

Luil oli kolm sõpra: *Mallo*, *ja*

Ema ei lubanud Luil

Ta toitis teda

Lui ei osanud

Poiss oli laisk ja muutus magusa söömisest

Ta oli kogu aeg mammaga kodus ega käinud

Luil ei olnud enam, kuid ta oli oma emale

.....

Matkaja Mallo

Lui tahtis Malloga
Ema ei lubanud, sest
Ta pakkus kojujäämise eest Luile
Mallost sai ja Lui oma sõpra enam ei kohanud.

Ujuja Uine

Lui
Ema
.....
.....

Jalgpallur Joll

Lui
Ema
.....
.....

4. Arutle.

1. Mis tundus luuletust lugedes naljakas? Too näiteid.
2. Mis on selle luuletuse tõsine sõnum? Põhjenda.
3. Miks Luist sai mammapoeg?
4. Mida oleks pidanud Lui ema teisiti tegema?
5. Mida oleks pidanud Lui tegema, et mitte muutuda memmekaks?

Mammapoeg, memmepoeg, memmekas ...

... on sageli ema ainus laps. Ta elab oma ema juures kodus, kus emme talle kõik ette-taha ära teeb. Memmepoeg on harjunud, et ema teeb talle süüa, peseb pesu, koristab, ostab poest pojale sokid-särgid. Memmekas arutab kõiki oma probleeme emaga koos. Ta ei tee ilma ema teadmata ühtegi sammu.

Memmepoeg on ema hellitamisega nii harjunud, et ei oska iseseisvalt toime tulla. Ta on igas töös saamatu ja kardab ettetulevaid raskusi, sest ei oska nendega iseseisvalt toime tulla.

Kui noormees abiellub, siis ootab ta oma naiselt samasugust ette-taha ära tegemist. Kui uues kodus tekib arusaamatusi, siis jookseb memmekas oma ema juurde abi ja lohutust saama.

5. Õpi luuletust ilmekalt lugema.

1. Loe luuletus salmide kaupa, koos kogu klassiga.
2. Märgi õpetaja abiga
 - rõhutamist vajavad sõnad,
 - pausid,
 - hääle tõusud (↑) ja langused (↓).
3. Õpi ilmekalt lugema ema keelavaid lauseid.
4. Õpi ema osa pähe ja esita seda ilmekalt.
5. Õpi ilmekalt lugema viienda salmi küsi- ja hüüdlauseid.
6. Hinda kaaslast esitust.

15. LEIUTAJAD JA LEIUTISED

Su ümber on palju leiutisi. Sa vaatad telerit, räägid telefoniga, sõidad bussiga, otsid arvutist teavet... Ilma leiutajateta ei oleks meil ei jalgratast, raadiot, interneti, tuulekindlaid majasid ega kiireid autosid.

Leiutis pole sama, mis avastus. Avastaja märkab midagi, mis on alati olemas olnud, kuid mida seni ei tuntud. Leiutaja aga nuputab, kuidas saaks seda inimeste heaks ära kasutada. Ammu oli kõigile teada, et aur väljub keevast katlast suure jõuga. Kuid oli vaja leiutajat James Watti [džeimz wuotti], kes kasutas seda jõudu aurumasinas.

Mis paneb inimesi leiutama? Öeldakse, et selleks on vajadus. Sest paljud leiutised muudavad inimeste elu kergemaks. Õnneks ei saa leiutajatel ideed* otsa ja inimeste vajadusedki aina kasvavad. Esialgu võivad uued leiutised inimestele tunduda veidratena, alles ajapikku võetakse need omaks.

Vanaõeluse silm

Eesti rahvajutt

Kord leidis Metsaküla elanik Ants maast taskukella. Kell läikis kenasti päiksepaistel. Mees polnud kella varem kunagi näinud ega teadnud, mis asi see on. Ants näitas oma leidu naabrimehele. Ka Jaan ei teadnud, mis asi see on. Mehed panid kella kõrva juurde ja kuulsid tiksumist.

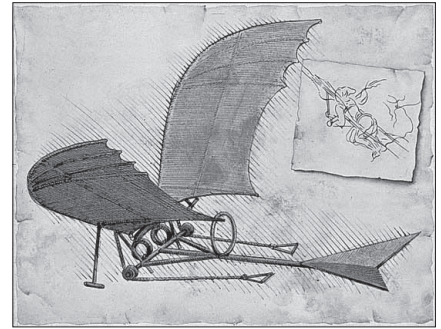
Jaan ütles: „Kuule, see ei ole küll õige asi! See pole muud kui vanaõeluse* silm, mille ta metsa vahele ära kaotas.”

Mehed viskasid kella plartsti! teele maha: Nad lõikasid lepikust tublid vemblad* ja hakkasid kellale valu andma*. Mehed peksid kella pihuks ja põrmuks.* Siis kuulasid, kas vanaõeluse silm veel tiksub.

„Vait on! Juba sai küll!” rõõmustasid mehed ja läksid oma teed.

Vanaaja kõige kuulsam leiutaja oli maalikunstnik **Leonardo da Vinci**. Huvitav on teada, et enamiku oma märkmetest kirjutas Leonardo da Vinci vasaku käega ja tagurpidi kirjas. Tema märkmikud olid täis leiutiste kirjeldusi ja nende jooniseid. Leonardo da Vinci leiutised olid kaugel oma ajast eest ja need jäidki enamuses paberile. Inimesed ei tundnud sel ajal veel ühtki jõumasinat, mis suudaks väljamõeldud leiutised tööle panna. Mõned leiutised, mida Leonardo da Vinci kavandas, olid:

- lennumasin, mis nägi välja nagu lendav lind;
- äratuskell, mis äratab magajat sel viisil, et kallutab ta voodist välja;
- sukeldumisülikond, mis võimaldab neli tundi vee all viibida;
- laev vee all sõitmiseks,
- soomusvanker (tank), mille inimene paneb liikuma pedaale tallates;
- lõhkepomm, mille kõva kesta sisse olid pakitud püssirohi ja raudkuulid.

Rohkem kui 1000 leiutist on ameeriklase **Thomas Alva Edisoni** nimel. Neist tuntumad on elektripirn, kinofilmi kaamera, kõne lindistaja ja plaadimängija (fonograaf), mikrofoni.

Kui **Thomas Edison** oli viieteistaastane poiss, oli ta tööl telegraafis*. Tal tuli tööl olla õhtul kella seitsmest hommikul kella seitsmeni. Iga tunni tagant pidi ta andma signaali, et tõestada oma ärkvelolekut. Signaalid tulid hämmastavalt täpselt. Ühel ööl juhtus sinna inspektor*, kes nägi tugitoolis magavat poissi. Inspektor tahtis Edisoni ärkvele raputada, kuid siis nägi ta laual mingit seadeldist*. Ta otsustas oodata ja vaadata, mis juhtub. Kui kellaosuti jõudis täistunnile, hakkas seade tööle. Üks kang avas telegraafivõtme, teine kang saatis teele signaali. Inspektor haaras poisist kinni, raputas ta ärkvele ja ajas uksest välja. Thomase esimene leiutis jäigi seetõttu inimestele tundmatuks.

Kui leiutajad näevad vaeva ja nuputavad oma uute leiutiste kallal aastaid, siis uute toitude leiutamine võib olla üsna juhuslik. Alati ei saada teadagi, kes on ühe või teise toiduretsepti välja mõelnud.

Esimesed kartulikrõpsud

Ameerika ühe hotelli ülemkokk oli indiaanlane George Crum. 1853. aastal tellis üks hotellikülastaja temalt friikartuleid. Külalise soov oli, et kartulid oleksid palju õhemad kui tavaliselt. Kokk täitis tellija soovi ja tulemuseks olidki kartulikrõpsud. Õhukesed friikartulid maitsestasid paljudele inimestele ja nad hakkasid neid oma kodus valmistama. Mõned ettevõtlikud inimesed pakkisid ja müüsid kartulikrõpse. 1913. aastal otsustasid inglased kartulikrõpse oma kodumaal tööstuses tootma hakata.

Martsipan on maiustus, mida valmistatakse peamiselt mandlitest ja tuhksuhkrust. Sakslased usuvad, et martsipani leiutamise au kuulub neile. Suure näljahäda ajal oli kogu linn toidust tühi. Ühest keldrist aga õnnestus leida mandleid ja suhkrut, millest valmistatud leib päästis linnaelanikud surmast.

Eestlaste arvates tehti martsipani esmakordselt hoopis Tallinna Raeapteegis. 1695. aastal on apteegi märkmetes ravim märtsi leib, ladinakeelse nimetusega *marci panis*.

See ajalooline teave andis kirjanik Jaan Krossile mõtte kirjutada jutustus apteekri abilisest Mardist, kes leiutas martsipani. Mart aitas apteekril üht halva maitsega ravimit valmistada. Meister oli ise haige ja noormees pidi rohu valmis segama. Apteeker ütles Mardile, mida peab nõu sisse panema. Mart kartis, et raehärra ei taha nii halva maitsega rohtu sisse võtta. Poisil tuli mõte kõik halva maitsega asjad

heade vastu vahetada. Kui raehärra valmissegatud rohtu maitsest, hakkas see talle väga meeldima. Nii sai kibeda arstirohu asemel valmis Mardi leib, mis ravis ka haigusi.

www.inventors.about.com

www.factmonster.com

M. Holt. *Leiutised*. Koolibri, 1996

1. Vasta küsimustele.

1. Kuidas saad aru mõistetest *leiutamine* ja *avastamine*?
2. Miks Metsaküla mehed taskukella puruks peksid?
3. Mille poolest oli Leonardo da Vinci kuulus?
4. Miks jäid Leonardo da Vinci head ideed ainult paberile?
5. Mis leiutised tegid kuulsaks ameeriklase Thomas Alva Edisoni?
6. Kuidas leiutati kartulikrõpsud?
7. Kuidas tuli Jaan Kross mõttele kirjutada jutt martsipani leiutamisest?

2. Moodusta ühest pikast lausest mitu lühikest.

1. Ammu oli kõigile teada, et aur väljub keevast katlast suure jõuga, kuid oli vaja leiutajat, kes kasutas seda jõudu aurumasinas.

Kõik teadsid, et ... Tarvis oli ... Leiutaja ...

2. Esialgu võivad uued leiutised inimestele tunduda veidratena, alles ajapikku võtavad inimesed need omaks.
3. Leonardo da Vinci leiutised olid kaugel oma ajast eest ja need jäidki enamuses paberile.
4. Kui leiutajad näevad vaeva ja nuputavad oma uute leiutiste kallal aastaid, siis uute toitude leiutamine võib olla üsna juhuslik.

3. Loe Andri juttu kartulikrõpsude leiutamisest.

Jooni asendamist vajavad sõnad.

Indiaanlane George Crum oli Ameerikas hotellijuhataja. Külastaja palus ülemkokal küpsetada kartulikrõpse. Kliendi soov oli, et friikartulid oleksid palju õhulisemad kui tavaliselt. Kartulikrõpsude valmistamine läks kohe moodi ja inimesed hakkasid neid oma töökojas valmistama. Mõned inimesed pakkisid kartulikrõpse ja jagasid neid oma kodust teistele. Inglased otsustasid 1913. aastal kartulikrõpse oma kodumaal süüa hakata.

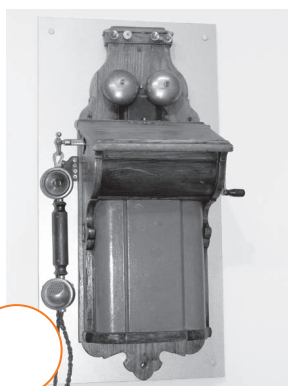
Asenda joonitud sõnad ja loe lugu uuesti.

4. Loe tekst ja täienda tabelit (ajatelge)

Thomas Alva Edisoni tegid kuulsaks 1878. aastal **fonograafi** ja aasta hiljem **elektripirni** leiutamine. Samal aastal leiutati ka **elektritriikraud**. 1846. aastal andis ameeriklane Walter Hunt traadijupile sellise kuju, mida me praegu nimetame **haaknõelaks**. 1892. aastal avas kuulus ameerika leidur Alexander Bell esimese telefoniliini ja esitles oma uut leiutist **telefoni**. Mõni aasta hiljem, 1895. aastal, sai maailm kuulda itaallase Marconi traadita telegraafist ehk **raadiost**. Kuus aastat hiljem sai inglane Booth hakkama **tolmuimeja** leiutamisega. 1888. aastal monteeris šoti loomaarst oma jalgrattale esimesed **õhukummid**. Sellest viis aasta varem oli Hiram Maxim leiutanud **kuulipilduja**. Kümme aastat hiljem leiutas ameeriklane **tõmbluku**.

Aasta	Leiutised
1846	
1853	süstal
1878	
	elektritriikraud
	kuulipilduja
1888	
1892	
	tõmblukk
1895	
	tolmuimeja

5. Järjesta (nummerda) piltidel kujutatud telefoniaparaadid alates kõige vanemast.

6. Arutle, mida võisid mõtelda inimesed leiutistest, kui nad seda esimest korda nägid. Koosta jutuke ja räägi sellest teistele.

- Metsaküla mehed Ants ja Jaan kuulavad esimest korda raadiot.
- Metsaküla mehed Rein ja Mihkel näevad lendamas lennukit.
- Metsaküla naised Liisi ja Ann näevad esimest korda telefoni.
- Metsaküla elanikud

7. Mõtle välja lugu nt • kuidas leiutati kamm? • kuidas leiutati? või joonista leiutis. Kirjelda, milleks saab seda kasutada.

.....

.....

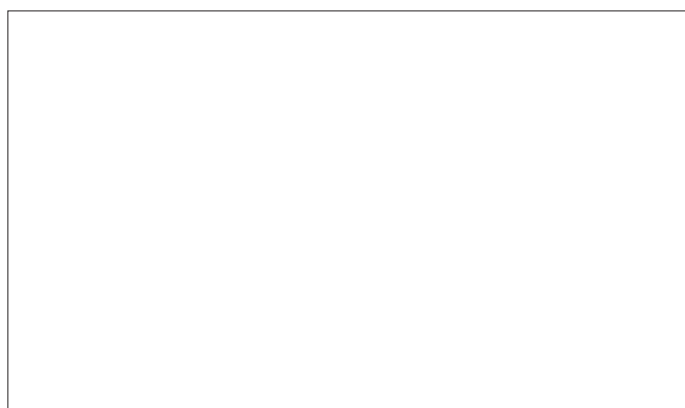
.....

.....

.....

.....

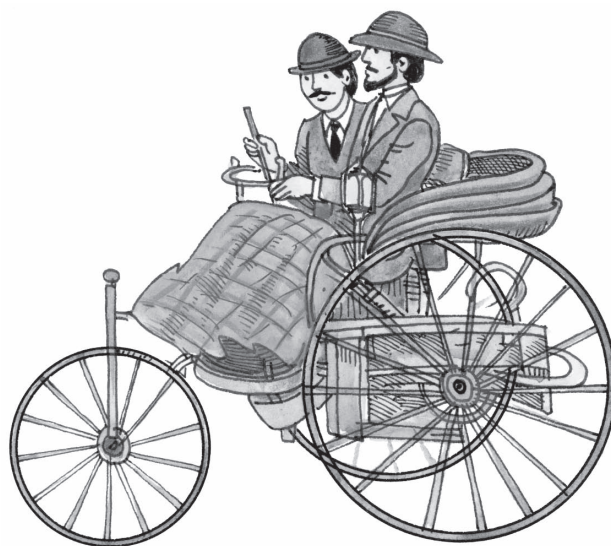
.....

16. ESIMESED AUTOD

Sakslased Karl Benz ja Gottlieb Daimler ehitasid 1880. aastal esimese bensiini jõul töötava auto. Proovisõidud toimusid töökoja läheduses, siis oli rikke korral võimalus sõiduriist tagant lükates koju toimetada. Esimestel autodel olid kodaratega puurattad. 1888. aastal leiutatud õhuga täidetud rehvid võimaldasid sujuvat* sõitu.

Leiduri naine Berta Benz otsustas 1888. aasta augustis koos poegade Eugeni ja Richardiga ette võtta pikema autosõidu. Ta soovis näidata, et sõiduk peab vastu ka 100-kilomeetrise teekonna vanaema juurde. Reisil tuli ette palju väikseid viperusi*, kuid esimene autoreis oli teoks tehtud.

Henry Ford oma esimese autoga

Esimesed autod valmistati käsitsi ja need olid väga kallid. Kui ameeriklane Henry Ford rajas autotehase ja hakkas sõidukeid tootma, muutusid autode hinnad odavamaks.

Esimene auto, mida tallinlased näha said, oli kaheistmeline ja mootor töötas petrooleumiga*. Autol olid pidurid, käigukast, roolikang ja kummirehvidega rattad, aga polnud õhukumme. Selle auto oli ostnud 1896. aastal keegi Eesti-maa mõisahärra. Veoautod hakkasid Eesti teedel sõitma 1909. aastal.

Tol ajal ei osanud inimesed veel unistada, et „automobiilist*” kujuneb meie igapäevane sõiduvahend.

V. Vende. *Esimesest autost viimase voorimeheni*. 1989
H. H. Wille. *Auto minevik ja tänapäev*. 1981
http://et.wikipedia.org/wiki/Henry_Ford

**1. Esita teksti põhjal viis küsimust kaaslastele vastamiseks.
Alusta igat lauset erineva küsisõnaga.**

1.?
2.?
3.?
4.?
5.?

2. Moodusta ühest pikast lausest mitu lühikest.

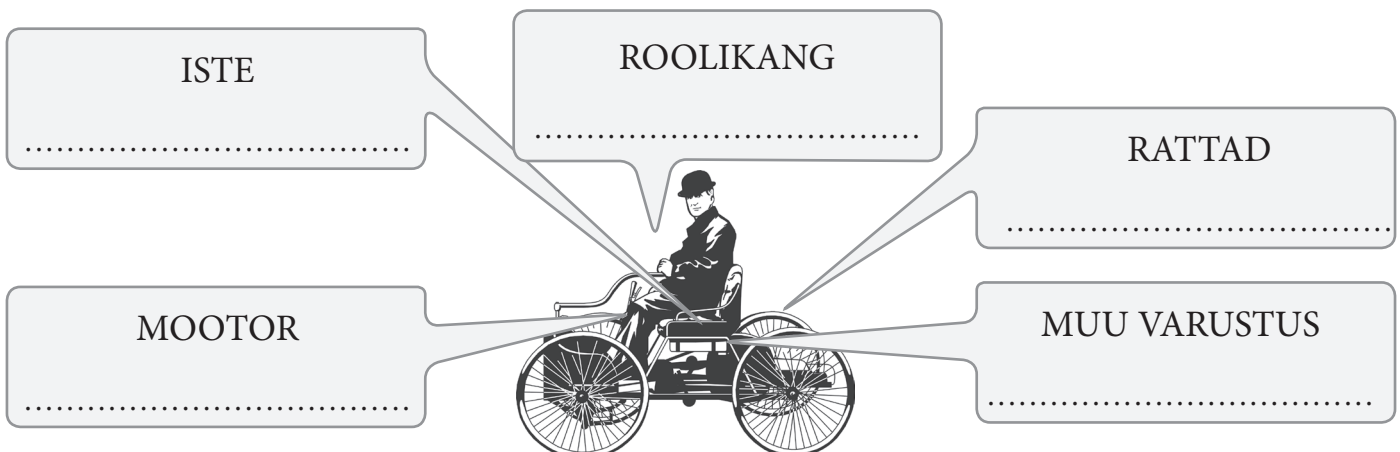
1. Sakslased Karl Benz ja Gottlieb Daimler ehitasid 1880. aastal esimese bensiini jõul töötava auto.

*Karl Benz ja Gottlieb Daimler olid saksalsed. Nad ehitasid ... See auto töötas ...
Esimene auto leiutati ...*

2. Leiduri naine Berta Benz otsustas 1888. aasta augustis koos poegade Eugeni ja Richardiga ette võtta pikema autosõidu.
3. Kui ameeriklane Henry Ford rajas autotehase ja hakkas sõidukeid tootma, muutusid autode hinnad odavamaks.
4. Esimesel autol, mida tallinlased näha said, oli kaks istet, selle mootor töötas petrooleumiga ja auto oli ostnud 1896. aastal keegi Eestimaa mõisahärra.

**3. Kirjelda teksti ja pildi põhjal esimest Eestis nähtud autot.
Räägi, mis täiendusi on tehtud võrreldes 1880.aasta autoga.**

4. Nummerda piltidel kujutatud sõidukid alates kõige vanemast.

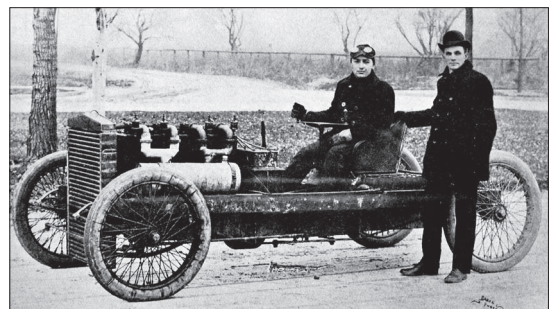
HENRY FORD JA AUTOD

1 Kuulus ameerika leiutaja Henry Ford elas lapsepõlves maal farmis. Sel ajal sõideti ning tehti põllul tööd hobustega. Noort Henryt huvitas väga tehnika, mitte põllutöö. Sellepärast kolis ta 17-aastaselt kodulähedasse linna Detroiti. Ta hakkas tööle kellassepa abilisena. Henry töötas seal neli aastat ning selle aja jooksul õppis ta tundma igasuguseid mehhanisme*.

2 Kui ta linnast maale tagasi kolis, tegi ta endalegi töökoja. Noore Henry unistuseks oli ehitada tõld*, mis sõidaks ilma hobusteta. Seetõttu kuulsidki naabrid tema töökojast pidevalt kopsimist ja müra ning nägid suitsu ja sädemeid. Nad pidasid Henryt veidrikuks*.

3 1892. aastal nägid töökoja naabruses elavad inimesed Henry leiutist, milleks oli sõiduk. Inimesed tema esimesest autost

eriti vaimustuses ei olnud, sest see tekitas kõva lärmi ja hirmutas hobuseid.

4 1903. aastal asutas Henry Ford autotehase ja 1908. aastal hakati seal tootma tema kõige kuulsamat autot „Pleki-Liisu”. Seda mugavat sõidukit toodeti peaaegu muutmatul kujul kakskümmend aastat.

5 Paljude aastate pärast sai Henry Fordist väga rikas ja kuulus inimene ning tema loodud auto kujunes üheks Ameerika sümboliks*.

1. Vasta küsimustele.

1. Mis huvitas noort Henry Fordit?
2. Kus õppis Henry tundma erinevaid seadeldisi?
3. Kui kaua töötas Henry kellassepa abilisena?
4. Kui vana oli noormees, kui ta rajas oma töökoja?
5. Miks inimesed nimetasid Henry Fordi veidrikuks?
6. Miks inimestele Fordi esimene auto ei meeldinud?
7. Millal hakati tootma „Pleki-Liisut”?

2. Vali või mõtle ise lõikudele sobivad pealkirjad. Kirjuta.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

Kellassepa juures
Henry lapsepõlv ja noorus
Henry Fordi unistus
Lärm hirmutas hobused
Henry leiutis
Fordi esimene auto
Fordi kõige kuulsam auto
Ford sai kuulsaks
Kodumaa sümbol

3. Räägi kava ja tugisõnade abil, kuidas Henry Ford sai kuulsaks.

Kava	Olulised sõnad	Rasked sõnad
1. Henry lapsepõlv ja noorus.	elas farmis, huvitas tehnika, kolis linna, hakkas tööle, töötas neli aastat, õppis tundma	Henry Ford, kellassepp, mehhanism
2. Henry unistus.	tegi töökoja, unistas, naabrid kuulsid ja arvasid	ilma hobusteta, kopsimine, veidrik
3. Henry Fordi esimene auto.	inimesed nägid, ei olnud vaimustuses, tekitas lärmi	leiutis, hirmutas
4. Fordi kõige kuulsam auto.	asutas autotehase, hakati tootma	1903. aastal, „Pleki-Liisu”
5. Kuulus Henry Ford.	sai rikkaks ja kuulsaks, tunti Ameerikas	

4. Kirjuta ümberjutustus. Kasuta abiks tabelit.

Henry Ford ja autod

Ümberjutustus

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17. VIHMAVARI

Vihmavari on kaasaskantav ese, mida inimesed kasutavad selleks, et ennast vihma eest kaitsta. Vihmavari valmistatakse vettpidavast kangast või kilest, mis on tõmmatud raami peale. Vihmavarjul on ka vars, millest hoitakse kinni. Vettpidav kangas moodustab nagu katuse inimese pea kohale ja kaitseb teda vihma eest.

<http://et.wikipedia.org/wiki/Vihmavari>

Vihmavarje on kasutatud juba tuhandeid aastaid. Aga pole teada nutika hiinlase nimi, kes leiutas kokkupandavate varrastega varju. Esimeste varjude raam oli bambusest* ja kate tehti siidist või paberist. Sellised varjud olid kaitseks ereda päikesevalguse eest ja neid kasutasid nii mehed kui naised. Naiste päevavarjude katted olid kaunistatud tikandite, pärlite ja linnusulgedega. Sellised esemed olid kaunid, kuid ka väga kallid.

Kuna Londoni ilmastik on väga sajune, hakkasid inglased kasutama sirme* kaitseks vihma eest. 1750. aastal ilmus üks ärimees vihmavarju pea kohal hoides tänavale. Peatselt hakkasid teisedki vihmavarju kasutama. Vihmavarju raam oli puidust ja vaalaluust ning kaetud õlitatud siidiriidega. Vihmavari oli väga vajalik ese, kuid kaalus üle nelja kilo.

1852. aastal leiutas inglane Samuel Fox kerge metallraamiga vihmavarju. Sellest ajast peale on lihtsad, mugavad ja odavad vihmavarjud saanud inimeste igapäevasteks tarbeasjadeks.

Aja jooksul pole vihmavarjude väljanägemises palju muutunud. Tänapäeva vihmavarjud on kerged ja kokkupandavad ning võtavad vähe ruumi. Kasutusele on võetud uued vastupidavad kangad ja kilematerjalid.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Umbrella>
<http://www.chinaculture.org>

Kuidas leiutati vihmavari

Dušan Radović

See oli pärast esimesi vihmasadusid palju aastaid tagasi. Ühel kuningal said riided märjaks ja see ei meeldinud talle sugugi.

„Mõelge mulle välja vihmavari! Vihmavarju tahan!” karjus kuningas.

„Me mõtleme selle välja, aulik* kuningas... Ainult ütelge, milline see välja näeb?”

„Harilik,” vastas kuningas. „All on käepide, aga üleval on traadid ja katteriie.”

„Kas aulik kuningas soovib, et mõtleksime välja lahtise või kinnise vihmavarju?”

„Kinnise, mida saab lahti teha.”

Niiviisi tänu vihmadele ja sellele kuningale mõeldigi välja vihmavari. Kinnine vihmavari, mida saab lahti teha.

Täheke nr 4, 1972

1. Vasta küsimustele teksti abil. Märki küsimuse lõppu, mitmest lausest vastuse leidsid.

1. Missugused olid esimesed hiinlaste poolt leiutatud päevavarjud?
2. Mille poolest erinesid naiste vihmavarjud meeste omadest?
3. Miks võtsid Londoni elanikud kasutusele vihmavarjud?
4. Missugused olid esimesed vihmavarjud?
5. Mis muutus vihmavarju ehituses pärast 1852. aastat?
6. Missugused on tänapäeval kasutusel olevad vihmavarjud?

☐
☐
☐
☐
☐
☐

2. Loe muistend vihmavarju leiutamisest ja tee lühikokkuvõte.

See lugu juhtus kaua aega tagasi.

Kuningal

Ta nõudis endale

Teenrid palusid kirjeldada, missugune

Kuningas ütles, et varjul on käepide,

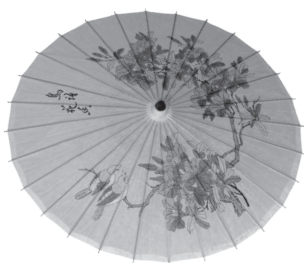
.....

Veel lisas kuningas, et vihmavari peab olema ja seda saab

Inimesed mõtlesidki välja vihmavarju, mida

.....

3. Kirjelda piltidel olevaid sirme. Mõtle, kellele need võiksid kuuluda.

1.

2.

3.

4.

1. Päiksevarju raam on bambusest ja katteks on paber või siidkangas. See päikesevari võis kuuluda jõukale hiina naisele.

2.

.....

3.

.....

4.

.....

4. Vaata pilte ja räägi, mida uut on nupukad inimesed leiutanud?

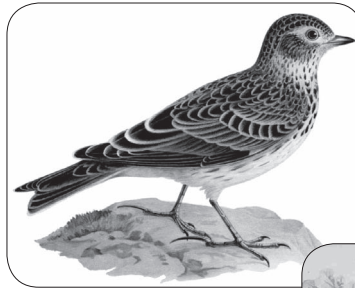
5. Tee kokkuvõtte leiutistest. Täienda tabelit.

LEIUTIS	Teadsin	Oli uudiseks	Tahaksin teada
martsipan	Olen lugenud raamatut „Mardileib”	Võib-olla leiutati hoopis Saksamaal.	Kus ja kes esimesena valmistas?
kartulikrõpsud			
vihmavari			

18. KEVAD LINDUDEGA

Mart Raud

1 Lõõritades lendas **lõo**
üle nurmenõo*,
laskus alla keset kesa*,
tegi sinna pesa.

2 Sauna taga kasvab saar.
Rõõmus **rästapaar**
lendas sinna, vaatas kongi* –
oma jagu ongi.

3 **Västrik**, väike väle lind,
küllap tunnen sind –
teised nii ei lenda, rända
ega viska hända*.

4 Mustad tiivad, valge rind,
lendab **pääsulind**.
Eks ta varsti peale hakka –
pesa laudalakka.

5 Vaatad üles, silmil käed,
mida kuuled, näed?
Kriiga-kruuga üle mere
tuleb **kure-pere**.

6 **Ööbikut** ei ole veel.
Rukkirääk on alles teel.
Aga mets ju seda nägu –
varsti tuleb **kägu**.

Päev laulab. Tähtpäevaluulet koolile ja kodule. Tallinn, 1996, lk 50–51

1. Kirjuta tärniga (*) märgitud sõnade tähendus. Vajadusel kasuta sõnastikku.

nurmenõgu –

kesa –

kong –

händ –

2. Kuidas luuletaja on neid linde nimetanud? Leia tekstist ja kirjuta.

lööke –

muusträstad –

linavästrik –

suitsupääsuke –

toonekured –

Miks on luuletuses kasutatud lühemaid nimetusi? Põhjenda.

3. Vanal ajal jälgisid inimesed lindude saabumist ja ennustasid selle järgi ilma.

1. Täida lüngad (*päeva-, lõuna-, öö-, jahe, vihma*).

Lööke toobsooja,

pääsuke toobsooja,

ööbik, see toobsooja.

2. Järjesta linnud: *toonekurg, põldlööke, kägu, pääsuke, linavästrik, muusträsta* nende saabumise järjekorras. Vajadusel kasuta luuletuse abi.

1.

5.

2.

6.

3.

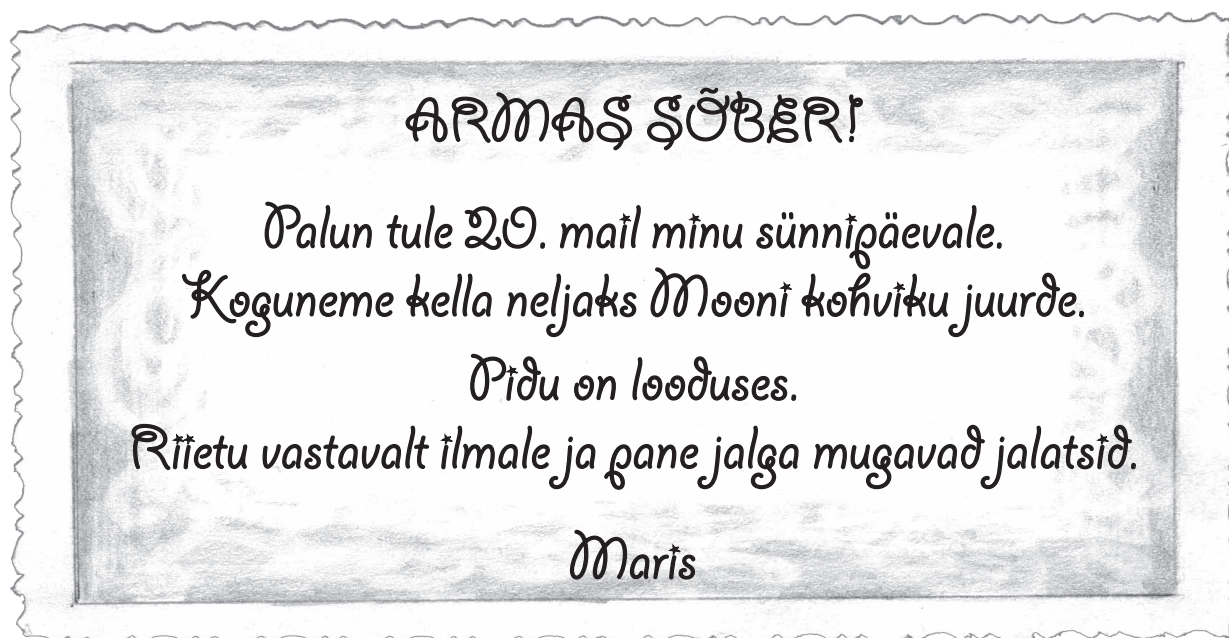
7. ööbik

4.

4. Täienda tabelit teksti abil. Vajadusel kasuta interneti abi.

LIND	Missugune ta on?	Kuidas häälitseb?	Kus on tema pesakoht?
põldlööke	pruunikirju laulab kõrgel õhus		
muusträstas	mustad suled, oranž nokk	vilistab	
linavästri		tsik-tsisik!	varjulistes õõnsustes, (näites puuriidas)
suitsupääsuke		vidistab vidiit!	
toonekurg		klõbistab nokaga	kõrgel posti, korstna või puu otsas
ööbik	väike, hallikat värvi, laul on laksutamine	laksutab, kutsutakse lauljate kuningaks	maapinna lähedal, põõsaharude vahel
rukkiräak	pruunikirju sulestik, lendab harva, jook- seb väga kiiresti	krääk-krääk!	niidul, viljapõllul, maas, rohukõrte vahel
kägu	pruunikashall sules- tik, raudkulli moodi		ise pesa ei tee, muneb teiste laululidude pesadesse

19. MARISE SÜNNIPÄEV

7. klassi lapsed kogunesidki kella neljaks Mooni kohviku juurde. Puudus vaid sünnipäevalaps Maris. Kerli ütles: „Marise ema töötab selles kohvikus. Kui õige küsiks tema käest, kuhu Maris niikauaks jääb?”

Juba tuligi Marise ema laste juurde. Ta lausus: „Maris ei tule siia. Teil tuleb minna bussijaama. Seal ootab Marise isa. Ta viib teid bussiga edasi. Küpsetasin teile pirukaid ja kooke. Palun võtke need ka kaasa.” Ta ulatas tüdrukutele kaks rätikuga kaetud korvi.

Tõepoolest, Marise isa istus oma bussis ja ootaski neid. Isa palus tulijatel bussi astuda ja kohad sisse võtta. Lapsed olid elevil ja pärisid: „Kuhu me sõidame?” „Maris palus mul seda saladuses hoida. Aga küllap varsti näete,” ütles isa.

Teekond viis linnast välja ja kümmekond minutit sõideti mööda metsadevahelist teed. Siis peatas bussijuht sõiduki ja ütles: „Siit edasi ma enam oma bussiga sõita ei saa. Teil tuleb nüüd mööda seda metsarada umbes poolteist kilomeetrit edasi astuda. Seal ootabki teid Maris. Mul on teile siin veidi grillivärki ka. Poisid ehk aitavad need kohale tassida. Eks Maris helistab, kui pidu hakkab läbi saama. Ma tulen teile siia teeotsa vastu ja viin linna tagasi.”

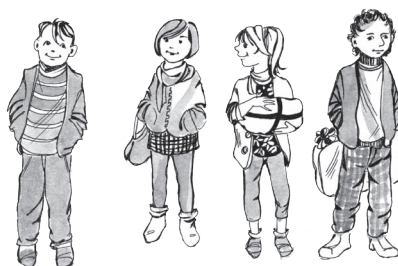
1. Vasta küsimustele. Märki ☐ sisse, kas leidsid vastuse kutselt (K), tekstist (T) või tuletasid selle ise (M).

1. Mis nädalapäevaks kutsus Maris endale külalised? ☐
2. Milleks Maris leppis kokku kohtumise Mooni kohviku juures? ☐
3. Miks Maris ei tulnud ise kohviku juurde? ☐
4. Milleks läksid lapsed bussijaama? ☐
5. Miks Marise isa ei öelnud lastele, kuhu nad sõidavad? ☐
6. Mida oli Marise ema peo tarvis valmistanud? ☐
7. Mida isa mõtles grillivärgi all? ☐
8. Kuhu isa peokülalised viis? ☐
9. Miks isa külalisi Marise juurde kohale ei viinud? ☐
10. Kuhu jõudsid lapsed pärast pooleteise kilomeetri pikkust teekonda? ☐
11. Kuidas lapsed peolt tagasi linna said? ☐

2. Mõtle jutule lõpp. Esita kaaslastele küsimusi grillipeo kohta.

KUS? MIDA? KUI VANAKS? KUI KAUA? MIDA TEGI? MIDA TEGID?

3. Jutusta teksti ja piltide abil Marise sünnipäevast. Moodusta iga pildi kohta vähemalt kolm lauset. Mõtle igale osale pealkiri.

.....

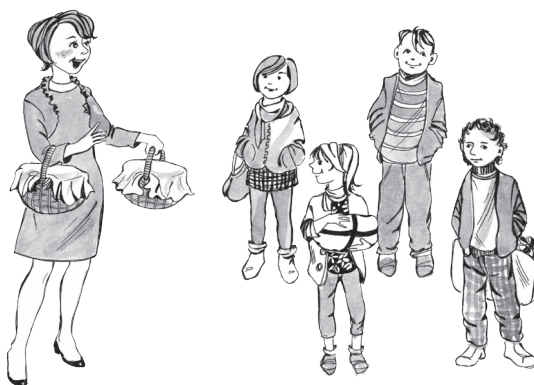
.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

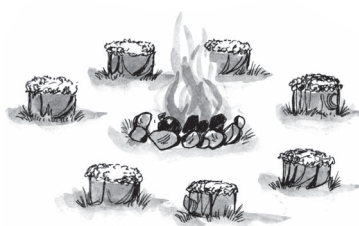
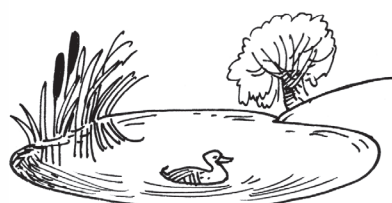
.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

20. PÕLLETÄIS KULDRAHA

Eesti muinasjutt

Teenijatüdruk Anne tuli jaanipäeva õhtul heinamaalt. Oli hiline aeg ja päike läks juba looja. Tüdruku tee viis paksust metsast läbi ja ta eksis ära. Ta hulkus edasi-tagasi ja nägi viimaks puude vahelt tulekuma. Anne mõtles: „See on vist mõni jaanituli. Tarvis sinna minna, küllap siis ikka metsast välja pääsen!”

Anne astus lähemale ja nägi: tule ääres istuvad kolm meest. Need olid väga vanad mehed, juuksed ja habemed olid pikad ning lumivalged. Kaks meest istusid, aga kolmas liigutas kühvliga* süsi.

Tüdruk läks tule äärde ja palus: „Lubage ka mul siin tule ääres istuda. Aeg on hiline, olen ära eksinud ega oska enam koju minna!”

Üks meestest küsis: „Miks sa siis varem ei hakanud metsast koju minema?”

Anne vastas: „Kui liiga vara koju lähen, annab peremees mulle malka*!”

Üks vana mees lausus: „Mine julgesti koju, su kodu polegi siit enam kaugel!” Ta käskis tüdrukul põlle üles tõsta ja pani sinna sisse tuliseid süsi. Vanake lisas: „Hoia, et sa põlle sisse enne ei vaata, kui koju jõuad! Sa võid ka järgmisel jaaniööl meid vaatama tulla, kui ise soovid!”

Tüdruk tänas ja läks minema. Ta oli hirmul,* sest kartis, et söed põlle ära põletavad.

Anne saigi varsti metsast välja ja jõudis koju. Kodus vaatas ta oma põlle sisse ja nägi, et see on kuldrahasid täis. Vaene teenijatüdruk oli nüüd rikas ning sai varsti mehele.

Anne rahasaamise lugu äratas nii mitmeski südames himu* samasuguse õnne osaliseks saada. Peremehe tütar Marie tahtis ka rikkaks saada. Peretütar uuris hoolega Anne käest, kuidas ta rikkaks oli saanud. Marie pidas plaani ka

ise järgmisel jaaniõhtul raha saama minna. Ta ei tahtnud ühe kühvlitäiega rahul olla, vaid vähemalt viis kühvlitäit endale põlle sisse saada.

Jaanilaupäeval läiski peretütar varakult sinna, kus tuli pidi olema. Ta ootas, kuni läks pimedaks, siis nägigi metsas lõkketuld paistmas. Marie seadis sammud kohe sinna. Habemikud istusid jällegi tule ääres.

Peretütar ütles: „Mis te, sasipead, siin tule ääres kükitate? Juhatage mulle kohe teed kodu poole!”

„Kust sina siis nii hilja tuled?” küsis üks vana mees.

„See pole sinu asi! Anna mulle mõned head kühvlitäied raha ja juhata siis koju!” vastas peretütar.

Vana mees vastas: „Sa tead ise väga hästi, kus su kodu on. Ka raha pole sulle tarvis, aga eks me natuke ikka anna. Pole me kedagi ilma ära saatnud, kes meie juurde on tulnud.”

Mees pani siis süsi tüdruku põlle sisse ja hoiatas: „Ära enne põlle vaata, kui koju jõuad!”

Peretütar läks natuke maad edasi ja vaatas põlle sisse. Ta nägi seal tuliseid süsi. Söed põletasid ta riided ja teda ennast. Marie jõudis suure valu ja vaevaga lõpuks koju.

Jaanipäev – 24. juuni – on eestlaste jaoks suve suur-sündmus. Jaanilaupäeval, 23. juunil, tehakse jaanituld ja tähistakse ka võidupüha. 23. juunil 1919. aastal saavutasid eestlased Võnnu lahingus otsustava võidu sakslaste üle.

Rahvajuttudes on jaaniõhtu ja jaaniöö seotud paljude ennustuste ja imedega. Räägitakse, et sõnajalad öitsevad jaaniööl. See, kes selle öie kätte saab, leiab õnne ja saab väga rikkaks.

Neiud noppisid üheksast erinevast liigist koosneva lillekimbu ja panid selle ööseks padja alla. Nüüd pidi tütarlaps unes oma peigmeest nägema.

Jaani ajal korjatud ravimtaimedel pidi olema eriti tugev ravivõime.

23. ja 24. juunil on eestlaste riigipühad ja lipu heiskamise päevad.

1. Vasta küsimustele. Kasuta teksti abi.

1. Millal läks Anne heinamaalt koju?
2. Miks teenijatüdruk koju minekuga ei kiirustanud?
3. Milleks läks Anne tule juurde?
4. Mida vanake Annele andis?
5. Mille eest vanake tüdrukuid hoiatas?
6. Kui palju kulda sai teenijatüdruk?
7. Miks läks Marie lõkketule juurde?
8. Kuidas Marie oskas vanakeste juurde minna?
9. Mida Marie vanakestelt küsis?
10. Millal Marie oma põlle sisse vaatas?
11. Mis tüdrukuga juhtus, kui ta põlle sisse vaatas?

2. Jaota pala kahte ossa. Loe osalistega (Anne, Marie, vanake, jutustaja).

1. Teenijatüdruku õnn jaaniööl.
2. Peretütar jaaniööl õnne otsimas.

3. Võrdle kahe tegelase käitumist. Kirjuta tabelisse lühivastused.

	ANNE	MARIE
MILLAL?	vanal ajal, jaaniõhtul	jaaniõhtul aasta hiljem
1. Miks ta sattus lõkketule juurde?		
2. Mida tüdruk tule juures nägi?		
3. Mida tüdruk soovis?		
4. Kuidas tütarlaps vanakestega rääkis?		
5. Mida tüdruk vanakeselt sai?		
6. Mille eest vanake tüdrukut hoiatas?		

	ANNE	MARIE
7. Kuidas tüdruk keelust kinni pidas?		
TULEMUS		
JÄRELDUS	Teenijatüdruk Anne oli tagasi- hoidlik ja Tasuks sai	Peretütar Marie oli ja Tasuks sai

4. Jutusta. Kasuta tabeli abi.

5. Tee kokkuvõtte. Too näiteid muinasjutust ja täida lüngad.

1. Mis muinasjutu tunnused olid loos „Põlletäis kuldraha”?
2. Mis võis selles loos päriselt juhtuda?

Muinasjutt onlugu, see levib suuliselt ja seda Juttudesse on kirja pandud inimeste elutarkused, mis on tähtsad ka tänapäeval.

Muinasjutt „Põlletäis kuldraha”

- tegelased (tüdrukud,) esinevad päriselus, selles jutus pole olendeid.
- jaaniööl juhtus ime: tulised söed
- vastanduvad ja
- räägitakse inimeste soovist
- viisaka ja tagasihoidliku tüdruku jaoks on jutul lõpp.
- õpetatakse hindama

6. Loe Lauri ümberjutustust. Jooni igas lauses kaks sõna, mis vajavad muutmist.

Teenijatüdrukü õnn

Anne läks jaanipäeva õhtul hilja heinamaale. Tüdrukü tee viis otse metsast ja ta eksi- nud ära. Ta nägi puude vahel lambikest vilgutamas. Anne läks kaugemale ja nägi tule kohal kolme meest. Tüdruk läks tule kõrvale ja küsis teed metsast tagasi. Üks vana mehed juhatasid Annele teeotsa kätte. Siis käskis mees tüdrukul põlle kõrvale tõsta ja pani sinna seest tuliseid süsi. Vanake lubas tüdrukul põlle suhu vaadata alles siis, kui ta on kodusse jõudnud. Tüdrükud tänasid ja läks minema.

Anne saab metsast edasi ja jõudis koju. Kojus vaatas tüdruk oma põlle sees. Ta nägi, et põlle sisse on kuldrahasi.

Muuda ja loe lugu uuesti.

7. Loe Teele ümberjutustust. Tõmba maha üleliigsed sõnad (11).

.....

Peretütar Marie tahtis ka rikkaks meheks saada. Ta küsis Anne käest, kuidas ta oli kuldraha põllest saanud. Järgmisel jaanipäeval läkski Marie metsa taha lõkketuld otsima. Ta tahtis kokku vähemalt viis kühvilitäit raha põlle sisse saada. Tüdruk jõudis tule juurde ja käskis mehikestel kodu endale teed juhatada. Ta küsis meestelt mitu kühvilitäit palju raha. Üks meestest pani tüdrükü põlle sisse natuke musti süsi ja käskis tal koju minna. Vanake hoiatas, et põlle sisse ei tohi enne vaadata, kui alles päriselt kodus.

Marie läks natuke maad edasi-tagasi ja vaatas põlle sisse. Ta nägi seal hõõguvaid kuldseid süsi. Tüdrükü riided süttisid ära põlema ja ta jõudis suure valuga lõpuks koju.

Loe lugu uuesti. Kirjuta punktiirile pealkiri.

21. TULUKESED JAANIÖÖS

JAANIUSS EHK JAANIMARDIKAS

LEVIK Eestis kõikjal, välja arvatud Läänemere saared.

VÄLIMUS Emased on tiibadeta, lennuvõimetu. Keha lapik, usjas, pruunikasmust. Helenduselund paikneb tagakeha tipul, kiirgavad kollakasrohekat külma valgust. Isane on kollakaspruunide kattetiibadega lennuvõimeline putukas. Suured silmad, hea nägemine.

MÕÕTMED Emased 10–18 mm, isased 10–13 mm pikad.

ELUIGA Isastel üks, emastel kuni kaks nädalat.

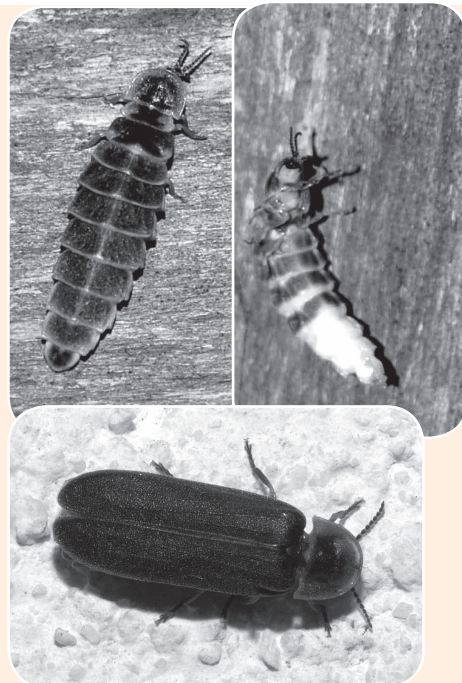
ELUPAIK Niisked niidud, karjamaad, metsaservad ja võsastikud.

ELUVIIS Täiskasvanud jaanimardikaid võib leida juunis ja juulis. Hakkavad tegutseda õhtuhämaruses, kesköö paiku kustuvad emaste laternad, isased poevad peitu. Roheline tuluke on kutsuv märguanne ringi lendavatele isastele.

PALJUNEMINE Emased on päeval maa sees peidus, õhtul tulevad välja ja meelitavad oma valgusega ligi isaseid. Emane muneb pinnasesse, kuni 25 mm pikk vastne koorub umbes 4 nädala möödudes. Kogu vastse areng vältab kolm aastat ning selle aja jooksul vahetab ta korduvalt kesta.

TOITUMINE Täiskasvanud mardikad ei söö midagi. Munast koorunud vastsed on rööv-eluviisiga, nad toituvad tigudest.

RAHVAPÄRIMUSED Jaaniussi leidmine pidi inimestele õnne tooma, hävitamine pidi kaasa tooma tulekahju. On olnud ka ilmaennustaja.

1. Täida teabeteksti abil lüngad.

Juunikuus võib õhtuti metsaservades ja teeäärtes märgata (*missuguseid?*)
..... helendavaid täpikesi. Jaanimardikas ehk rahvapäraselt
kõidab inimeste tähelepanu omapärase võime tõttu anda endast märku (*millega?*)
..... . Eestis elavatest jaanimardikatest helendavad
ainult (*missugused?*) putukad. Emaste jaanimardi-
kate valgus on kõige eredam (*millal?*), keskööl laternad
kustuvad. Päeva saadavad putukad mööda rohus või

Jaanimardikad eelistavad niiskeid elupaiku: niidud,,
..... . Emased jaanimardikad (*mida teevad?*)
..... pinnasesse ning surevad pärast seda paari päeva jooksul.
Vastsed kooruvad umbes nelja pärast. Suve veedavad vastsed
(*mida tehes?*) ja kosudes. Sügisel kaevuvad mardikavastsed
pinnasesse, et seal külm üle elada.

Jaanimardikatega on seotud mitmed uskumused. Valgust kiirgava loomakese leidjat
ootas ees suur, tapjale aga sai karistuseks
..... . Jaanimardika järgi on ennustatud ka

Horisont nr 3, 2000

http://www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/EL/vanaweb/0106/piret.html

Tulukesed jaaniöös. T. Rummo, M. Rute, A. Valgma. Kodulooline lugemik III. Lk 163

2. Loe saadud jutt.

Oma salapärase helendumisega on jaaniuss paljude jaaniöö muinasjuttude ja muistendite tegelane. Kui tegelikkuses sõnajalaõied ja kullaga täidetud rahapajad jaaniööl ikka leidmata jäävad, on jaaniussi rohekas tulesära tõepoolset olemas. Me võime pisikese laternakandja peopesalegi võtta ja teistele näidata. Kes teab, võib-olla peetaksegi jaaniussi rahvajuttudes sõnajalaõieks?

Kuidas töötab jaanimardika „tõrvik”?

Helendust põhjustab valgu lagunemine, mis toimub emase mardika tagakehal olevates rakkudes. Valgu lagunemiseks on vaja hapnikku. Mardikad suudavad oma helendamist ise reguleerida. Kuidas see täpselt toimub, ei teata siiani.

Jaanimardikate valgus on külm, sooja see ei anna. Osa lõunamaal elutsevaid mardikaid helendab väga tugevalt. Mõne purki pandud mardika valgel saab pimedas isegi raamatut lugeda.

22. KOOLIKEVAD

Hando Runnel

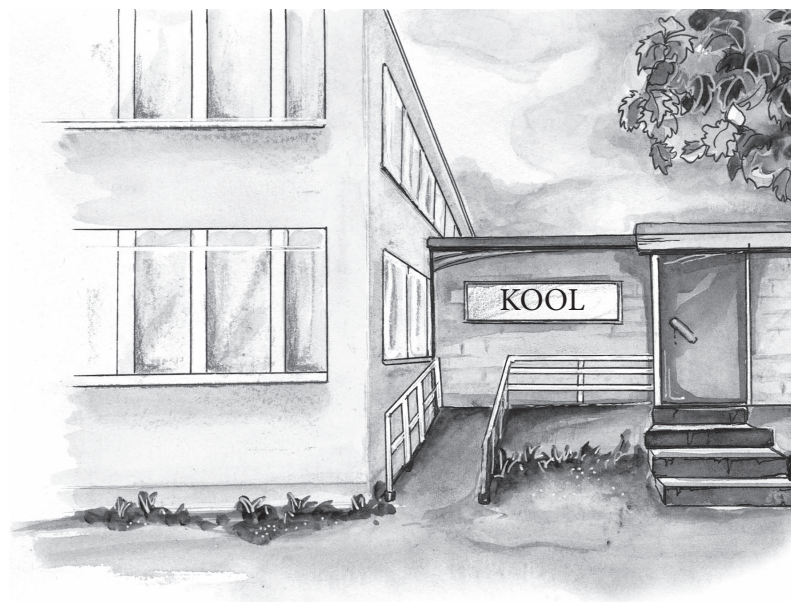
I ...

Koolikellad on nii kurvaks jäänud,
aga koolipingid on nii tühjaks jäänud.
aga koolimaja on nii kalliks jäänud,
ja ükspuha kus meid suvi kannab,
sügis toob meid jälle tagasi,
toob jälle tagasi.

Koolikellad on nii vaikseks jäänud,
koolipingid on nii kitsaks jäänud,
koolimaja on nii väikseks jäänud,
kuid ükspuha kus meid suvi kannab,
sügis toob meid jälle tagasi.

II

Täna on sõber veel sõbraga koos,
täna veel laulame siin üheskoos,
kevad on tulnud ja küsinud meid,
kevad on armas, ei unusta meid,
täna on sõber veel sõbraga koos,
viimaseid tunde veel koolid on koos,
kevad on tulnud ja kaasa viib meid,
kevad ei unusta kunagi meid.

H. Runnel. *Mere ääres, metsa taga*. 1977, lk 35–37 (lühendatult)

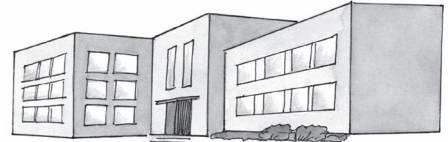
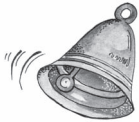

1. Loe luuletuse I osa ja vasta selle põhjal küsimustele.

1. Mille poolest on luuletuse esimene ja teine salm sarnased?
2. Mille poolest luuletuse esimene ja teine salm erinevad?
3. Mis väljendeid luuletaja kordab? Miks?

2. Leia ja jooni omadussõnad, mida luuletaja kasutab kooli kirjeldamiseks.

Allajoonitud sõnad vastavad küsimusele?

3. Kirjuta lünka luuletuses kasutatud omadussõnad.

1. Koolikellad on kurvad ja
2. Koolipingid on ja
3. Koolimaja on ja

**Põhjenda, miks luuletaja selliseid väljendeid kasutas.
Too näiteid oma koolikevadest.**

4. Loe luuletuse II osa ja arutle.

1. Mis sõnad ja väljendid korduvad luuletuse II osas?

.....
.....

2. Kuidas saad aru väljenditest:

- kevad on tulnud ja küsinud meid?
- kevad on tulnud ja kaasa viib meid?
- kevad ei unusta kunagi meid?

5. Kirjelda oma koolikevadet. Kirjuta lünka omadussõnad sobivas vormis. Kasuta luuletuses esinenud väljendeid ja mõtle neile lisa.

Koolikevad

Ongi käes selle õppeaasta koolipäev. Koolikell heliseb ja koolipingid jäävad Õpilastel algab ja suvepuhkus. Esimesel septembril tulevad lapsed jälle oma koolimajja tagasi.

MEENUTAME LOETUT

1. Tuleta meelde ja otsusta, mis tekstiliigiga on tegemist. Ühenda joonega.

Lumikelluke

Varakevadel

Mammapoeg Mammastest

Ülemiste Vanake

Suitsetamas

MUINASJUTT

LUULETUS

MUISTEND

Kevad lindudega

Põlletäis kuldraha

Suur Tõll

Tulen, tulen!

Koolikevad

2. Kirjuta loetud katkendi alla raamatu pealkiri ja selle autor.

1 „On sul raha või ei ole!” pöördus Leo siis jälle Olavi poole. Olav sai aru, et tähtsam kui raha on tüüpidele tegelikult see, kui nad saavad ilkuda endast nooremate kallal.

Autor:

Raamat:

2 Seal oli tugev, paksu näoga poiss, tammus aeglaselt ühelt jalalt teisele ja sõi. Ühes käes oli tal tükk leiba, teises — rasvane lihakamakas. Keegi läks temast mööda ja astus talle jalale. Sööja ei pannud seda suuremat tähelegi, ümises aga korra: „Õige pimesikk!” ja sõi edasi.

Autor:

Raamat:

3 Auto number kahjuks jäi fotoaparaadi silmale liiga kaugeks kribuks. Aga see-eest oli veoautol teine eristuv omadus: erinevalt muust autost oli kasti luuk must. See must kastiluuk jäi küll väga hästi pildile.

Autor:

Raamat:

4 Segadus läks aina suuremaks. Ühelegi neist ei meeldinud koristada ja keegi ei koristanud midagi. Ühelegi neist ei meeldinud nõusid pesta ja keegi ei pesnud midagi. Sellepärast vedeles kõik ümberringi laiali. Ja keegi ei teadnud, kus miski asi on.

Autor:

Raamat:

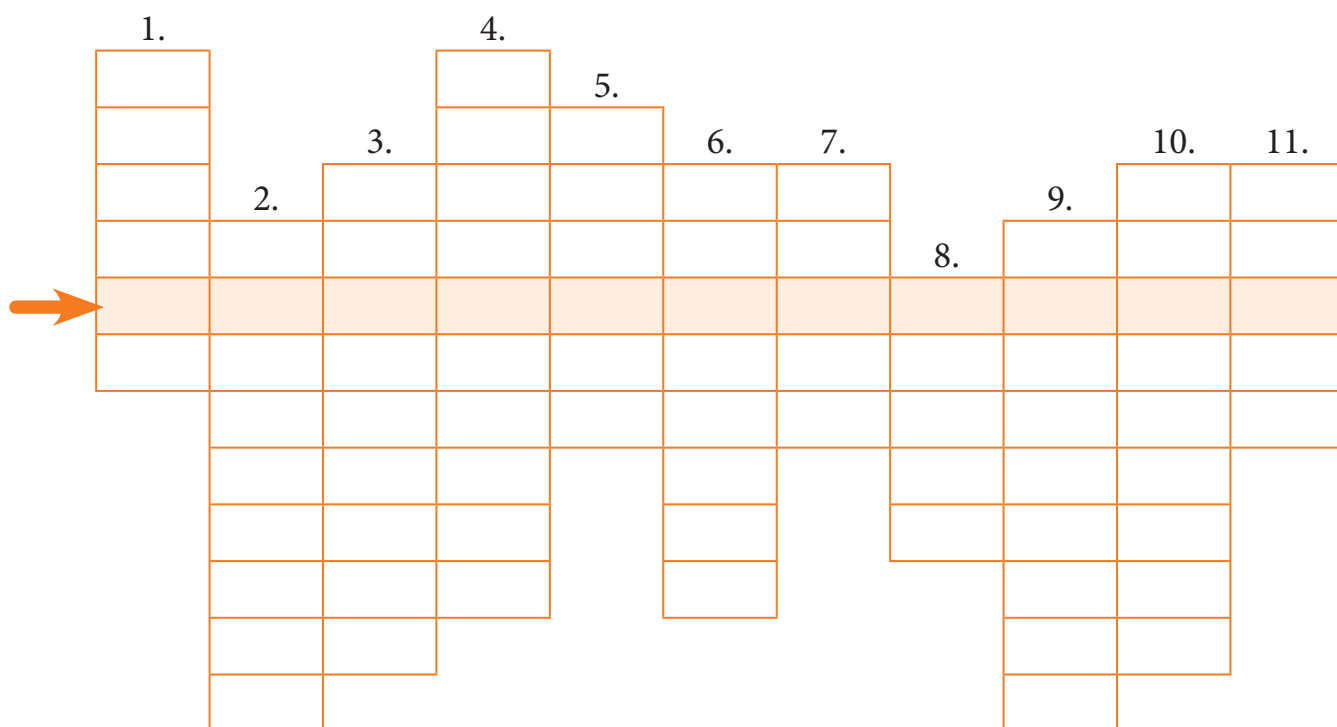
5 Nüüd jooksimise kohe välja, kuid ei tohtinud kohe küsima hakata, mis isa linnast tõi, see oleks edevus olnud. Aitasime tal hobuse lahti rakendada, riistad rehe alla viia ja pakid tuppa kanda.

Autor:

Raamat:

(Oskar Luts, Mika Keränen, Thorbjørn Egner, Jüri Parijõgi, „Kui isa kinkis raamatuid”, „Kevade”, „Kardemoni linna rahvas ja röövliid”, „Varastatud oranž jalgratas”)

3. Kirjuta ristsõnasse neljanda tööraamatu lugemispalade pealkirjadest puuduvad sõnad. Vajadusel kasuta sisukorda.

1. ... sünnipäev. **2.** Sinilill ja **3.** Kevad **4.** Mammapoeg **5.** Kuidas üks
mind kimbatusse viis. **6.** Tulukesed **7.** Tulen, **8.** Esimesed **9.** kuld-
raha. **10.** Leiutajad ja **11.** rahvaluule.

NUPUTAMIST

2. SINILILL JA VÕSAÜLANE

Nuputa, mis on nende naiste lemmiklilled.

LUULE MIKKEL –

ILLI NILS –

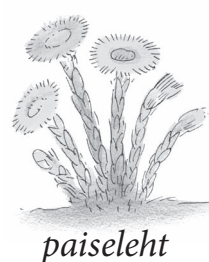
ELSA ÕNÜVA –

IVI LÖLL –

THEA LEPIS –

EPP KURKULL –

BETI PIHLE –

Mis lillenimetused jäid üle? Kirjuta.

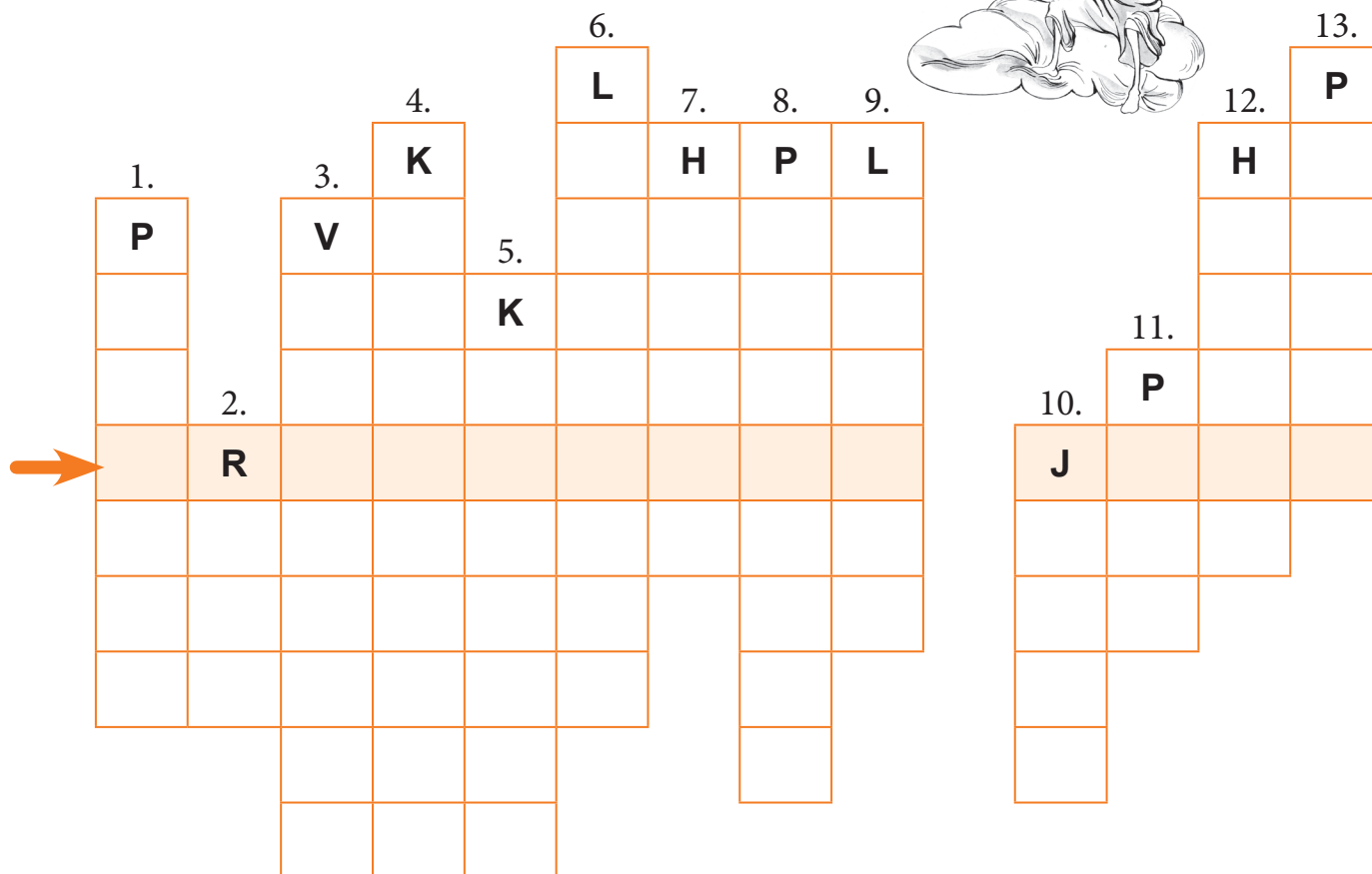
1.

2.

3.

3. LUMIKELLUKE

Lahenda sõnavararistsõna.

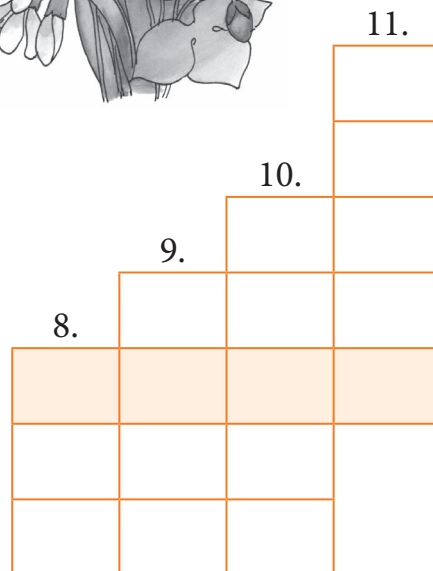
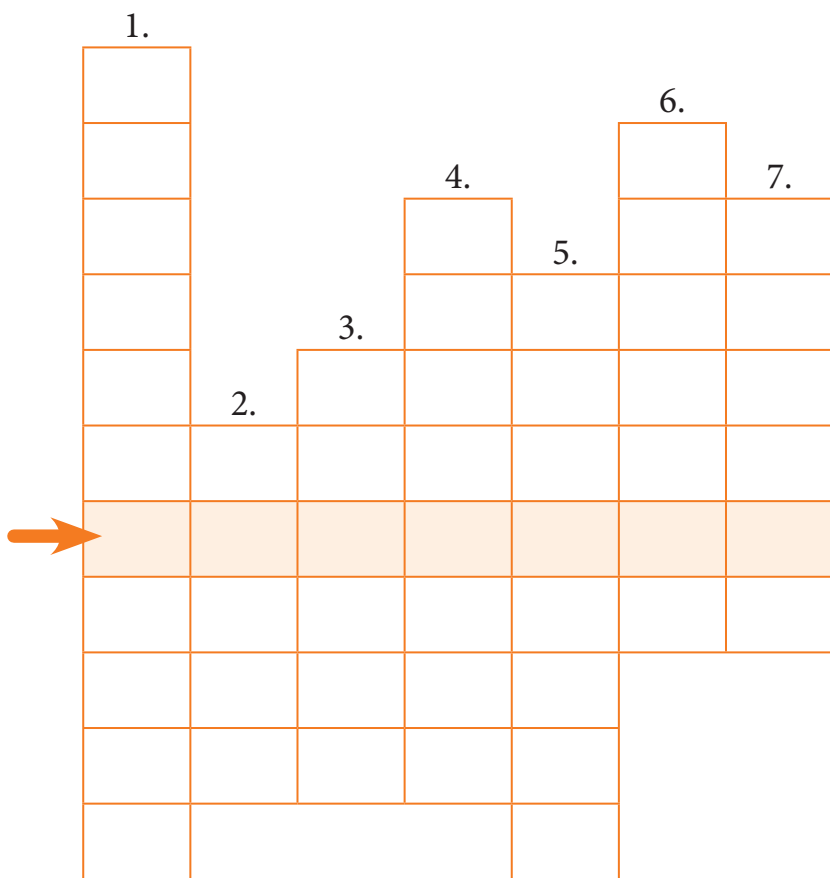
1. Voodilina. 2. Meeletu viha. 3. Kaasavarakirst. 4. Pruudile kodust kaasa antav vara. 5. Abieluettepanekut tegev mees. 6. Helbekese armastatu. 7. Kodutu, hulkuva eluviisiga inimene. 8. Mees, kes pole abielus. 9. Helbekese ema. 10. Võbin. 11. Ilmakaar. 12. Hingeõhk. 13. Abiellumise puhul peetav pidu.

Vasakult paremale:

4. VARAKEVADEL

Lahenda ristsõna ja vasta saadud küsimusele.

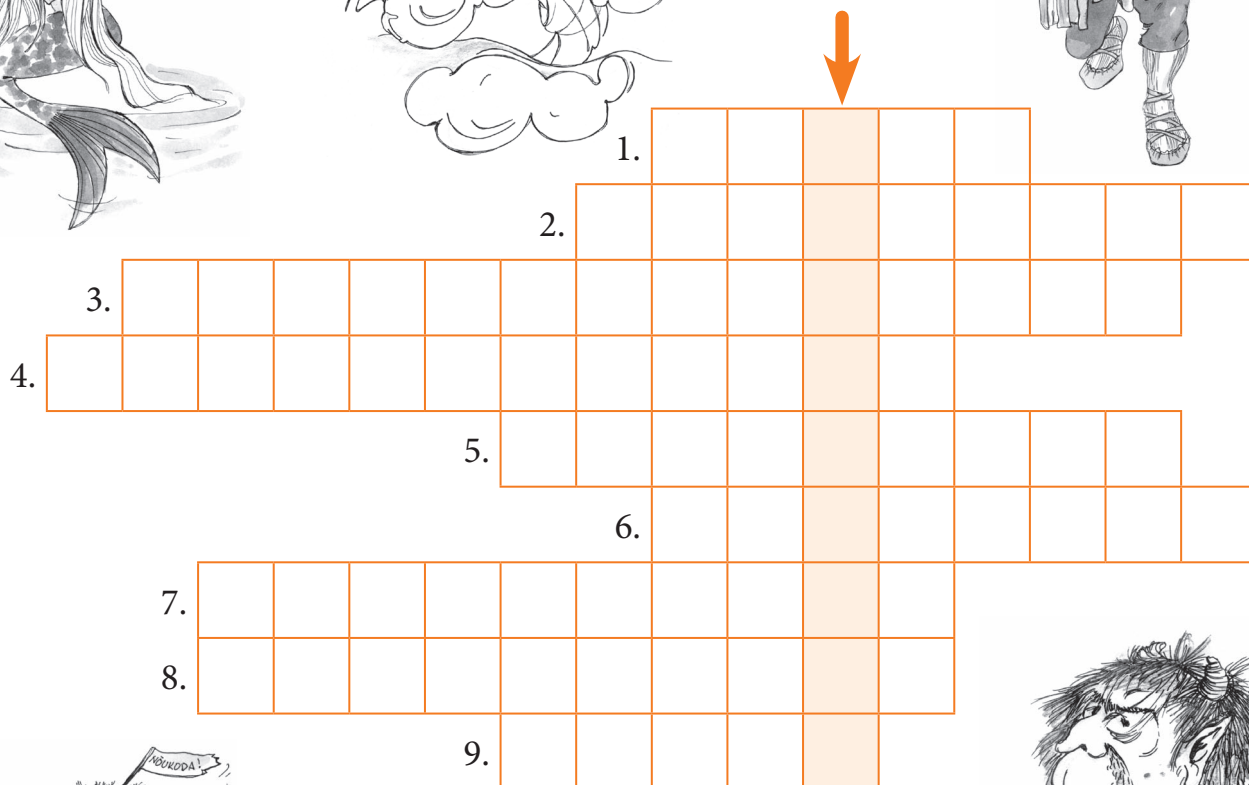
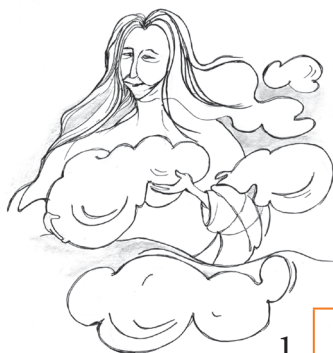
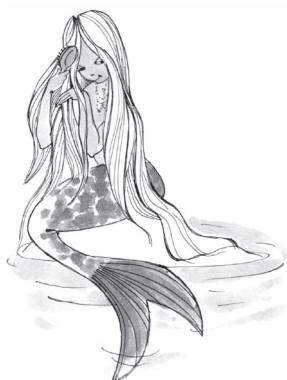
1. Luuletuse pealkiri. 2. ja 3. Kevadkuu. 4. Vulisev vesi. 5. Kevadlill. 6. Kasele mahla võtmiseks auku tegema. 7. Luuletaja perenimi. 8. Kevadkuu. 9. Kevadele järgnev aasta-aeg. 10. Luuletaja eesnimi. 11. Kevadlill.

Vasakult paremale: Millal ?

Vastus:

6. EESTI RAHVALUULE

Lahenda ristsõna. Väljamõeldud tegelased Eesti rahvajuttudes.

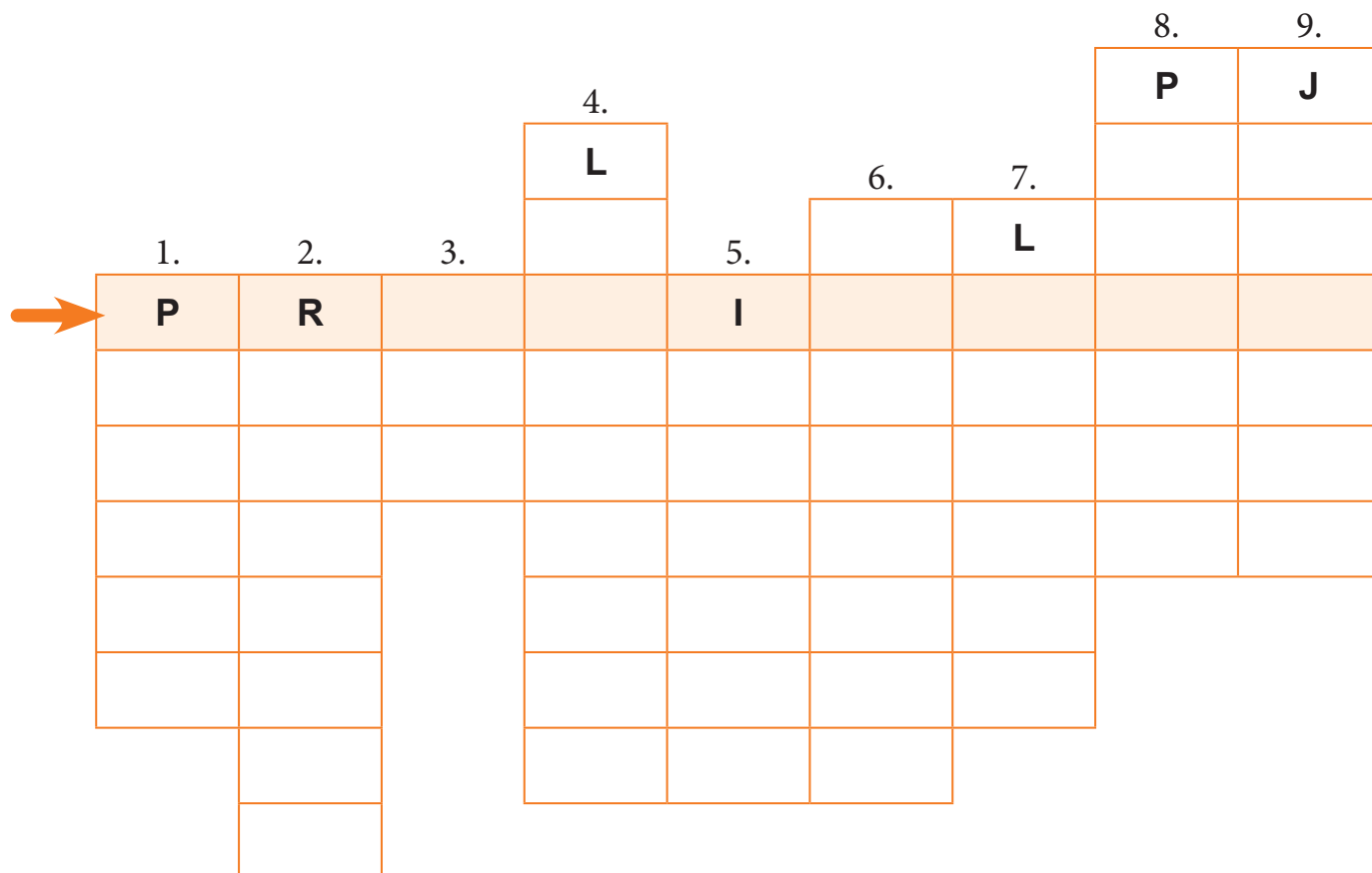
1. Taevaisa, taevataat. 2. Sarviline põrguelanik. 3. Järves elav vanamees. 4. Usside pealik. 5. Kandsid kotiga päikesevalgust nõukotta. 6. Saaremaa vägilane. 7. Väike mehike, päkapikk. 8. Eestimaa vägimees. 9. Veeneitsid.

Ülalt alla: – rahvajuttude tegelased

10. LAGASTAJA

11. TEEME ÄRA!

Lahenda ristsõna.

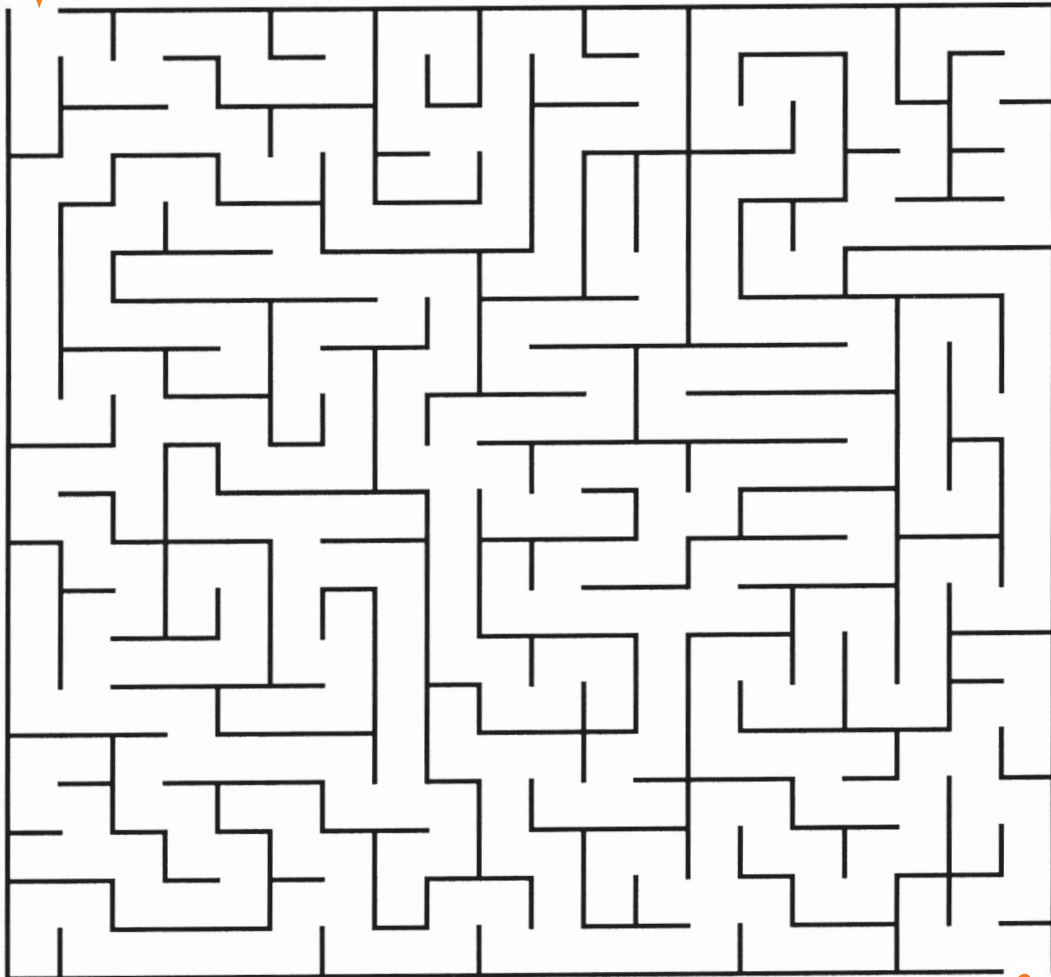

1. Kauba pakkimiseks kasutatud ümbris (karp, pudel).
2. Loodust risustama, saastama.
3. Iga elaniku kohta tekib päevas rohkem kui kilo prügi.
4. Looduses hoolimatult käituv inimene.
5. Elusolend, kes reostab loodust kõige enam.
6. Luuletuse autori ees- ja perenimi.
7. Puult oksti maha raiuma.
8. Looduses väga halvasti lagunev materjal (pudelid, karbid, mänguasjad, ...).
9. Ülejäägid, prügi, praht.

12. TIIGRITIIMI LIIGE RÖÖVITAKSE

Leia tee aardekirstuni.

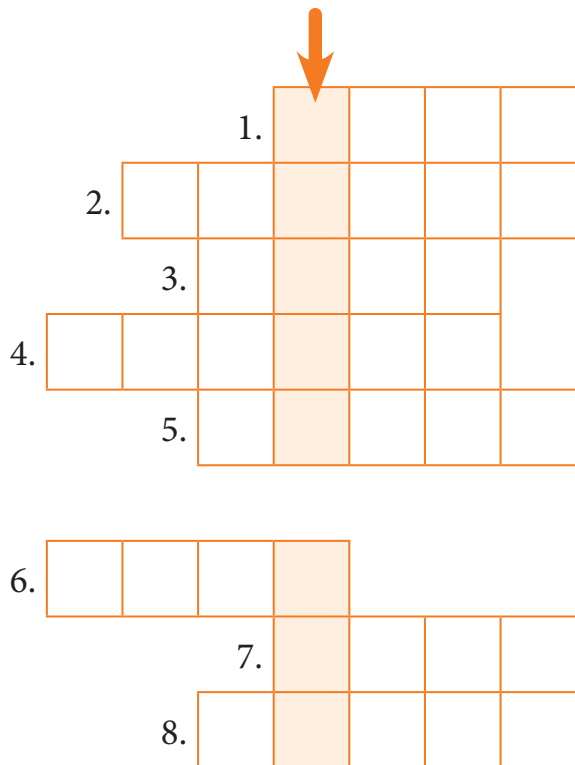

kokolikoko.com

13. MINU EMA

Lahenda ristsõna.

1. Ema lastekeeles. 2. Valmistab toitu. 3. Hoolas, virk. 4. Ravib. 5. Jõukas. 6. Kiire, väle. 7. Ema või vanaema hellitusnimi. 8. Taibukas, nupukas.

Ülalt alla:

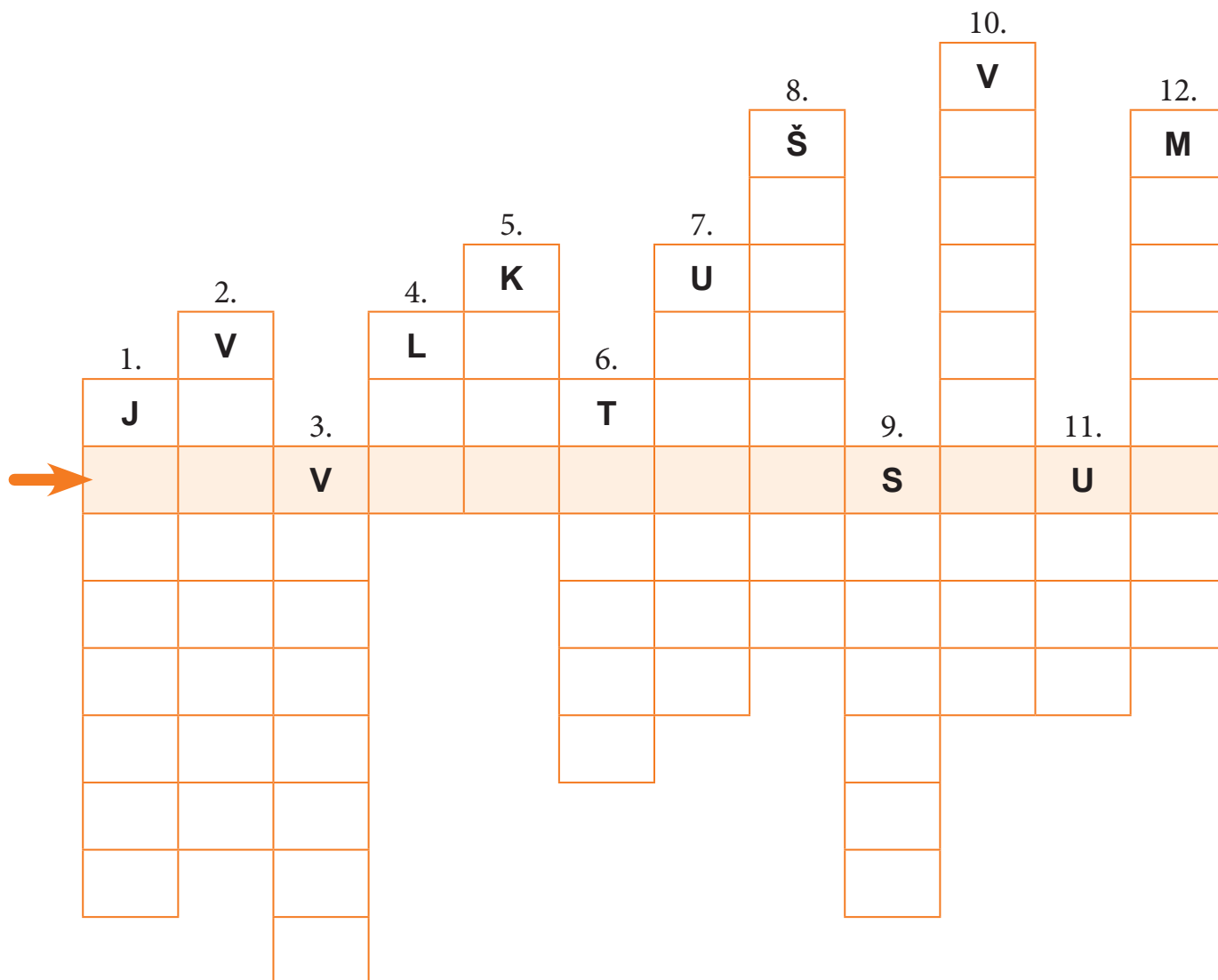
Eesti Ema ausammas on püstitatud tänuks kõikidele Eesti emadele.

3,6 meetri kõrgune valgest kivist ausammas asub Võrumaal Rõuges.

Üle poole vajaminevast rahast tuli eesti rahva ja mitmete asutuste annetuse. Eesti Ema kuju püstitati 2010. aastal.

14. MAMMAPOEG MAMMASTEST

Lahenda sõnavararistsõna.

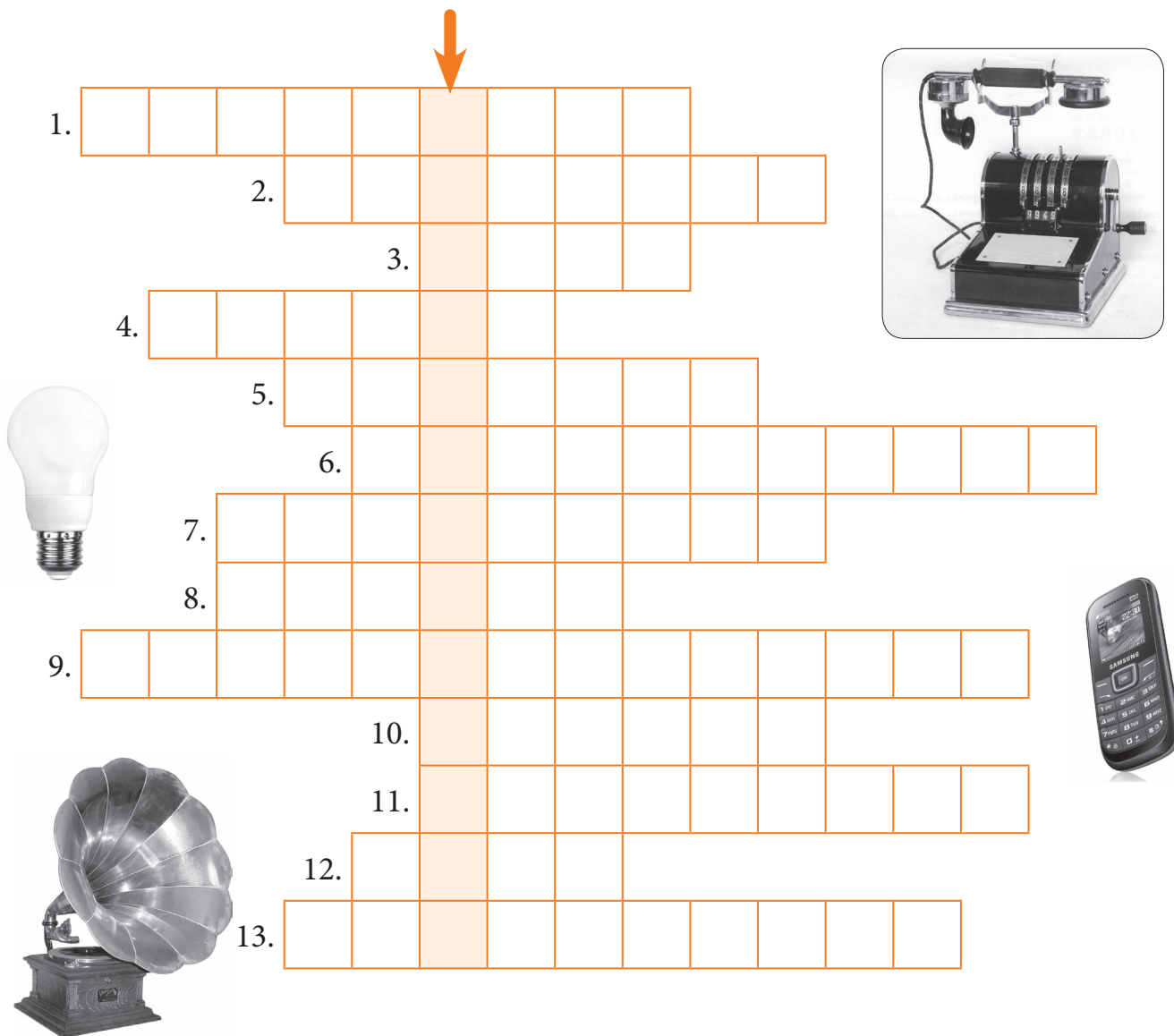
1. Sportmäng. 2. Magus piimatoode. 3. Südameravim. 4. Mamma poeg. 5. Külmetusest tulla või haigus. 6. Paksuke. 7. Veespordiala. 8. Kakaoubadest maiustus. 9. Oskamatu, abitu. 10. Maiuspala. 11. Lui sõber. 12. Lui kodukoht.

Vasakult paremale: –

liigselt hellitav, lapsele kõike lubav emaarmastus.

15. LEIUTAJAD JA LEIUTISED

Lahenda ristsõna.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

1. Šoti loomaaarsti leiutis. 2. da Vinci eesnimi. 3. Alexander, telefoni leiutaja. 4. Itaallase Marconi traadita telegraaf. 5. Leiutaja töö tulemus. 6. T. A. Edisoni kõige kuulsam leiutis. 7. Mandlijahust ja suhkrust maiustus. 8. Ravimite valmistamise ja müügiga tegelev asutus. 9. Üliõhukesed friikartulid. 10. Ameerika kuulsa leiutaja perenimi (üle 1000 leiutise). 11. Edisoni leiutatud seade, mis salvestab ja mängib heli. 12. Esimeste kartulikrõpsude valmistaja amet. 13. Eesti talumehed pidasid taskukella silmaks.

Ülalt alla: leiutati 1979. aastal.

16. ESIMESED AUTOD

Igasse isikunimesse on peidetud automargi nimetus

(Audi, Fiat, Ford, Honda, Hummer, Mazda, Mercedes, Nissan, Opel, Saab, Seat Suzuki, Volvo).

Nuputa, mis marki autodega sõidavad need inimesed.

KAISA ABEL – Saab

MERCEDES MARIPUU –

LIISU ZUKINA –

MARKO PELISAAR –

TIHHON DANILOV –

RIMMA ZDANOVA –

RALF ORDUSTE –

JAANIS SANGLEPP –

MAUD ISSAK –

TOIVO LVOV –

STEFI ATTSON –

ELIISE ATROVA –

RIHU M MERESAAR –

17. VIHMAVARI

Kirjuta pildidel kujutatud esemete nimetused ruutudesse, siis saad teada, kes need leiutas.

1.

2.

3.

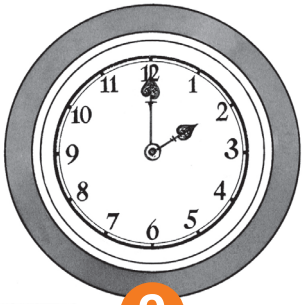
4.

5.

6.

7.

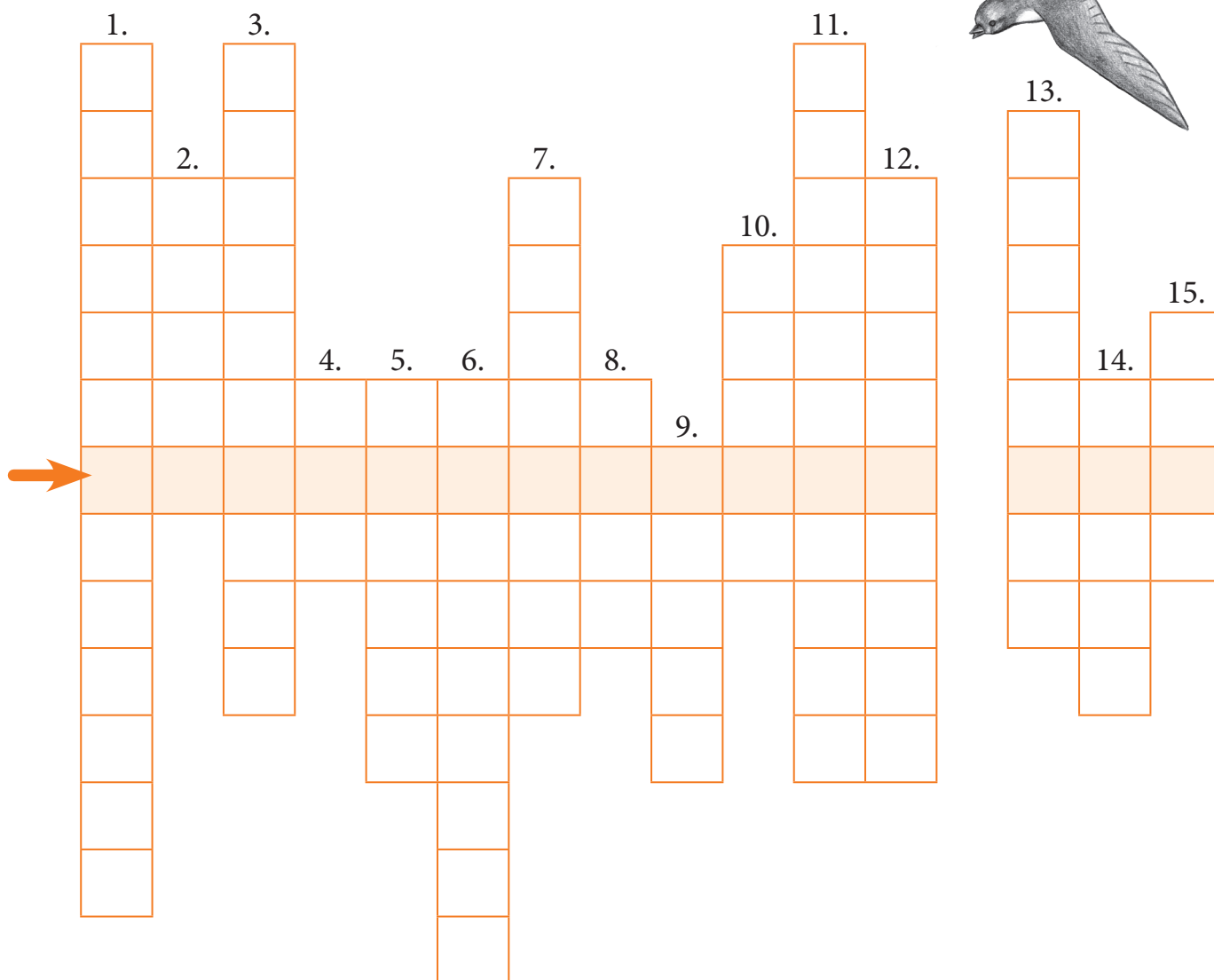
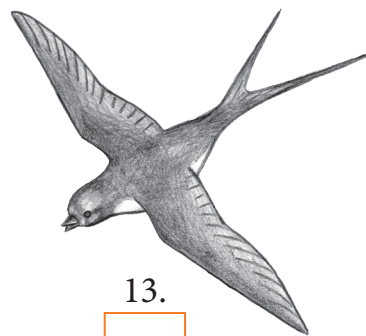
8.

9.

Ülalt alla: need on leiutised.

18. KEVAD LINDUDEGA

1. Lahenda ristsõna.

1. Eesti rahvuslind. 2. Lõõritaja lind. 3. Musta sulestiku ja apelsinivärvi nokaga lind.
 4. ja 5. Kevadkuud. 6. Pruunikirju lind, armastab joosta. 7. Saabub varakevadel ja
 asub elama inimeste valmistud pesakasti. 8. Aastaaeg, mis on linnupoegade kasva-
 miseks soodne. 9. Kevade alguse kuu. 10. Öine laksutaja. 11. Saba võngutaja lind.
 12. Rahvas kutsub seda lindu titetoojaks. 13. Luuletaja ees- ja perenimi. 14. Ränd-
 lindude tagasisaabumise aastaaeg. 15. Kukub, kukub, aga maha ei kuku?

Vasakult paremale: Kevad on

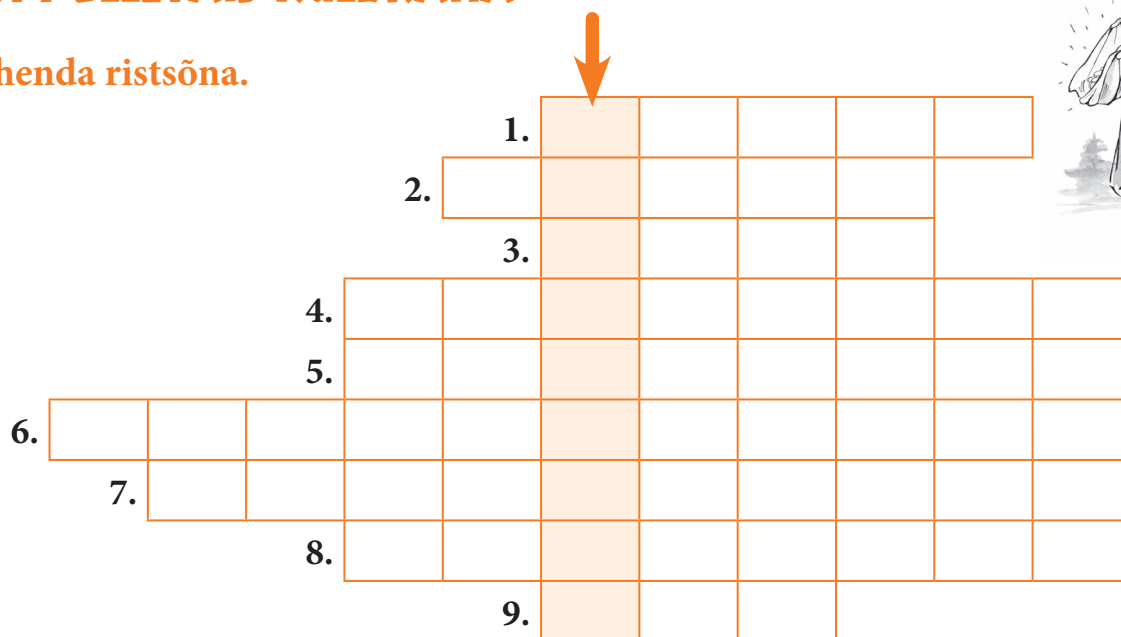
2. Leia ruudustikust lindude nimetused (15).

hani, harakas kuldnokk, kurg, kägu, linavästrik, luik, lõoke, part, pääsuke, rähn, rästas, vares, ööbik, öökull

K	H	A	N	I	P	A	R	T	L	K
U	A	I	U	R	Ä	H	N	U	U	A
L	I	N	A	V	Ä	S	T	R	I	K
D	V	A	R	E	S	O	O	Ä	K	Ä
N	I	Ö	Ö	K	U	L	L	S	U	G
O	Ö	Ö	B	I	K	E	U	T	R	U
K	L	Ö	O	K	E	I	I	A	G	R
K	E	H	A	R	A	K	A	S	M	E

20. PÖLLETÄIS KULDRAHA

Lahenda ristsõna.

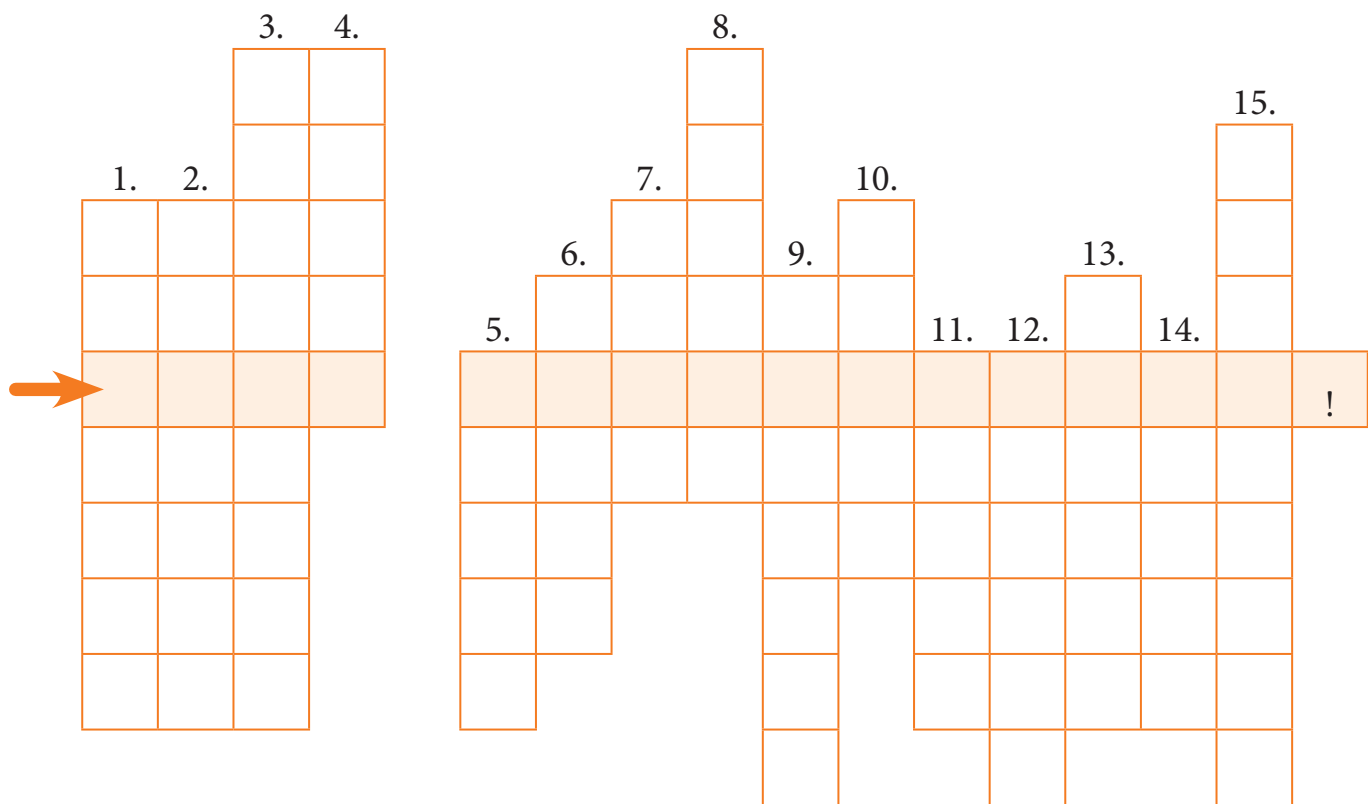

1. Jaanikuu. 2. ja 3. Tütarlaste nimed muinasjutus. 4. Taim, mille õit otsiti jaaniööl. 5. Kaval, pruudi tulevane abikaasa. 6. Taimed, millel on ravivõime. 7. Riiklik tähtpäev 23. juunil. 8. Väärtuslik raha. 9. Tavatu sündmus (võib juhtuda jaaniööl ja muinasjutus).

Ülalt alla:

22. KOOLIKEVAD

Lahenda ristsõna. Loe suvesoovid.

1. Puhkeaeg õppeveerandite vahel. 2. Üks osa (neljandik) kooliaastast. 3. kooliaasta ehk ... 4. Käesolev aastaaeg. 5. Semu, hea kaaslane. 6. Suvekuu. 7. Kõige soojem aastaaeg. 8. Luuletaja perenimi. 9. Koolilaps ehk ... 10. Suvekuu. 11. Luuletaja eesnimi. 12. Armas. 13. Viimane suvekuu. 14. Aastaaeg suve ja talve vahel. 15. Kooli alguse kuu.

MÕNUSAT SÜVE!

A

B

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

R

S

T

U

V

Õ

Ä

Ö

Ü

SÕNASELETUSI

A

a'ab – ajab

aare – peidetud varandus

ait – talu kõrvalhoone, milles hoitakse vilja, jahu, liha, vanasti ka riideesemeid.

Kuna ait oli jahe ruum, siis suvel aidas ka magati.

aulik – auväärne, austatud

automobiil – iseliikuv sõiduk; kreeka keeles *auto* = ise, *mobilis* = liikuv

B

bambus – puitunud kõrrega troopikataim,

E

ei usu oma kõrvu – mitte uskuma kuuldut (ütlemist, juttu)

F

fonograaf – esimene seade heli salvestamiseks ja taasesitamiseks

G

grammofon – seade heli taasesitamiseks heliplaadilt, plaadimängija

grimass – näomoonutis, näovigur

H

habisema – (hirmust, külmast) värisema, võbisema

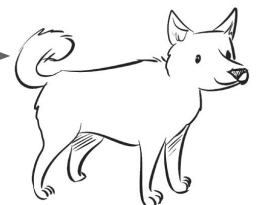
hiiglama – tohutu, hiiglasuur

himu – kange tahtmine, soov, tung või isu millegi järele

hingus – välja hingatud õhk, hingeõhk, õhuvool

hulgas – hulkuva eluviisiga inimene, hulkur, kodutu

händ – saba

I

idee – leidlik mõte, plaan, kavatsus
ilkuma – pilkama, parastavalt, kahjurõõmsalt midagi ütlema
inspektor – tööde järelvaataja, ülevaataja, kontrolliv ametnik
itsitamine – pilkav, kahjurõõmus naer

J

judin – ihu värin, võbin
jäätmed – millegi kasutamisest ülejäänud osa, ülejäägid, prügi, praht

K

kaak – huligaan, kuritegeliku käitumisega noormees
kaasavara – tütrele abiellumisel isakodust kaasa antav vara (veimevakk)
kaos – tohutu segadus, korralagedus,
karbus – karvamüts, läkiläki talvemüts
kastrul – metallist keedunõu, keedupott →
kesa – sügisel üleskündmata jäänud põld
kihlus, kihlama – abielule eelneva lepingu (mees lubab naisega abielluda) sõlmimine
kile hääl – läbilõikav, terav hääl
kilgendama – helkima, sätendama, sädelema
kimbatus – vilets, täbar olukord, häda.
kirg – tugev tahtmine midagi teha, iha
kirjatud – mustriaga kaunistatud
koba – kohmakas ja saamatu, kobakäpp
kohrune – jääkoorikuga kaetud (lumi)
kong – väike hämar ruum, puur; *siin*: linnu pesakast
kosilane – naist kosimas (abieluettepanekut tegemas) käiv mees
kraam – siin: toiduained; asjad, kaup, esemed
kuub – pintsak →
kõhn nagu pilbas – väga peenike, kiitsakas
kõndisid sülle – sattusid või jõudsid ootamatult kellegi juurde
köötsima – oksendama
kühvel – külgedelt kõrgemate äärtega labidatooline tõstmisvahend →

A

B

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

R

S

T

U

V

Õ

Ä

Ö

Ü

A

B

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

R

S

T

U

V

Õ

Ä

Ö

Ü

L

laasitud puud ja põõsad – puudelt ja põõsastelt on oksad maha raiutud või ära murtud

lagastaja – hävitaja, hoolimatult käituv inimene

lagedale kraamima – kuskilt midagi välja võtma või otsima

lahti lööma – hoogsalt alustama

laksu saama – lööki saama, peksa saama

latsatama, patsatama – järsu latsuga vastu maad kukkuma

laugelt – silmalault

lobjakuda = lobjakut, lobjakas – vesine sulalumi

lohistama – kedagi endale järele vedama

lohtu – lohutust saama

loid – tuim, ükskõikne, loiult - tuimalt, uniselt

luiskama – väljamõeldut juttu rääkima, valetama; ka luisuga teritama

lumeebemed – lumehelbed

lurjus – alatu inimene, kaabakas, kaak

lõugas – tulekolle

läbituulatud – on midagi põhjalikult otsitud, tuhnitud

läks luhta – ebaõnnestus, nurjus, soov ei täitunud

M

mahv – korraga suhu tõmmatav tubakasuitsu kogus

malk – pikem kepikujuline löömisvahend, peenike kaigas, malakas

malka andma – peksa andma

mehhanism – seadeldis, masinavärk, seade, instrument, aparaat

molli andma, saama – vastu nagu lööma

morsetähestik – pikkade ja lühikeste signaalide kogumik, antakse edasi heli- või valgusmärguannetega

mullu – eelmisel aastal

musklis – hästi arenenud lihastega, tugev

N

naha pääle saama – vitsa saama

nurmenõgu – nurmel olev madalam ala, lohk

näksimine – kerge toidupala (küpsised, krõpsud jms)

närvidele käima – tüütama

olet – oled

oli arust ära – pöörane, oli peast segi

oli hirmul – kartis, tundis hirmu

palakas – voodilina

pelgama – kartma; **peljates** – kartes, hirmu tundes

petrooleum – naftast toodetud kütteaine, kasutati sõidukites ja valgustuseks
(petrooleumilamp)

pihuks ja põrmuks tegema – katki, tükkideks, kildudeks, lõhki, sodiks,
kasutamiskõlbmatuks tegema

pilku maha lööma – häbi tundma

pilli järgi tantsima – kellelegi meele järgi olema, kõiges kellegi tahtmisi täitma või
käituma, kuuletuma, kuulekas olema

poissmees – vallaline, mitte abielus olev mees

poolpaakil – poolenisti praakil, veidi avatud

puuris tigatede silmadega – vaatas, jälgis kurja pilguga

põikpäine – kangekaelne, jonnakas, isepäine, ei arvesta teiste arvamusega ja
jääb oma arvamuse juurde

raev – metsik, meeletu viha

rahast lagedaks tõstma – jõuga raha ära võtma

rühkima – agaralt ja väsimatult töötama, tööd rügama

seadeldis – masinavärk, seade, instrument, aparaat, mehhanism

sirm – vari, (päevavari, vihmavari, lambivari); mütsinokk, ruumijaotuseks tarvitav
kerge vari; (nt voodi ees)

sujuv – ühetasaselt, katkestusteta, hüpeteta kulgev, mitte järsk liikumine

sümbol – märk või tähis millegi kohta, kujutluspilt, võrdkuju (*Vana Toomas on
saanud Tallinna sümboliks.*)

A

B

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

P

R

S

T

U

V

Ä

Ü

T

tagi – lühike jakk või jope

tahm ja nõgi – põlemise tulemus, must määriv aine

taip – aru, mõistus, taipamine, nutikus

tatt, tatid – halvustav väljend endast nooremate kohta

teal – seal või siin

telegraaf – süsteem kiirete teadete edastamiseks kaugete maade taha mingite märkide (morsetähestik) vahendusel, tänapäeval juhtmete kaudu või raadioside teel

tempo – suur kiirus, hoog; **tempo!** – kiiruga! hooga!

tettu – tehtud

tikkama – mahlalaskmiseks puule (kasele) auku tegema

tropp – väike kokkusurutud nutsak (vatti, riidet, sammalt, ...)

trulla – paksuke

tubak – tubakas, sigaret

tuhnima – põhjalikult millegi seast midagi otsima, hooletult tuuseldama

tõld – üleni kinnine või allalükatava kattega neljarattaline hobusõiduk

tänavu – käesoleval aastal

tätar – helves, tükike; **tätrad** – helbed, tükikesed, raasukesed

tüüp – kuju, tegelane

tüürima – mingis suunas liikuma, suunduma; ka veesõidukit juhtima

V

validool – südameravim

valu andma – kolkima, peksma; **jalgadele valu andma** – kiiresti ära jooksmas, põgenema

vammus – ülerõivas, pikk kuub või pintsak

vanatüdruk – mitte enam noor naine, kes pole abielus, vanapiiga

vanaõelus – vanapagan

veidrik – teistest inimestest pisut erineva kummalise käitumisega isik

veimevakk – pruudi kaasavarakirst, vanal ajal olid seal kingid (kindad, sokid, vööd) pulmakülalistele, ka edaspidiseks eluks vajaminevad esemed (tekid, padjad, linad, ...)

vemmal – jäme vits, malakas

viiksatama – korraks peenikest piuksuvat häält tegema

viipama – käeliigutusega märku andma, kätt tõstma ja liigutama

vinnama – ennast või mõnda kehaosa pingutusega edasi vedama

viperus – väike äpardus, ebaõnnestumine, ebameeldiv juhtum

vulavesi – vulisev, voolav vesi

võbisema – (külmast, hirmust, erutusest) värisema, lõdisema

välgatama – korraks välkuma, järsku nähtavale tulema

värske abielumees – alles abiellunud mees

õhk on puhas – kellestki on vabanetud, miski ei sega

äkiselt – äkki, järsku

ümisema – vaikselt, kinnise suuga (midagi) ütlema või laulma

A

B

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

Õ

P

R

S

T

U

V

Õ

Ä

Ö

Ü

ISBN 978-9949-513-28-4

9 789949 513284

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine